RUTH MUNCK

Jääkärien mukana Saksassa

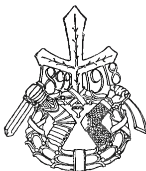

JÄÄKÄRIEN MUKANA SAKSASSA

Ruth Munck

Jääkärien mukana Saksassa

Suomentanut **Emerik Olsoni**

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ SANATAR

HELSINKI 1935
OY. GUTENBERG AB.

Kumppanit, veikot taiston ja maineen,
muistoimme aarretta aika ei vie.
Kiistassa harmajan arjen ja aineen
siel' yhä välkkyvi voittoimme tie.
Elämä ahnas jos onnemme syö,
muistojen aarretta yllä ei yö.
Lietemme köyhän se lämmöllä täyttää,
katseemme säihkyy ja suonemme lyö! [1])

Bertel Gripenberg.

[1]) Suomentanut *Heikki Nurmio.*

SISÄLLYS:

K A K S I   K U V A A

Kun kuudentoista vuoden takaa tarkastelen sitä omituista ja minulle niin muistorikasta elämäni kautta, jota seuraavilla sivuilla koetan kuvailla, niin muistuu mieleeni kaksi kuvaa, jotka ovat syvemmästi kuin kaikki muut syöpyneet sieluuni.

Toinen näistä kuvista on suomalaisen jääkäripataljoonan kuva Lockstedtin leirin mahtavilla harjoituskentillä.

Seisoin pienellä kummulla sen laidassa ja näin kaukaa, miten pataljoona päättyneen harjoituksen jälkeen kokoontui. Pillit vihelsivät, näin suomalaisten komppanianpäälliköiden viittoilevan ja kokoavan miehiään. Ryhmitykset vaihtuivat koko ajan, kunnes kaikki yhtäkkiä matemaattisen tarkasti ja sopusuhtaisesti yhtyi yhdeksi ja koko pataljoona viivasuorin rivein seisoi asennossa komentajansa edessä. Näin matkan päästä näytti pataljoona puolestatoistatuhannesta miehestään huolimatta kouralliselta innokkaita pieniä hahmoja, jotka

olivat eksyneet tähän suureen, laajaan autioitten kenttien maailmaan.

Tämä näky valtasi sydämeni syvästi ja ihmeellisesti. Pataljoona suomalaisia miehiä ja poikia marssien ja manöövereeraten näillä Saksan nummilla! Oliko se mahdollista vai oliko se näky kolmikymmenvuotisen sodan ajoilta?

Minun oli pakko astella muutama askel edestakaisin vakuuttautuakseni, etten uneksinut . . .

Mieleeni valahti pari sanaa: wie mit dem Sande der Wind so mit den Menschen das Schicksal! Mitkä ihmeelliset ja mahtavat kohtalon tuulet olivat ajaneet nämä nuoret miehet Suomen rannoilta aina tänne kauas, näille Holsteinin harjoituskentille! —

Nyt vaihtui kuva taas tuolla. Soittokunta — sekin suomalainen — päästi Porilaisten marssin torvistaan raikumaan, ja koko pataljoona lähti liikkeelle kotiin päin, leirille.

Se oli kuitenkin varmaa! Hakkapeliittain urhoollisten hyökkäysjoukkojen henki eli näitten reippaitten poikain rinnassa! — Ajatukseni lensi kotiin, Suomeen: olisivatpa jotkut vanhemmat seisoneet minun paikallani ja saaneet nähdä poikansa harjaantuneina, reippaina sotamiehinä vihreä takki yllä, niin minkä ilon se olisikaan heidän levottomille sydämilleen tuottanut!

Joukko lähestyi sitä paikkaa, missä seisoin ja marssi ohi . . . "Kas kunnian jo tähti meille hohtaa . . . " — Vielä tänä päivänä pidän sitä kohtalon lahjana, että sain siinä seisoa ja nähdä kaiken tämän.

Toinen kuva on vielä yksinkertaisempi: paarit, jotka kannetaan osastosaliini eräässä sotilassairaalassa Saksan itärintamalla.

Paarit pantiin lattialle ja minun täytyi kumartua syvään voidakseni puhutella haavoittunutta. Hän makasi silmät ummessa ja hänellä oli vielä pieni vihreä kenttälakki pellavaisessa päässään.

Kun kohotin hänen päälleen levitettyä vilttiä, näin hänen vihreän takkinsa, mutta siinä olikin kaikki mitä hänellä oli yllään. Paljaat jalat pistivät esiin suuresta sidekääröstä, eikä hän voinut liikkua ollenkaan.

Tervehdin häntä hänen äidinkielellään. Hän käänsi minua kohti lapselliset, vahankalpeat kasvoparkansa ja katsoi hämmästyneenä minua vaaleansinisellä aito suomalaisella silmäparillaan. Ja sitten vilahti hymyn pilkahdus hänen piirteistään. Hän ei kuitenkaan jaksanut muuta kuin sopertaa pari sanaa, sulki silmänsä ja käänsi kasvonsa pielukseen päin.

Olin kuitenkin jo ymmärtänyt hänet: hän oli onnellinen saadessaan puhua omaa kieltänsä — sekä suunsa että sydämensä kieltä — tulevan hoitajattarensa kanssa. Sehän oli melkein kuin jos olisi yhtäkkiä — tästä vie-

raasta ja tuskien täyttämästä maailmasta — tullut kotiin!

Ja sinä hetkenä siunasin kohtaloani, joka oli sallinut minun löytää tien tänne, missä ei ketään äitiä ollut saapuvilla hoitamassa ja lohduttamassa kuolemaan asti väsyneitä ja haavoittuneita poikiaan.

HYVÄSTI ISÄNMAA

I.

Yöjuna liukui hiljalleen Riihimäen asemalta, lisäsi vähitellen vauhtiaan ja vieri sitten eteenpäin yön pimeyteen, pohjoiseen kaukaista päämäärää kohti.

Olin astunut junaan vastamainitulla asemalla, ja nyt oli edessäni se matka Tornio—Haaparanta—Tukholma, minkä niin moni matkamies siihen aikaan joutui tekemään. Tämä tapahtui joulukuun keskivaiheilla 1915.

Matka sujui kaikin puolin rauhallisesti ja onnellisesti sen ajan seremonioja noudattaen: uutimet laskettiin huolellisesti ja vaunun ovet lukittiin junan lähestyessä Oulua, tarkka ruumiintarkastus ja passi- ja tullikontrolli Torniossa. Sitten ajettiin rekikyydillä Tornionjoen yli, ja kun jäällä viimeisen venäläisen virkahenkilön pörröinen turkki ainiaaksi hävisi näköpiiristä, pääsi sydämen pohjasta todellinen helpotuksen huokaus. Ohi meni se pieni jännitys, joka kaikesta huolimatta oli tuntunut niinkauan kuin matka kävi kotimaan rajojen sisäpuo-

lella — olihan omatunto joka tapauksessa hieman "huono", koskapa matkan päämääränä ei ollut vain Ruotsi, niinkuin passi osoitti, vaan oli suunniteltu hieman etelämpiin ja vaarallisempiin maanääriin. — Nyt saattoi kaikessa rauhassa tarkastella ohikiitäviä Pohjois-Ruotsin kauniita maisemia.

Ja silloin palasivat ajatukseni Hämeeseen, kotiini, vanhempiini, jotka molemmat olivat saattaneet minua asemalle, ja äitini surulliseen katseeseen junan lähtiessä liikkeelle.

Miksi olin päättänyt matkustaa Saksaan nyt kesken maailmansotaa? Siksi, että jääkäriliike loisti minulle kirkkaana valonsäteenä läpi sen pimeyden, joka oli hukuttaa meidät kaikki siellä kotona, loisti toivon tähtenä myrskypilviseltä mustalta taivaaltamme. Ja kun niin moni nuori mies Saksaan matkustamalla pani tulevaisuutensa ja elämänsä alttiiksi maansa ja meidän kaikkien edestä, miksi en minä seuraisi heidän jälkiään? Olinhan jo kauan sitten opinkäynyt sairaanhoitajatar ja saatoin olla heille tueksi ja avuksi.

Mieleeni juolahti pieni tapaus, jonka olin kokenut vuotta aikaisemmin, joulukuussa 1914. Olin eräissä häissä, suurissa ja iloisissa häissä — morsiuspari oli edellisen kevään promotion primus-maisteri ja yleinen seppeleensitojatar, ja kaikki heidän sukulaisensa ja ystävänsä olivat häävieraina. Päivällisen jälkeen istuin

tanssitauon aikana pienessä satunnaisesti kerääntyneessä ryhmässä, ja keskustelu solui tietysti maailmansotaan, sen kehitykseen ja mahdollisiin seurauksiin. Jostain syystä harmittelin oloja kotona Suomessa. Täällä istumme me kädet ristissä ja annamme ryssän niellä itsemme luinemme lihoinemme! Eivät edes nuoret tee mitään, vaan istuvat kuin lamaantuneina ja antavat kaiken kulkea kulkuaan.

— Älkää sanoko niin, sanoi silloin muuan herroista, nykyisin tunnettu lääkäri ja professori, nuorilla on kyllä suunnitelmansa. Tiedän sen varmasti, sanoi hän korostaen sanojaan.

En tiedä kiinnittikö kukaan muu huomiotansa hänen sanoihinsa, sillä keskustelun laineet nousivat yhä korkeammalle ja tanssin pyörteet kiihtyivät kiihtymistään, mutta minä en unohda niitä koskaan. Minusta kattokruunujen valovirta yhtäkkiä lisäsi loistoaan ja orkesterin innostavien tanssirytmien seasta kuulin hopeakellojen soivan: viel' uusi päivä kaikki muuttaa voi! —

Juna kumisi yli Norrlannin kauniitten kymien. Kosket kohisivat ja huurusivat raskaassa talviasussaan, ja minun silmäni nauttivat niistä kauneista näyistä, jotka niille avautuivat. Mutta sieluni viipyi kaukana lahden toisella puolen siinä maassa, jonka olin kokonaan määräämättömäksi ajaksi jättänyt. Ja ajatukset jatkoivat alkamansa langan kehräämistä. —

Se tapaus, joka vastamainitun joulukuussa 1914 sattuneen häätapahtuman jälkeen vielä enemmän kevensi mielessäni sitä mustaa kupua, jota me nimitimme valtiolliseksi taivaaksemme ja jota venäläiset kaikin voimin painoivat päittemme ylle, oli seuraavassa helmikuussa kuulemani tieto ensimmäisten jääkärien lähdöstä kotimaasta ja saapumisesta Lockstedtin leiriin. Ihmeellinen onnentunne melkein huimasi silmiäni. Suomen nuoriso ei väistynyt! Sanoja tuhlaamatta se toimi ja uhrautui, erään heistä "Jääkärien marssin" runoilijan sanoilla sanoakseni:

Kun painui pää muun kansan, maan,
me jääkärit uskoimme yhä.
Oli rinnassa yö, tuhat tuskaa, vaan
yks' aatos ylpeä, pyhä . . .

— Niistä monista toiveista ja epämääräisistä suunnitelmista, jotka nyt täyttivät mieleni, en tietenkään puhunut kenellekään, pikemmin päinvastoin. Ja siitä, ettei kukaan minun läheisistäni edes ajatellut sitä mahdollisuutta, että jääkärien matkat ja isänmaan mahdollinen vapautus kiinnittivät mieltäni, siitä sain monta todistusta. Kunnes vihdoin eräänä päivänä ystäväni maisteri Almar Fabritius, joka niinkuin tunnettua, myöskin otti osaa jääkäriliikkeeseen, vilkkaassa mielikuvituksessaan

keksi sen ajatuksen, että tyvenessäkin vedessä saattoi kutea suuria kaloja.

Oli miten oli ja kävi miten kävi, niin istuin nyt joka tapauksessa Haaparannan—Tukholman junassa ja saatoin pudistaa yltäni kaiken sen saamattomuuden ja ikävyyden, jota kotona Suomessa oli niin yllin kyllin siihen aikaan, ja varsinkin pääkaupungissa.

Ja nyt lähestyi juna Tukholmaa, ensimmäistä etappia matkalla unelmieni päämäärään!

II.

Mieleni oli täynnä odotusta ja iloa, kun juna seisahtui ja minä astuin vaunusta Tukholman keskusasemalla. Vastaanottajien hyörinästä vilahti myöskin Almar Fabritius. Hänen rouvansa ja toinen poikansa, jotka olivat olleet seuranani koko matkan kotoa asti, tulivat Ruotsiin viettääkseen joulua maastakarkoitetun puolisonsa ja isänsä kanssa ja mahdollisesti jäädäkseenkin hänen luokseen. Fabritius tervehti sydämellisesti omaisiaan ja kääntyi sitten minun puoleeni sanoen:

— Millä seikkailumatkoilla sinä olet?

Hänen, mielestäni kylmänsävyiset sanansa vaimensivat samassa silmänräpäyksessä taivaani helisevän harpun soiton.

— Mitä sinä tarkoitat? Olethan itse lähettänyt Grodanin mukana sanan, että voin tulla milloin tahansa.

— Ei, päinvastoin pyysin hänen sanomaan sinulle, että sinun vielä piti malttaa mielesi, mutta pyysin häntä myöskin lisäämään, että minulla on jonkunlaisia toiveita saada asia ehkä piankin järjestetyksi.

— Vai niin, valitan, mutta nyt olen joka tapauksessa täällä! —

Ja osoittautuikin pian, että olikin oikein, että olin henkilökohtaisesti Tukholmassa. Nyt voitiin tavata ihmistä, joka tahtoi alas Saksaan — oli sekin naishenkilön päähänpisto! — näyttää elävänä kaikille asianomaisille, ja näin sai koko asiani sitä pätevämmän leiman.

Tukholmassa oloaikanani pysyin hillitysti poissa näkyvistä ja kävin tuskin tervehtimässä monia sikäläisiä sukulaisiani. Kävin vain niitten tuttavieni luona, jotka olivat osallisia jääkäriliikkeeseen tai joitten mieltä se kiinnitti. Almar Fabritius osoitti minulle suurta vieraanvaraisuutta, tohtori Herman Gummeruksen luona oli minulla ilo käydä. Hauptman Heldt, saksalaisen Tukholmassa oleva jääkärietapin päällikkö osoitti minulle karkeaan sotilastapaansa ystävällisyyttä. Punaisen ristin puheenjohtajan, silloisen valtamarsalkan kreivi Douglasin luona, joka minulla oli ilo tuntea ennestään, kävin sen vuoksi, että hän Ruotsin Punaisen ristin välityksellä mahdollisesti saattoi helpoittaa tietäni Saksan Punaiseen ristiin.

Suuri iloni Tukholmassa viettämieni viikkojen aikana oli se, että silloin tällöin sain tavata jääkäreitä, jotka olivat lomalla Ruotsissa tai matkalla Saksaan. Eräitä jääkärien vanhempiakin oli Tukholmassa tavatakseen poikiaan muutamina onnellisina päivinä, ennenkuin heidän taas oli palattava pukemaan ylleen vapaaehtoisesti omaksumansa vihreä takki, joka jo oli tullut heille kotoiseksi. Vanhemmista oli siellä m.m. professori, sittemmin lääkintäkenraali vapaaherra Hj. von Bonsdorff molempine poikineen, joista vanhempi jo oli vanha jääkäri, nuorempi Lockstedtiin matkalla oleva alokas. Erik Heinrichsin, Gunnar von Wrightin, Kurt Bruncronan, mainitakseni muutamia nimiä, tapasin myöskin, ja monessa iloisessa tilaisuudessa sain olla mukana, jolloin filé à la Oskar tai Cotelette Pojarsky harvinaisella vauhdilla hävisi nälkäisiin ja tällaisiin satumaisiin herkkuihin tottumattomiin jääkärivatsoihin.

Hupaista oli myöskin tavata joitakin nuoria ystäviä, joitten kanssa muutamia päiviä aikaisemmin oli juonut kupin kahvia Fazerilla kumpaisenkaan meistä aavistamatta, että toisella oli mystillisiä matkasuunnitelmia mielessä. Ja nyt tavattiin aivan aavistamatta Tukholmassa matkalla salaperäiselle L. L:lle!

Tukholmassa oloni aikana saapui sinne n.s. Fordin rauhanretkikunta. Autokuningas Henry Ford oli varustanut satapäisen lauman eteviä amerikkalaisia miehiä

ja naisia, näistä viitisenkymmentä sanomalehtireporttereia, asettanut ne sekä itsensä höyrylaivaan ja ohjannut matkan Bergeniin Norjaan. Tarkoitus oli, mikäli ymmärsin, että tämän retkikunnan piti käydä puolueettomissa maissa, Norjassa, Ruotsissa, Tanskassa, Hollannissa ja ehkäpä Sveitsissäkin, ja niitten avulla rakentaa rauha, rakkaus ja sovinto vanhaan Eurooppaan! Yhtä liikuttava kuin fantastinen ja naiivi ajatus. Henry Ford oli kaiketi saanut tästä jonkunlaisen käsityksen, sillä tuskin oli lauma noussut maihin Norjassa, ennenkuin hän kirjoitti kahdeksan miljoonan dollarin shekin, antoi sen sekä siunauksensa retkikunnalle ja palasi kuin rasvattu salama takaisin U.S.A:aan.

Nyt oli joka tapauksessa retkikunta saapunut Tukholmaan ja oli viikoksi vuokrannut Hôtel Royalin talvipuutarhoineen kaikkineen. Toisena joulupäivänä tarjosi retkikunta päivällisen kutsuvieraille, ja näitten joukkoon kuuluivat tohtori Herman Gummerus ja maisteri Almar Fabritius rouvineen ja kuinka olikaan, minä sain mainittujen herrojen ystävällisestä toimesta seurata joukon jatkona.

Mieleni oli tietenkin näinä aikoina täynnä vakavuutta ja innostusta sen asian puolesta, joka oli aiheuttanut minun Tukholmaan tuloni, ja kaiken sen suuren valtaamana, mitä maailmassa juuri silloin tapahtui, silmät auki ja korvat höröllään menin näille päivällisille, jot-

ka luulin historialliseksi tapahtumaksi, jossa oli mielenkiintoista olla mukana. Mutta niinkuin niin usein maailmassa käy, kun toivoo suuria — petyin perinpohjaisesti. Jo ensimmäinen näky, joka avautui eteemme, kun me iltapukuihin puettuina ja hienoina astuimme Royalin talvipuutarhaan, hämmästytti minua. Pöydät olivat tietenkin kauniisti katetut kukkineen, hopeoineen ja taitettuine lautasliinoineen, ja kauempana taustalla näimme pitkän pöydän, joka ilmeisesti oli varattu jollekin suuremmalle seuralle. Tämäkin pöytä oli katettu niinkuin muutkin, mutta sillä oli sitäpaitsi omat koristuksensa: valkoiselle damastipöytäliinalle kiivenneinä istui kahvelien, veitsien ja kauniisti taitettujen lautasliinojen välissä parvi nuoria naisia heiluttaen vilkkaasti koipiaan musiikin tahdissa ja puhallellen mahtavia savupilviä kirsikkahuuliltaan. Heidän roikkuvissa jaloissaan seisoi muutamia nuoria herroja ja kaikki tirkistelivät he, räpättäen ja lörpötellen katkeamatta, sisään astuvia vieraita. Eihän tässä itseasiassa ollut mitään pahaa, mutta minun amerikkalaisiin tapoihin tottumatonta mieltäni loukkasi se. Se oli minusta perin mautonta tällaisilla juhlallisilla päivällisillä eikä sointunut yhteen tämän, niinkuin luulin, vakavan yrityksen kanssa. Sittemmin huomasin kuitenkin, että nämä nuoret elämänhaluiset sanomalehtireportterit vain olivat antaneet koko tilaisuudelle oikean sävyn: fantasian ja leikin.

Oli miten oli, päivälliset alkoivat. Pöydässämme istui Benjamin Lindsey, joka silloin oli tehnyt itsensä tunnetuksi lapsituomioistuimien alkuupanijana, ja nykyisin amerikkalaisen nuorison rakkauspsykologiaa käsittelevän teosten kirjoittajana. Sitäpaitsi istui pöydässä New York Heraldin päätoimittaja, molemmat nämä herrat rouvineen, sekä minun vasemmalla puolellani muuan juutalainen professori Washingtonista. Minua vastapäätä istui säkenöivä ja vilkas rouva Aino Malmberg. Hän tuli U.S.A:sta retkikunnan jäsenenä, ja mikäli tiedän, juuri hän oli kutsunut suomalaiset salavehkeilijät tähän juhlaan.

Pöytäkeskustelu oli hyvin vilkasta. Se kosketteli rakkautta, kukkaiskunnianosoituksia, kaunista ilmaa, muuatta revolveridraamaa, joka oli tapahtunut laivassa tänne matkalla, mutta enimmän kuitenkin rakkautta. Silloin tällöin mainittiin toki ohimennen joku sananen retkikunnasta ja sen tarkoituksista ja suunnitelmista.

Laivassa olivat retkeläiset laatineet sen ohjelman, jota nyt oli määrä noudattaa ja sen avulla käden käänteessä lopettaa aiheeton sota. Sotaakäyvien maitten piti kunkin saada kappale maata lahjaksi rauhoittuakseen ja tyytyäkseen, aivan niinkuin pieniä lapsia lohdutetaan makeisilla, mutta siitä, mitä niillä mailla, joita niin anteliaasti aiottiin lahjoitella pois, itsellään mahdollisesti oli sanottavana, ei nähtävästi tarvinnut mitään välittää.

”Me suorastaan heittelimme koppeja Euroopan mailla tänne matkustaessamme”, näin lausui sanasta sanaan muuan seurasta. Arvelin, että pöytänaapurini, juutalainen professori piti armollista neitiä sangen työläästi mielisteltävänä ja ikävänä, mutta minun oli aivan mahdoton seurata tämän seuran laukkaa enkä tiennyt, pitikö minun nauraa tai itkeä kaikelle tälle turhan puhumiselle.

Päivällisen kuluessa valittiin retkikunnalle uusi johtaja Fordin sijaan, joka, niinkuin kerroin, oli jättänyt seuran heti Norjassa. Huutoäänestyksellä valittiin hänen seuraajakseen muuan hopeapartainen herra, joka sitten kahvia juotaessa piti neitsytpuheensa mahtavasti ja komein eilein. Hänellä oli yllään pitkä musta levätti, jonka toista päätä hän yhtämittaa viskeli olkapäänsä yli, koska se yhtämittaa luisui siitä pois.

Valkoisine partoineen ja silkkivuorisine viittoineen hän oli hyvin koristeellinen katsoa, hän puhui suurella paatoksella ja sai osakseen vilkkaita kättentaputuksia, mutta kaikki tämä jätti, ikävä kyllä, minut vallan kylmäksi. — Henry Ford’in tarkoitus oli varmasti vakava ja hyvä, toimeenpannessaan tämän retkikunnan, mutta vika oli siinä, että hän arvosteli eurooppalaista sielua amerikkalaisen mukaisesti. — Sittemmin valui, niinkuin tiedetään, koko yritys hiekkaan.

Sillävälin kului aika kulumistaan Tukholmassa, ja uusi vuosi oli ovella. Tapasin usein maisteri Almar Fabritiuksen, osaksi sen vuoksi, että olimme vanhoja tuttavia, osaksi siitä syystä, että hänhän se käytännöllisesti katsoen oli tämän matkani aiheuttaja ja nyt koetti kaikin tavoin edistää sen jatkumista, s.o. matkaa Saksaan. Asia tarraantui näet siihen, että Hauptmann Heldt ei katsonut voivansa antaa minulle passia Saksaan, ennenkuin minulla oli jonkinmoinen kirjallinen todistus siitä, että saisin siellä työtä sairaanhoitajattarena. En todellakaan tiedä, tai en enää muista, mitä eri teitä tukholmalaiset ytsäväni ja suosijani yrittelivät, mutta vihdoin uutena vuotena 1916 tuli pelastus Berlinin jääkäritoimiston sähkösanoman muodossa, mikä ilmoitti, että minulla oli mitä parhaat takeet siitä, että heti saisin työtä eräässä sikäläisessä klinikassa.

Eläköön! Se oli taikasana, joka pani elämän taas hymyilemään ja kaikki huolet vaihtumaan pelkkään auringonpaisteeseen ja iloon. Minun ei enään tarvinnut tuntea itseäni tukholmalaisten puolestapuhujaini joutavaksi ja vaivaloiseksi asiakkaaksi. Tämä sähkösanoma kädessäni sain heidän otsainsa rypyt siliämään ja pelkän hyväntahtoisuuden paistamaan heidän ankaroista piirteistään.

Nyt piti minun mennä Saksan pääkonsulivirastoon saamaan näön vuoksi passi Sassnitziin, mutta minulle sa-

nottiin, etten turhanpäiten puhuisi siitä, että olin suomalainen, vaan että olisin olevinani tukholmatar, ja jos siellä ruvettaisiin reistailemaan, oli minun pyydettävä asianomaisia soittamaan Hauptmann Heldtille. Tietysti reistailivat ne konsulinvirastossa minkä kerkesivät, ja minä sotkeuduin täydellisesti vastauksissani heidän ristikuulustellessaan minua tarkoituksistani, lähtöpaikastani, matkani päämäärästä j.n.e. Yhtä mittaa piti minun odotella käytävässä, missä kuhisi ihmisiä, mutta vihdoin, kun muuan konsulaatin herroista tuli aivan viereeni ja hyvin pilkallisesti sanoi: no, ette näy nähtävästi itse tietävän, mistä te oikeastaan olette kotoisin, pyysin häntä olemaan kohtelias ja soittamaan Hauptmann Heldtille.

Minkä jälkeen kaikki järjestyi silmänräpäyksessä. Sitten sain sitäpaitsi n.s. jääkäripassin Heldtiltä, ja vihdoin, tammikuun 5 päivänä 1916 pääsin lähtemään Tukholmasta etelään päin.

III.

Trelleborgin lautta laski rantaan Sassnitzissa, ja matkustajat virtasivat maihin. Passientarkastusluukun ulkopuolelle muodostui pitkä jono. Seisoin keskellä jonoa kamppeineni ja olin hyvin utelias näkemään, minkä vaikutuksen Hauptmann Heldtin passi tekisi erääseen her-

raan, joka kulki pitkin jonoa ja pyysi etukäteen saada nähdäkseen matkustajain henkilöllisyystodistuksia.

Kun hän tuli minun luokseni ja lukaisi pienen vaatimattoman paperini, jonka allekirjoituksena oli: Heldt, Hauptmann, meni hän heti luukun takana olevien herrojen luo, tuli taas takaisin, pyysi minua astumaan rivistä ja vei minut kaikkien muitten matkustavaisten ohi, ohi tullin ja muitten sellaisten pikkuasiain suoraan vapauteen. Siellä viittasi hän luoksemme kantajan, joka vei minut tavaroineni suoraan odottavan Berliininjunan toisenluokan vaunuun. Olin vallan hämmästyksissäni siitä, miten helposti kaikki kävi ja uskalsin tuskin uskoa, että kaikki vaikeudet olisi sivuutettu. Olinko todellakin ehein nahoin päässyt das grosse Vaterlandin rajojen sisäpuolelle, minne niin kauan olin pyrkinyt, ja niin kauan ilman tulosta? Lähtisipä juna nyt pian liikkeelle, niin etteivät passiherrat ehtisi katua!

Passiherrat näyttivät joka tapauksessa tietäneen, mitä he tekivät, sillä sain istua rauhassa, ja juna läksi pian liikkeelle. Hauptmann Heldtin paperin ansiosta olin nyt todella Saksassa! —

Juna lähti kulkemaan, ja minä istuin ja katselin ulos ikkunasta minkä osasin, nähdäkseni mahdollisimman tarkoin, miltä näytti sotaakäyvässä maassa.

Kaikkihan näytti varsin rauhalliselta, mahdollisesti saattoi huomio kiinnittyä siihen, että kaiken miehisen

asemahenkilökunnan muodostivat ukot, jotka hieman kankeakoipisesti ja hitain liikkein suorittivat tehtävänsä. —

Jossain matkan varrella, ehkäpä Stralsundissa, tuli vaunuosastooni naishenkilö. Hän oli nuori ja miellyttävän näköinen, mutta kalpea ja syvästi surupukuinen; hänen surupukuinen äitinsä oli häntä junalle saattamassa. Isä tai veli, ehkä molemmat, olivat nähtävästi kaatuneet rintamalla. Eräällä seuraavalla asemalla hän odotti sulhastaan, joka tuli suoraan rintamalta; heidän piti yhdessä matkustaa Berliniin. Neitosen kärsimättömästi odottama asema tuli, ja nuori upseeri kiipesi vaunuun.

Vetäydyin hienotunteisesti vaunun käytävään ja istuin varmastikin tunnin verran pienellä, epämukavalla tuolilla käytävän seinän vierustalla. En voinut enkä tahtonut mennä sisään häiritsemään nuorta paria. Sulhanen oli ehkä ollut rintamalla jo vuoden verran, ja sen vuoksi arvelin, että suloisen nuoren tytön piti saada pitää hänet jonkun onnellisen hetken yksinään omanaan. Pidin itseäni vallan syyllisenä, kun minulla oli laillinen paikkani heidän osastossaan. Mutta kun juna taas kerran seisahtui eräällä asemalla, menin kaikesta huolimatta sisään, sillä käytävässä rupesi olemaan kylmä. Näin kahdet loistavat, punaposkiset kasvot tunti sitten kalpeitten ja palelevien sijasta. Kirkkaine silmineen katsoivat he

kuitenkin varsin ystävällisesti minuun, kun kiipesin heidän jalkojensa yli paikalleni ikkunan ääreen. —

Kun juna illalla ajoi Stettiner Bahnhofiin, oli minua vastassa muuan jääkäri, joka päivää aikaisemmin oli tullut, kaksi nuorta alokasta mukanaan, Tukholmasta. Oli ihanaa nähdä tuttavat ja ystävälliset kasvot täällä ihmisvilinässä näinä ankeina aikoina. Muistettakoon, että sillä kertaa ei Berliniin tulo ollut sama kuin tavallisina rauhanaikoina, jolloin laillisena turistina liikkuen huutaa luokseen Gepäckträgerin ja huolettomasti ajaa hotelliinsa. Olin hyvin iloinen siitä, että joku oli vastassa tukemassa ensimmäisiä kompastelevia askeleitani jääkärien jäljissä.

ODOTUKSEN AIKOJA MAAILMANSODAN BERLINISSÄ.

I.

Kun seuraavana aamuna heräsin pienessä hotellihuoneessani, tuntui sangen omituiselta tietää olevansa täällä Keski-Euroopan sydämessä. Muutama viikko sitten sitä vielä oltiin kotona maalla Suomessa ja seurattiin kiihkeästi, mutta tietenkin perin teoreettisesti, sodan kulkua ja siirreltiin uskollisesti nuppineuloja sotakartalla. Nyt sitä siis oltiin ilmielävänä täällä suurten tapahtumain polttopisteessä, ja pian ehkä päästäisiin tilaisuuteen nähdä vielä likempää sitä suurta sotaa, mikä mahdollisesti oli ratkaiseva pienen Suomenkin kohtaloon.

Lähipäivät kuluivat m.m. käynteihin jääkäritoimiston sekä siviili- että sotilasosastossa Landgrafenstrasse 20.

Sotilaallisen osaston päällikkönä oli Hauptmann Höcker ja siviilitoimistoa johti varatuomari Fritz Wetterhoff apulaisinaan m. m. tohtori Johannes Sundwall ja parooni Egon von Oelsen.

Toinen tärkeä paikka, jossa minun oli käytävä joka päivä, aluksi kahdesti, sittemmin kerran, myöhemmin vain kerran viikossa, oli poliisikamari. Sitten oli hankittava elintarvekortit ja muut semmoiset. Vihollisvaltakunnan kansalainen sai vain vaivalla ja vähitellen sopeutuneeksi sotaakäyvän maan pääkaupungin jokapäiväiseen elämään.

Eräänä lähipäivänä menin parooni v. Oelsenin kanssa sen naisen luo, jonka suosituksillaan piti hankkia minulle työtä jossakin Berlinin sairaalassa, mikä oli ehtona minun pääsylleni Saksaan. Hän asui hienossa talossa Bendlerstrassen varrella, oli syntyjään englannitar mutta naimisissa saksalaisen kanssa, ja koska hän oli sairaana, hän otti meidät vastaan elegantissa makuuhuoneessaan. Hän oli herttainen ja myötätuntoinen ja lupasi tehdä parhaansa, mutta sain kuitenkin sen vaikutelman, että kaikki oli vielä varsin hämärää ja epämääräistä, miksi asianlaita myöhemmin osoittautuikin. Käyntini Bendlerstrassen rouvan luona ei johtanut mihinkään tulokseen, mutta olen Egon von Oelsenille hyvin kiitollinen siitä, että hän sen järjesti. Taru tämän rouvan mahdista sehän se katkaisi Tukholmassa gordilaisen solmun passini hankkimisasiassa.

Kun jokunen viikko oli kulunut ja käydessäni Wetterhoffin toimistossa tapasin päällikön ja tulin puhuneeksi jatkuvasta "työttömyydestäni", hän hämmästyi

suuresti ja sanoi heti reippaalla tavallaan: — Se ei käy laatuun, minä järjestän kyllä asian.

Ja parin päivän kuluttua oli kaikki selvää, ja aloitin työni Kuninkaallisessa Yliopistonklinikassa Ziegelstrassen varrella.

Wetterhoffin neuvosta olin käynyt tapaamassa kreivitär Hohenauta Hotel Adlonissa, sangen korkea-arvoista naista, joka vasemmalla kädellä oli läheistä sukua keisarihuoneelle. Hän oli hyvin epämääräisen keski-ikäinen, punatukkainen, mustakulmainen, rakastettava ja sulava käytökseltään. Ja ennen kaikkea, hänen ei tarvinnut muuta kuin kerran puhutella puhelimitse erästä mainitun sairaalan lääkäriä, ennenkuin minä heti seuraavana päivänä sain ryhtyä työhön, jota sitten jatkoin aina siksi, kunnes saatoin selittää itseni valmiiksi minä päivänä tahansa matkustamaan johonkin sotasairaalaan itärintamalle.

Ikävä kyllä, Wetterhoffia eivät enää saavuta nämä kiitokset, jotka näissä vaatimattomissa muistelmissani tahdon hänelle lausua. Kiitokset siitä avusta, jonka hän antoi tällä kertaa ja monasti muulloinkin. Hänen kirkkaissa aivoissaan oli monta raittia, mutta yksi niistä vei aina varmasti perille, ja ne, jotka näinä epävarmoina aikoina täällä vieraassa maassa näkivät ja kuulivat Fritz Wetterhoffin reippaalla ja nerokkaalla tavallaan työskentelevän ja järjestelevän asioita Landgrafenstrasse

20:n jääkäritoimistossa Berlin W., ovat varmasti kirjoittaneet Wetterhoffin nimen sen aikaisen muistikirjansa pluspuolelle.

Kuulen monen äänen kirkaisevan: Mutta Wetterhoffillahan oli niin paljon vikoja! — Vikoja? Tietenkin hänellä oli vikoja, niinkuin meillä kullakin, ehkäpä vielä useampia ja suurempia, mutta hänen hyvät työnsä, eivätkö ne paina mitään vaakakupissa? Yksinäisenä ja köyhänä hän aloitti toimintansa, mutta hän oli verrattomalla briolla ja menestyksellä pystyttänyt tämän "Bureau Wetterhoffinsa" kuvaamattomaksi hyödyksi jääkäriliikkeelle ja siten koko Suomelle.

Se piinallinen ja taitamattomasti näyttämöllepantu murhenäytelmä, joka kesällä ja syksyllä 1916 näyteltiin Wetterhoffin ja hänen toimistonsa ympärillä, ei suinkaan koidu lavastajilleen kunniaksi ja oli vahingoksi sekä Suomen maineelle että sille asialle, joka silloin oli tärkein, jääkäriliikkeelle.

Onneksi oli itse Jääkäripataljoona silloin jo rintamalla, niin että se suurin piirtein katsoen säästyi läheltä näkemästä, miten sen asioita ja etua Berlinissä ajettiin.

II.

Olin vuokrannut huoneen Kleiststrassen varrelta, jääkäritoimiston läheisyydestä, eräältä rouvalta, jonka ni-

men olen unohtanut. Mutta kun rouvan tarjoama ruoka oli syömäkelvotonta, söin vaatimattomat ateriani ”Zum Nettelbeck”-ravintolassa lähimmässä kadunkulmassa. Arvelen, että moni jääkäri muistelee mielellään tätä pientä ravintolaa, hyvää, vaikka yksinkertaista ruokapaikkaa.

Pari vanhaa pattijalkaista ganymeedia hoiti tarjoilua, ja ruoka oli sellaista kuin se saattoi olla, kun mitään ei saanut paistaa, vaan kaikki oli tarjottava keitettynä. Voita ei ollut, tai ainakaan ei sitä saanut käyttää ruoan paistamiseen. Hiukan keitettyä kalaa ja vihanneksiksi joitakin pieniä juureksia eri muodoissa, siinä kaikki mitä tarjottiin, ja ellei omistanut leipäkorttia, ei saanut kahta sämpyläänsä päivää kohti.

”Zum Nettelbeckin” puheeksi tullessa en malta olla koskettamasta erästä pientä elämystä, jonka siellä koin.

Kun eräänä päivänä tulin työstäni sairashuoneelta ja lähestyin mainittua pientä oluttupaa syödäkseni siellä tapani mukaan yksinkertaisen päivälliseni, näin kaksi mieshenkilöä seisomassa sen ulkopuolella nenät kiinni ruokalistassa, joka riippui ulko-ovella. Jo tämä innokas ja voimaperäinen huomion kiinnittäminen siihen, minkälaista ruokaa tarjoiltiin oven sisäpuolella, ilmaisi tulokkaan —me vanhat asiakkaat olimme jo kauan sitten menettäneet harrastuksemme tähän kysymykseen ja toiveemme muun ja paremman ruuan saamiseksi.

Ja päähine, jonka toinen tulokkaista itselleen kustansi, aito karvalakki, ilmaisi ilman muuta — maanmieheni.

Istuttuani hetkisen oman pöytäni ääressä tulivat, aivan oikein, molemmat matkamiehetkin sisään ja istuutuivat sangen likelle minun paikkaani. He rupesivat keskustelemaan tarjoilijan kanssa ruuasta, ja sitten tuli se hetki, jota olin odottanut — leipäkysymys. Tiesinhän, että siinä oli se kivi, johon he kompastuisivat, sillä onko kukaan nähnyt suomalaista syövän ruokaveroansa ilman leipää? En minä ainakaan. — Oli miten oli, he pyysivät leipää. Donnerwetter noch mal, mutta ganymeedi pudisti valkoista päätään ja sanoi, ettei leipää saa ilman korttia ja jolleivät herrat voi hankkia sellaista, ei myöskään leipää anneta. Mahdotonta, ausgeschlossen! Nälkäisten vieraiden oli vihdoin tyytyminen, mutta kun tarjoilija tuli minun pöytäni luo, annoin hänelle kaksi kuponkia leipäkortistani ja pyysin, että hän antaisi herroille kummallekin kyrsänsä. Tarjoilija katsoi hyvin ihmettelevästi minuun ja arveli kaiketi, että tämä oli vallan sopimatonta ystävällisyyttä kahta tuntematonta karvalakkista herraa kohtaan, mutta minä selitin, että he olivat maanmiehiäni, ja hän totteli.

Istuin nurkassani ja huomioitsin asian jatkuvaa kulkua ja iloitsin miesten hämmästyneistä ja tyytyväisistä naamoista, kun tarjoilija toi leivät ja sanoi löytäneensä

keittiöstä pari käyttämätöntä leipäkorttia ja sen vuoksi voivansa olla niin antelias. En voinut olla silloin tällöin vilkaisematta miehiin ja kuulinpa jonkun nurkkaani asti kantautuneen suomalaisen sanan heidän pöydästään. He olivat, niinkuin olin arvannut, tulokkaita kaupungissa ja matkalla Lockstedtin leirille ja laususkelivat mietteitään kaikenlaisista asioista.

Kun olin syönyt ja menossa ulos, en voinut olla seisahtumatta heidän pöytänsä luo. Tervehdin nuorukaisia ja sanoin kuka olin, ja kaikki päättyi pelkkään ystävyyteen ja mielihyvään. He olivat hieman ihmetelleet, mikä hauska sairaanhoitajatar se oli, joka niin ystävällisesti heille silmiä vilkutti, mutta he olivat arvelleet, että Berliinin sairaanhoitajattaret olivat sellaisia!

Joka aamu matkustin maanalaista rautatietä keskikaupungille, nousin junasta Friedrichsstrassella ja jatkoin matkaa hevosraitiovaunulla — sodan aikana oli autobussien korvikkeeksi uudestaan otettu käytäntöön tämä muinaisaikainen kulkuneuvo — Ziegelstrasselle, missä yliopistonklinikka sijaitsi. Sen seinien sisällä työskentelin poliklinikan aseptisessa leikkaushuoneessa. Työ oli hauskaa ja mielenkiintoista, ja siellä opin pian saksalaisen kirurgisen terminologian, mikä oli minun täällä työskentelyni tärkein tarkoitus. Professori Grauert, reipas ja leikkisä herra, oli poliklinikan päällikkö, ja sen lisäksi oli joukko assistenttejä siellä työskentelemäs-

sä. Hoitajattaret olivat sodan aikana kouluutettuja. Oikeat rauhanajan hoitajattaret olivat kaikki poliklinikalta poissa, kaikki työssä sota- ja kenttäsairaaloissa. Harjoittelijana oli paitsi minua, muuan berlinitär, Fräulein Richter, ja väliin, jonakin hetkenä, jolloin meitä ei huomattu, kuiskasimme toisillemme: luulen, että me olemme ainoat kristityt koko tässä seurakunnassa.

Hoitajattaret ja lääkärit olivat ystävällisiä ulkomaalaista virkasisartaan kohtaan, mutta luulen, etteivät he koskaan päässeet oikein perille, oliko hän lintu vai kala. — Tukholmassa olivat, niinkuin jo olen maininnut, asianomaiset neuvoneet minua olemaan turuilla ja teillä huutamatta, että olin suomalainen vaan paremminkin olemaan olevinaan vaikkapa ruotsalainen. Tämä kaikki sen vuoksi, että jääkäriasia monesta syystä oli yleisölle yhtä salainen Saksassa kuin Suomessakin. Niin, että kun klinikalla kysyttiin minkämaalainen olin, vastasin, että olin Ruotsista, mikä oli minusta hyvin vastenmielistä, koska en voi sietää väärällä lipulla purjehtimista. Klinikalla sain siis nimekseni ”die Schwedin”. Mutta ajan pitkään en sietänyt tätä nimitystä ja sanoin suoraan olevani Suomesta, mikä onneksi ei herättänyt mitään hälyä. —

Sain olla mukana monessa mielenkiintoisessa leikkauksessa, jommoisia en koskaan ollut nähnyt polikliinillisesti tehtävän. Potilaat olivat vanhoja miehiä sekä

kaikenikäisiä lapsia ja naisia. Surkuttelin hiljaisessa mielessäni kaikkia niitä lukemattomia äitejä, joitten oli pakko jalkaisin kantaa kotiin lapsensa, jotka tuskin olivat nukutuksesta selvinneet ja joilla usein oli suuret raskaat kipsikääreet puolen ruumiin ympärillä. Sodan vuoksi ei ollut käytettävissä juuri muita kulkuvälineitä kuin raitiovaunut ja silloin vielä varsin harva maanalainen rautatieverkko. —

Potilaita otettiin klinikkaan hoidettavaksi vain ehdottomasti välttämättömissä tapauksissa, koska sairaalan paikat oli varattu kenttäsairaaloista tuleville sotilaille, joitten täällä piti saada viimeinen, vaikuttavin käsittely ja hoito, uusia käsivarsia, jalkoja, neniä ja kaikkia mahdollisia ruumiinjäseniä ja niveliä. Poikkeustapauksissa oli meillä poliklinikalla myöskin nuoria miehiä, sotilaita, jotka lomallaan hoidattivat joitakin pikkuvammoja, joitakin vaivaavia pieniä granaatinsirpaleita siellä täällä ruumissaan tai muita samantapaisia vaivoja. Kävipä siellä muuan jääkärikin puhdistuttamassa poisammuttua sormeansa.

A. Z:ssa — Aseptisches Zimmer — työskentelin monta kuukautta joka arkipäivä klo 8:sta noin klo 15—16:een ja kotiuduin vähitellen täydellisesti sinne. Tämä aika on aina pysyvä muistossani miellyttävänä ja opettavaisena aikana, ja kiitollisena muistelen kaikkia niitä,

jotka olivat ystävällisiä vieraalle sisarelle — joka usein kylläkin tunsi itsensä yksinäiseksi ja hyljätyksi.

III.

Kolme kuukautta asuin huoneessani Kleiststrassen varrella, mutta lopulta kävi se minulle liian yksinäiseksi, ja päätin muuttaa johonkin täysihoitolaan silläkin uhalla, että puheliaat ihmiset pääsisivät utelemaan Saksassa oleskeluni syitä. Eräänä päivänä lähdin etsiskelemään uutta asuntoa ja löysin pian eräältä ovelta, vinosti toisella puolen kadun, nimikilven, joka minua miellytti enemmän kuin muut. Siinä seisoi Pension Frau Hauptmann Baranowsky. Kiipesin ylös, tapasin Frau Hauptmannin ja sovin hänen kanssaan siitä, että muuttaisin sinne, sillä hänen ulkomuotonsa miellytti minua suuresti.

Enkä pettynytkään. Hän oli äidillinen, työteliäs kunnon ihminen. Hänen kätensä eivät koskaan levänneet, hän oli ensimmäisenä jalkeilla ja viimeisenä vuoteessa. Hän oli leski ja hänellä oli poika, joka oli hänelle kaikki kaikessa, oli lentäjä sodassa ja opiskeli muuten lääketiedettä.

Kerran, kun muutama vuosi sitten kävin Berlinissä, menin vanhaa emäntääni tervehtimään, mutta jouduin eteisessä keskelle surupukuista seuraa, joka juuri oli

menossa häntä hautaan saattamaan! Näin olivat hänen ahkerat kätensä vihdoin päässeet lepoon, ja hänen sydämensä, joka niin usein oli levottomasti pamppaillut ainoan pojan vuoksi, oli saanut rauhan. Rauha ja siunaus hänen muistolleen!

Pension Baranowskyssä asui useita nuoria naisia, jotka opiskelivat kaikenlaisia taiteita ja tieteitä. Tulin seurustelleeksi enimmän Anne Marie Hoyerin kanssa, joka opiskeli kaikkea maan ja taivaan välillä suorittaakseen kirjastovirkamiestutkinnon Yliopistonkirjastossa, ja Gerti Hausmannin kanssa, joka opiskeli musiikkia. Nämä nuoret naiset, tohtori Johannes Sundwall, parooni Egon von Oelsen — jotka molemmat työskentelivät Wetterhoffin toimistossa ja joitten seurassa usein Berliinissä oloaikanani olin — ja minä muodostimme yhdistyksen yhteisiä sunnuntairetkiä varten. Monet ja hauskat ovat ne retket, joita me teimme Berlinin hyvin kauniisiin ja järvirikkaisiin ympäristöihin, ja monet iloiset muistot lienee meillä kaikilla tästä merkillisestä vuoden 1916 kesästä.

Tri Sundwall, joka oli klassillisesti sivistynyt ja kreikkaa opiskellut, tunsi erään pienen viinituvan Savignyplatzilla Berliinissä, missä sai mitä ihaninta kreikkalaista viiniä tynnyristä, ja väliin, kun maailma — ja usein kylläkin meidän oma pieni suomalainen maailmamme — näytti meistä synkältä ja surkealta, menimme sinne

ja yritimme unohtaa kaikki surumme lasillisen ääressä "Marian" parasta rypälettä. Sittemmin lienee Maria langennut lisäämään vettä viineihinsä; eihän hän saanut sodan ja rauhattomuuden vuoksi uusia tynnyreitä maahan, ja lopuksi hävisi hän kokonaan näyttämöltä Savignyplatzin varrelta.

Minun täyshoitolassani oli sitäpaitsi useita muita nuoria naisia. Muuan asui seinäkkäin vieressäni ja opetteli lausunnan vaikeata taitoa, ja vielä tänä päivänä voin kuulla hänen äänensä sointuvin diftongein lausuvan: blaue Tauben schaukeln auf dem Baume. Siellä oli myöskin täyshoitolan tavallinen kuhertelijatyttö lukemattomine herratuttavuuksineen — kaikki olivat tietysti lomalla olevia upseereja —, jotka yhtämittaa soittelivat puhelimessa ja sopivat kohtauksista; nyt kuuluu hän olevan naimisissa, muodottoman lihava ja lapsilauman äiti. — Muuan Marburgilainen tyttöparka — muistaakseni hän opiskeli musiikkia — asui lyhyen aikaa siellä ja meni sitten ja hukuttautui Spreehen. Neiti Dohm'in, valokuvaajan, ja minun, täysihoitolan molempain urhoollisimpain naisten oli mentävä ruumishuoneelle identifioimaan häntä.

Tämän kirjavan kuvasarjan herrojen joukosta mainitsen m.m. vanhan, mutta pirteän krefeldiläisen silkkitehtailijan, joka silloin tällöin kävi liikeasioissa Berlinissä. Hän sanoi yleensä olevansa hyvin kohtuullinen ja

tyytyvänsä kahteen olutseideliin päivässä, "aber an dem Tage, da einmal der Frieden ausbricht, werde ich mich betrinken" — mutta sinä päivänä, jolloin rauha vihdoin tupsahtaa, juon itseni humalaan. — Hän ei kuitenkaan ikävä kyllä — tai pitäisikö sanoa onneksi — saanut koskaan kokea sitä päivää, "jolloin rauha tuli", sillä hän kuoli sitä ennen.

Kyttyräselkäisen miehen, joka söi kaiken ruuan meiltä muilta, ja joka kerran pakoitti Hoyerleinin ja minut huvimatkalle Grunewaldiin, pitää myöskin saada tähän pari riviä. Hän oli runoilija ja säveltäjä, ja minulla on vielä salkussani muutamia hänen runosepustuksiaan.

Minun oli väliin iltasin tapana huvitella piirtämällä kuvia läsnäolijoista. Nämä perin dilettanttimaiset koukeroni saavuttivat hyväntahtoisen yleisön keskuudessa suurta menestystä, ja monet ilmottautuivat piirtimeni uhriksi. Kyttyräselkäinen herra haltioitui siinä määrin nuorten naisten muotokuvat nähdessään, että hän kirjoitti runot useimpiin niistä. Tässä näyte hänen taiteestaan:

Bildnis des Frl. H.

Ja das ist Seele, das ist Wirklichkeit,
das ist Gedicht, ist Wahrheit, feuergleich,
das sind die Träume aus dem Feenreich,
das ist die himlisch stille Heiterkeit,

das ist der Leidenschaften klassisch Mass,
das ist Natur und Bildung, eng durchdrungen.
Das ganze Menschenkind hast du gesungen,
sichtbar und fühlbar. Wundervoll ist das.

S.v.d.T.

Paperipalan takasivulle, jonka toiselle puolelle olin piirtänyt oman kuvani, on hän kirjoittanut:

Iphigenie.

Aus fernem Land ein ferner Blick
voll Märchenraunen, sagengross.
Und irgendwo wehn Winde los —
und wehn dich her — und nicht zurück.

Nach fernem Land ein weher Blick,
ein Heimatsehnen, riesengross —
Ein Auge aller Tränen bloss —
Und stark ein Herz in stillem Glück.

1916. S.v.d.T.

Useimmiten, kun tuli kotia päivälliselle työstään, näki jotkut uudet kasvot pitkän päivällispöydän ääressä. Kerran keksin erään keski-ikäisen, varsin vakavakasvoisen herran vinosti vastapäätä itseäni pöydässä, mutta kun minä silloin, niinkuin tavallisestikin, tulin

sairashuoneestani hieman myöhästyneenä pöytään, en kuullut hänen nimeään. Vähitellen huomasin, että toiset nimittivät häntä Hauptmann Badeksi ja silloin rupesi minulle selviämään, että sehän oli kaikkien jääkäripataljoonan 2:sen komppanian jääkärien pelkäämän päällikön nimi.

Olin varmasti ohimennen nähnytkin hänet Lockstedtin leirillä kerran käydessäni, niinkuin tuonnempana kerron, siellä. Mutta kun hän ei millään tavoin osoittanut tuntevansa minua eikä koskaan pöytäkeskustelussaan sanallakaan maininnut jääkäreitä ja tehtäväänsä heidän keskuudessaan, en minäkään puhunut mitään, vaan päätin mieluummin jonkun kerran koettaa saada hänet käsiini päivällisen jälkeen ja päästä häntä puhuttelemaan kahden kesken.

Kesti monta päivää ennenkuin se minulle onnistui, sillä hän istui aina rouvansa ja kahden kälynsä, jotka myöskin söivät päivällisiään siellä, ympäröimänä, ja niiden läsnäollessa en tahtonut kosketella asiaa. Kerran onnistuin kuitenkin näkemään hänet yksin sikariansa poltellen ja sanomalehteä lukien. Hyökkäsin hänen kimppuunsa niinkuin kotka saaliiseensa ja kysyin suoraan, oliko hän Hauptmann Bade jääkäripataljoona 27:stä. Ystävällisesti hymyillen hän myönsi se olevansa. Me istuimme kauan jutellen, ja siitä hetkestä lähtien olimme ystäviä ja muodostimme täysihoitolassa salaisen

veljeskunnan, johon hänen rakastettava rouvansakin otettiin jäseneksi.

Täysihoitolassa asui myöhemmin ajoittain toinenkin suomalainen, tohtorin rouva Mary Lindberg Helsingistä. Kun tavallaan yhteiset harrastukset olivat johdattaneet meidät Saksaan ja nyt sitoivat meidät Berliniin, olimme varsin paljon yhdessä ja monet pienet kodikkaan iltapäivän hetket olemme viettäneet yhdessä täällä suuressa kaupungissa.

Hänen ainoa poikansa Henrik Lindberg oli jääkäripataljoonassa, ja hän oli tullut tänne ollakseen poikansa läheisyydessä ja saadakseen hänen ollessaan lomalla olla hänen kanssaan. Äiti ja poika olivat erittäin hyviä ystäviä, ja luulen, ettei Henrik Lindberg koskaan aiheuttanut äidilleen surua.

Mutta kuinka hyviä ystäviä he olivatkaan, kohtalottaret katkaisivat heidän elämänlankansa irti toisistaan. Kun jääkärit helmikuussa 1918 matkustivat kotiin Suomeen, jäi Mary Lindberg Berliniin, ja poika Henrik, joka hyvin pian joutui rintamalle, Karjalan kannakselle, kaatui miltei heti, ja äiti sai enää nähdä vain poikansa jäähtyneen ruumiin. Mutta hänen yksinäinen, urhoollinen sankarikuolemansa Raudun metsissä, antaa hänen nimellensä loiston ja sädekehän, joka jossain määrin antanee äidille lohdutusta ainoan poikansa menettämisestä.

Eräs paikka, johon minä yksinäisinä hetkinäni Berlinissä usein suuntasin askeleeni, oli Tiergarten. Siellä oli rauhaisaa ja hiljaista. Saattoi istua puiston penkillä, katsella ankkojen uiskentelua lammikoissa ja unohtaa, että oli sota-aika ja että maailma oli sijoiltaan.

Lumikellot ja krookukset pistivät mullasta esiin suloisia päitään ja nostivat katseensa maailmaa ja sinistä kevättaivasta kohti. Mikään sota ei voinut estää niitä sitä tekemästä, ja tämä ihastuttava todistus luonnon ikuisesta uudistumisvoimasta oli lohdutukseksi tänä traagillisena aikana tämän elämästään kamppailevan kansan keskuudessa.

Ja kuitenkin päättyivät kävelyni Tiergartenissa tavallisesti "Rautaisen Hindenburgin" kohdalla, joka jättiläiskokoisena ja mahtavana kohosi Siegessäulen edustalla ja ikäänkuin ruumiillisti sodan ja sen raudankovat kansalle asettamat mittaamattomain uhrauksien vaatimukset.

"Rautainen Hindenburg" oli jättiläismäinen puusta tehty veistokuva, joka esitti vanhaa sotamarsalkkaa. Yleisön oli määrä raudoittaa se kokonaan, mustakantaisilla rautanauloilla muutamasta pfennigistä, hopea- ja kultakantaisilla muutamasta markasta. Rahat menivät sotakustannuksiin. Moniaskelmaiset raput kiertivät mahtavaa patsasta, jonka pinnat jo suureksi osaksi oli-

vat naulankantojen peitossa. Napit ja arvomerkit loistivat kullasta ja hopeasta.

Muotokuvanäköisyys oli ilmeinen. Kädet kultaisine vihkimäsormuksineen lepäsivät vankasti ja rauhallisesti maahan jalkojen väliin tuetun suuren miekan kahvalla. Jättihahmon yllä lepäsi todella sellainen ylevä tyyneys ja sellainen suuruus, että minun aina oli pakko seisahtua hetkeksi sen eteen ja miltei hartaasti sitä katsella.

Täällä olin kuulevinani Ajan siipien suhinan kautta iäisyyden ja Historian kynän rapisevan aikakirjoilla.

Vanha kenraalisotamarsalkka tuolla päämajassa oli jo silloin kuin kansansa kallio ja tuki, ja hänen raudoitettu kuvansa täällä Tiergartenissa oli, tuimuudestaan ja ankarasta vaativaisuudestaan huolimatta lohdullinen ja toivehikas vertauskuva valtakunnan pääkaupungin asukkaille näinä nälän ja surun aikoina.

IV.

Jo ensimmäisinä päivinä Berliniin tuloni jälkeen olin käynyt katsomassa Jääkäripataljoonaa ja sen komentajaa Lockstedtin leirillä. Tahdoin henkilökohtaisesti esitellä itseni majuri Bayerille ensinnäkin saadakseni tarpeen tullen hänen suosituksensa komennukselleni johonkin kenttäsairaalaan, toiseksi tahdoinhan hirveän mielelläni nähdä leirin ja pojat siellä, ja lopuksi oli minun

henkilökohtaiselle oleskelulleni Saksassa majuri Bayerin tuki hyvä.

Eräänä päivänä, tammikuun 15, matkustin Berlinin sotilasjääkäritoimiston suosituksella varustettuna Hampuriin, missä minua oli asemalla vastaanottamassa muutamia ystävällisiä maanmiehiä, tohtori Westphal ja tohtori-insinööri Nyström, joka viimeksimainittu oli jääkärien asiamies Hampurissa, molemmat rouvineen.

He ottivat ystävällisesti minut hoitoonsa, m.m. söimme palan ruokaa eräässä ravintolassa. Siellä näin ensi kerran jääkärin viheriään univormuunsa puettuna; olivathan muut, jotka olin tavannut Tukholmassa ja Berlinissä, lomalaisia ja niin ollen siviilipukuisia. Tämä nuori mies ei tosin ollut sen ilon arvoinen, jolla minä häntä katselin. Toden hetkellä, kun pataljoona oli menossa rintamalle, hän petti toverinsa ja lippunsa.

Seuraavana aamuna Hampuriin tuloni jälkeen matkustin Lockstedtin leirille Holsteiniin.

Minusta oli perin satumaista olla toden totta matkalla Lockstedtin leirille, tähän mystilliseen L. L:ään, josta kotona Suomessa kuukausia oli kuiskuteltu miehestä mieheen! L. L., nämä kaksi kirjainta, olivat lukemattomia kertoja päässeet omiltakin huuliltani, varsinkin oleskellessani Tukholmassa, mutta kuitenkin oli koko tämä "Lockstedter Lager" kuin taru, ihmeellinen ja houkutteleva satu. —

Samassa vaunuosastossa kuin minä istui vanha rouva, ja näen vieläkin edessäni hänen silmiensä hellän ja loistavan katseen, ja hänen äänensä lämpimän kaiun, kun hän eräällä asemalla, missä vilisi harmaatakkisia sotamiehiä, huudahti: "Ach so viel Feldgraue!"

Odotin sydän täynnä iloa ja ylpeyttä sitä asemaa, jolla saisin nähdä vihreätakkiset poikamme, die Feldgrünen!

Lockstedtin asemalla oli minua vastassa muuan persoonallinen tuttavani jääkärien joukossa, joka oli komennettu pitämään minusta huolta. Siitä ystävällisyydestä olin majurille hyvin kiitollinen, ja tunsin itseni ylpeäksi ja "ylennetyksi" saadessani vaeltaa vihreän ritarini rinnalla, jota pidin suurena herrana, koskapa hänellä jo oli kultanauhat olkalapuissa!

Leirillä hän vei minut suoraa päätä pataljoonankomentajan asunnolle, missä minua odotettiin. Harppasin rohkeasti sisään erääseen huoneeseen, missä majuri itse, pitkä ja elegantti ja kaikesta sotilaallisuudesta huolimatta hivenen naismainen herra, hieman viileän ystävällisesti otti minut vastaan. Kun olin häntä tervehtinyt, astuin syrjään, niinkuin yksinkertaisuudessani tarkoitin, antaakseni sijaa seuralaiselleni, mutta, oletko moista nähnyt! Seuralaisestani ja suojelijastani oli yhtäkkiä tullut vain pieni vihreä sotamies, joka mykkänä ja jäykkänä seisoi sotilaallisessa perusasennossa sen kynnyksen ulko-

puolella, jonka yli niin rohkeasti olin harpannut! Muutama lyhyt majurin sana, "Zu Befehl, Herr Major" vastaukseksi, täyskäännös kantapäällä, ja poissa oli hän, minun vihreä ritarini.

Tunsin itseni hyljätyksi ja minua vastapäätä seisovan korkean herran armoille annetuksi. — Viittaamalla pyysi hän tätä kummallista ja hieman seikkailukasta daamia tuosta tuntemattomasta kaukaisen pohjolan maasta istumaan.

Olihan hän tosin jo kohta vuoden ajan ollut tekemisissä hänen maanmiestensä, tämän villin ja barbaarisen ultima Thulen kansan kanssa, ja hänen oli onnistunut tehdä heistä hyviä preussilaisia sotamiehiä, mutta koko heidän maailmansa oli hänelle varsin vieras! Toiselta puolen hän oli mies, jolla oli mielikuvitusta ja jonka mieltä suuresti kiinnittivät heidän sangen utopistiset suunnitelmansa pienen maansa saattamiseksi vapaaksi Euroopan valtioksi.

Oli miten oli, selvittelin hänelle hänen kehoituksestaan, miksi olin tullut Saksaan, ja lisäsin, että, kaikella kunnioituksella, tahdoin pyytää häntä auttamaan minua toimeen jossain sotilassairaalassa itäisellä rintamalla, jonne kaiketi maanmiehenikin ennemmin tai myöhemmin tulisivat. Huomauttaen, että olin varsin verenhimoinen, koska välttämättä tahdoin rintamalle verta näkemään, hän lupasi tehdä voitavansa, mutta neuvoi minua ole-

maan pyrkimättä rintamalle ennenkuin pataljoona itse oli siellä. Muussa tapauksessa eivät näet asianomaiset voineet nähdä mitään syytä lähettääkseen minut sinne.

Audienssi oli lopussa, mutta majuri pyysi minua syömään päivällistä kanssaan erääseen ravintolaan leirin ulkopuolella olevassa kylässä, sitten kun ensin olimme tehneet kierroksen leirillä. Kävimme katsomassa yhtä ja toista ja päädyimme lopuksi erääseen saliin, missä jääkäripataljoonan vastamuodostettu soittokunta paraikaa harjoitteli Porilaisten marssia.

Majurin nimenomaisesta kehoituksesta oli minun ”esiintuotava tervehdys Suomesta” näille puhaltaville ja torvea toitottaville pojille. Soitto lakkasi, kaikki nousivat seisomaan ja haudan hiljaisuuden vallitessa sopertelin tervehdykseni kotimaasta sanoen jotain sellaista kuin että olin tullut tänne heitä tarpeen vaatiessa hoitamaan. Minusta oli naurettavaa ja noloa seistä siinä poseeraamassa maanmiesteni edessä, ja vaikka olin sisimpääni myöten kaiken sen järkyttämä, mitä olin nähnyt ja kokenut sinä päivänä, tahi juuri sen vuoksi, minun oli mahdoton saada suustani sopivia sanoja kaikkea tätä ilmaistakseni.

Kun sitten majurin kanssa astuin ravintolaan, suuremman salin vieressä olevaan pieneen ruokasaliin, niin siellä istui erään pöydän ääressä muutamia saksalaisia upseerikokelaita, jotka hekin olivat leirillä koulutettavina. He ponnahtivat seisomaan meidän astuessamme si-

sään. Majuri meni heti heidän luokseen ja sanoi, että jos he kuulivat jotain keskustelustamme, heidän oli ymmärrettävä, että he eivät koskaan olleet sitä kuulleet.

Niin istuuduimme toisen pöydän ääreen, ja majuri suuntasi minuun ristitulen kysymyksiä kaikesta maan ja taivaan välillä ja Suomesta erityisesti: sen ulko- ja sisäpolitiikasta, sen kielikysymyksestä, mielialasta juuri nyt siellä kotona j.n.e. loppumattomiin. En ollut millään tavoin sellaiseen valmistunut, kun näet olin tullut Saksaan vain sairaanhoitajatartehtävääni suorittamaan maanmiesteni hyväksi enkä suinkaan poliittisena vehkeilijänä, mutta vastasin parhaan kykyni ja ymmärrykseni mukaan; sain kuitenkin sen vaikutelman, että minä hänen mielestänsä suhtauduin asiaan liian yksinkertaisesti ja luonnollisesti, kun en esittänyt mitään mielenkiintoisia rikkiviisauksia. Hänelle oli koko juttu hyvin mielenkiintoista shakkipeliä, minulle se oli yksi ainoa yksinkertainen veto.

Oli miten oli, kun minä kuukautta myöhemmin uudelleen anoin lupaa tulla leirille ollakseni mukana Runebergin päivän juhlilla, sain vastaukseksi kalpean kiellon. Majuri oli jääkäritoimiston kyselyyn vastannut: Minne minä sijoitan hänet? Eihän hän voi seisoa komentavain kenraalien joukossa, enkä minä voi panna häntä riviin jääkärien joukkoon! Oi jospa hän olisi ymmärtänyt, että mielelläni olisin istunut yksin kuin varpunen jollakin

parakinkatolla tai seisonut missä kasarminpihan nurkassa tahansa, kun vain olisin saanut olla mukana Lockstedtin leirillä ja katsella maanmiehiäni tänä päivänä! — Olin viikkoja elänyt siinä iloisessa ajatuksessa, että saisin matkustaa sinne ja sen vuoksi iski majuri kieltävällä vastauksellaan sieluuni musertavan iskun, ja nyt voin tunnustaa, että itkin pitkän tovin sinä päivänä yksinäisyydessäni suuressa Berlinissä.

Seuraavan kerran pääsin matkustamaan leirille vasta toukokuun lopulla, vähää ennen pataljoonan rintamalle lähettämistä. Iloinen mieliala vallitsi kaikkialla. Nyt saataisiin vihdoin vaihtelua kasarmielämään ja ijankaikkisen eksersiisin jälkeen sai toivoa, että päästäisiin itse henkilökohtaisesti antamaan ryssälle selkään. Saimme nähdä harjoituksia ja marsseja ja muita sotaisia leikkejä, enkä minä voinut kylläkseni katsella reippaita maanmiehiäni. Olivathan useimmat muuttuneet täällä vallan tuntemattomiksi. Entinen keikari, joka ennen oli päivät pitkät maleksinut Helsingin Esplanaadilla, oli nyt auringonpaahtama ja ruskeaksi parkittu ja käsitteli kivääriään yhtä elegantisti kuin ennen hopeanuppista keppiään. Kalpea nuorukainen, joka vuoroon oli elänyt maitoruualla kotona, vuoroon ollut Eiran sairaalassa munuaisiaan hoidattamassa, oli nyt muuttunut vahvaksi mieheksi, joka ei edes viitsinyt viskata selästään raskasta tornisteriaan, kun hän marssin taukoina nieli herne- tai papusoppaan-

sa. Ja oppineista maistereista ja teoreettisista lukutoukista oli tullut tiukkoja ja reippaita sotamiehiä, jotka katselivat maailmaa vallan toisenlaisten silmälasien läpi kuin kotona Suomessa. Nyt ymmärsivät he, että on hetkiä ihmiselämässä, jolloin on tärkeämpää pitää huolta siitä, miten parhaiten puhdistaa kiväärinsä kiiltävän kirkkaaksi kuin tuumiskella ympyrän kvadratuuria, ja tärkeämpää osata lukea päällystön olkalappujen tähdet kuin luetella Ibsenin teokset ulkoa! —

Koko sen ajan, jonka pataljoona oli L. L:llä, oli aina yksi jääkäri komennettu palvelukseen Berlinin toimistoon. Monen vihreätakin näin Berlinin aikanani vaihtuvan tässä toimessa. Pois- ja tulokomennus tuli aina yhtä äkkiä ja odottamatta kuin kaikki muukin yksinkertaiselle sotamiehelle sota-aikana. Usein löysin kirjelaatikosta pienen kirjeen lyhyine jäähyväissanoineen siltä jääkäriltä, joka sillä kertaa oli ollut komennettuna valtakunnan pääkaupunkiin. Hänen oli pakko tällä tavoin jättää hyvästinsä, kun hänelle ei jäänyt aikaa henkilökohtaiseen käyntiin.

Niitten meikäläisten, jotka sattuivat olemaan Berlinissä, tavallinen kohtaamispaikka oli tavaratalo K. D. W:n ”Turkkilainen kahvila”. Itämainen nimi oli jossain määrin harhaanjohtava, sillä ainoa mikä siinä muistutti Turkkia, oli ne muutamat oikeat tai jäljennetyt turkkilaiset matot, jotka tavaratalo oli ripustanut kahvihuoneen

seinille, ehkäpä mustasilmäinen kapellimestarikin, joka luultavasti oli kreikkalainen, ja hänen mustapintainen orkesterinsa. Mutta kahvila oli mukavalla paikalla Berlinin "Lännessä" ja likellä jääkäritoimistoja ja ehkä se tarjosi hieman parempaa kahvin ja teen korviketta ja hieman maukkaampaa kalossinpohjaa ja saippuavaahtoa leivoksineen. Sitäpaitsi soitti orkesteri kauniisti, ja omituista kyllä, usein Griegiä, mikä meitä omasta pohjolastamme eristettyjä pohjoismaalaisia suuresti miellytti.

Kun viiden aikaan iltapäivällä astui kahvilaan, tapasi tavallisesti tuttavansa jääkäritoimistosta jo siellä, ja usein heillä oli seuranaan joku lomalla olija leiriltä, joka suuret pyöreät silmät selällään katseli huoneen komeutta seinämatoista mustanpuhuvaan punatakkiseen orkesteriin ja naapuripöytien mahdollisiin nuoriin neitosiin saakka, ja piti kaikkea satumaisen ihanana.

Jokapäiväinen ilonaihe oli minulla Berlinissä, sen jälkeen kun pataljoona oli lähtenyt rintamalle, niinsanottujen Liebesgabenien lähettäminen jääkäreille märkiin ampumahautoihin. Väliin savukkeita tai suklaalevyjä, väliin "Schmalzersatz"-rasia tai päärynöitä ja kirsikoita, mutta enimmäkseen tupakkaa kaikissa muodoissa. Paketit minä toimitin sotilaalliseen jääkäritoimistoon, Landgrafenstrasse 20, ja hain samalla itselleni mahdollisesti saapuneen postin, joka osoitettiin toimistoon. Sillä ta-

voin sain myöskin joka päivä kuulla viimeiset uutiset pataljoonasta ja tapasin monta jääkäriä, jotka olivat komennettuja erikoisiin tehtäviin Suomeen.

Kerran muistan tavanneeni siviilipukuisen hoikan nuoren miehen, jonka hyvin tunsin Lockstedtin leiriltä, missä viimeksi olin nähnyt hänet. Se oli pataljoonan neljän Sicher-veljeksen vanhin, Aarne Sihvo.

Kysyin häneltä ihmetellen, miksi hän oli siviilissä.

Siksi, hän vastasi, että olen juuri matkalla kotiin Suomeen. Nyt olen jo kolmannen kerran komennettu sinne pataljoonan asioissa, ja tuntuu, rehellisesti sanoen, hieman kolkolta nyt taas niin sanoakseni pistää päänsä leijonan kitaan; ne tuntevat näet jo hyvin minut siellä kotona.

Ja kotona iskikin leijona tälläkertaa leukansa nuoren Sihvon päähän, ja sen sijaan, että hän muutaman viikon kuluttua olisi palannut komppaniaansa jääkäripataljoonaan, hän sai lähteä matkalle Pietarin Spalernajavankilaan.

V.

Hetkisen, arvoisat lukijani, pyydän kuuntelemaan päiväkirjani hyvin yksinkertaisia ja kaunistelemattomia sanoja.

Pension Baranowsky, Berlin

Huhtik. 7 p. 1916.

Tämä päivä on taas "lihaton", mutta täällä täyshoitolassa tulee kuitenkin kylläiseksi. On ihana asia, että siitä lähtien, kun muutin tänne, todella tulen joka päivä kylläiseksi. Ravintoloissa ei tule koskaan kylläiseksi, ja kovin rupeavat tympäisemään niiden aina samalla tavalla valmistetut keitot ja vihannekset. Muistettakoon, ettei mitään saa paistaa voissa. Joka tiistai ja perjantai on "lihaton päivä".

W:hoff kertoi puhuneensa kreivi Henckell-Donnersmarckin kanssa ja tämän vuorostaan puhuneen Moltken kanssa minun toiveistani päästä etappiin tai rintamalle, ja että Moltke oli sanonut: onhan meillä suomalaisia sotamiehiä täällä, miksi emme ottaisi vastaan suomalaisia sairaanhoitajattaria? — Kuuluu siltä kuin saisivat L. L:läiset lähteä toukokuussa rintamalle. — Puhuin Hauptmann Baden kanssa — hän asuu tässä samassa täyshoitolassa — kun hän istui salissa ilman tavallista rouva- ja kälypiiriään. Hän oli hyvin innostunut koko meidän asiaamme ja puhui yleensä niin myötätuntoisesti ja niin suurta ymmärtämystä asiallemme osoittaen, että tulin iloisesti yllätetyksi, sillä kaikki ovat puhuneet Hauptmann Badesta pahimpana kaikista kihoistaan. — Sairashuoneellani käy muuan egyptiläinen, joka tosin kuuluu

olevan lääkäri, mutta joka enimmäkseen puuhaa politiikkaa. Olen saanut lentokirjasen, ”Die Knechtung Ägyptens” (Egyptin orjuutus), jonka hän itse, Dr. M. M. Rifat, Egyptin kansalliskomitean puheenjohtaja, on kirjoittanut. Hän luulee, että sota ei voi kestää enempää kuin 6—8 kuukautta, Ranska on aivan lopussa ja muut myöskin, paitsi tietysti Englanti.

Huhtik. 16 p.

Tänään on Baden herrasväki lähtenyt; on vallan ikävää. Saatoin Hauptmann Badea asemalle ja annoin hänelle lähtiäisiksi orvokkivihkon taivuttaakseni hänet oikein suopeaksi kaikkia L. L:n nuorukaisia kohtaan.

Huhtik. 18 p.

Olin eilen kuuntelemassa Öhquistin esitelmää Suomesta ”Deutscher Lyceum Clubissa”. Ikävä kyllä, siellä oli varsin vähän väkeä, enimmäkseen naisia. Sitten kutsui Hahlin herrasväki minut ja Helsingiuksen pienille illallisille Reingold-ravintolaan. — Sairashuoneella oli tänään taas hyvä päivä, dr. Possin oli harvinaisen hyvällä tuulella.

Huhtik. 22 p.

Tänään on pääsiäisilta, ihana ilma ja lämmin kuin keskellä kesää meillä kotona. — Täyshoitolamme emäntä on sanonut, että huomena emme voi saada päivällistä ko-

tona, hän ei mitenkään saa minkäänlaisia ruoka-aineita. Tänään oli meillä soppaa, perunoita, lanttumuhennosta ja hiukan kastiketta. Se maistui hyvältä joka tapauksessa, ja kylläiseksi siitä tuli. — Pääsiäisen jälkeen on meillä vielä kolme päivää lomaa (sairashuoneelta). On kirurgikongressi. — Nyt näyttää Amerikka pahalta taas. — L. L. mobilisoi minkä kerkiää.

Huhtik. 25 p.

Pääsiäinen on kulunut hiljaa ja huomaamattomammasti kuin milloinkaan ennen. Lihanpuute on niin suuri, että sitä ei saa palaakaan. Pääsiäispäivällinen oli sen vuoksi tavattoman yksinkertainen. Mikä eroitus kotioloihin nähden!

Toukok. 1 p.

Tänään on uusi aika otettu käytäntöön, kaikki alkaa tuntia aikaisemmin. Eilen illalla asetimme kellomme tunnin edelle, niin että tänä aamuna ei huomannut mitään; makuulta nouseminen kävi vallan mainiosti. — Vietän päivää — Vappua! — illalla Hahlilaisten kanssa Grunewaldissa. — Tänään on sokerikortit otettu käytäntöön, ja lihaa saa vain kerran viikossa. Saippuaa saa leipäkortilla, ja kaikellaista muutakin samalla kortilla. Sillä jolla on talous hoidettavana, on kovat ajat. — Tänään on majuri lähettänyt tänne julistuksen, joka käännetään suomeksi ja ruotsiksi ja naulataan sitten kaikkien tupien sei-

nille leirillä. Tarkoitus innostaa miehiä rintamallelähtöön, mikä tapahtunee toukokuun lopulla.

Toukok. 13 p.

Nyt on Bade taas täällä toimistossa, ja kaikki käy hänen merkeissään, ja se on mainiota. Hän kertoi eilen, että tohtorinna Lindberg ja Margaretha Sederholm ovat olleet hänen luonaan ja että hän on ajellut puolen päivää heidän kanssaan autolla selvittämässä kaikki komendatuurit y.m.s. Olisipa Höcker ollut yhtä ystävällinen silloin kun minä tulin! — Pianhan pataljoona lähtee rintamalle, ja sitten kaiketi pääsen perässä lähimpään etappisairaalaan.

Almar Fabritius on ollut täällä leirille matkustaessaan, ja oli oikein hauskaa tavata häntä ja selvittää kaikki vanhat riitamme. Erosimme sitten parhaimpina ystävinä, ja sehän on aina hyvä. — Hän oli niin ihastunut oloonsa leirillä, sanoi, että siellä oli niin mainio mieliala ja että oli oltu iloisia hänen tulostaan. Niin tyytyväisenä koko maailmaan en ole koskaan nähnyt Almaria . . . !

Toukok. 28 p.

Viime viikolla matkustin taas muutamaksi päiväksi L. L:lle näkemään poikia ennenkuin he läksivät rintamalle, enkä nyt osaa ajatella muuta enkä näe enkä kuule mitään muuta kuin kenttävihreitä, muhkeita kelpo poikiamme

siellä. — Matkustimme, Bade, v. Bonsdorff, Saastamoinen ja minä yhdessä ja vietimme unohtumattomia päiviä siellä! Sain nyt nähdä paraateja, taisteluharjoituksia, eksersiisiä y. m. s. Pojat jopa kerran filmattiinkin. — Eräänä iltana vietimme erojaisiltaa "Hohenzollernilla". Läsnä oli konekiväärien ent. päällikkö Oberleutnant Lemke, Eller, Hüssen rouvineen sekä rouvan ystävätär. Jääkäreistä oli siellä kaikki konekiväärien Zugführerit, Jernström, Appelberg, Savonius, tri Sahlmann. Meillä oli hyvin hauskaa, ja puheita pidettiin joukottain, lyhyitä ja voimallisia. Pitipä Lemke puheen jopa sille daamille, joka oli tullut kaukaa maanmiehiään hoitamaan. —

Leirillä oli monta suomalaista naista, tohtorinna Lindberg, neiti Sederholm, rouva Mandelin, neiti Bengtström. — Ilma oli kylmä ja kostea. — Eilen illalla ja toissa iltana matkusti osia pataljoonasta, pioniirejä, Berlinin kautta Mitauhun, ja minä olin kummallakin kerralla heitä saattamassa ja kukkia antamassa. Saa nähdä milloin koko pataljoona saa lähteä matkaan.

Kesäk. 9 p.

Onpa todella merkillistä, kuinka vähän englantilaiset osaavat käydä sotaa. Maallahan he ovat koko ajan vain epäonnistuneet ja nyt vihdoin myös merelläkin, t. s. vihdoinkin on syntynyt tosi taistelu Englannin ja Saksan laivaston välillä ja saksalaiset saavuttivat ihanan voiton.

Lordi Kitchener esikuntineen on hukkunut kuin kissa. — Vuodentulo näyttää tulevan erinomainen, niin että ensi vuosi käy Saksalle helpommaksi kestää kuin tämä. — Nythän ovat kaikki poikamme Mitaussa, ja minä odotan vain pääsemistäni perästä, mutta epäilen, että odotuksesta tulee pitkäaikainen.

Kesäkuun 20 p.

Tänään on tullut kuriiri Mitausta. Yksi on saanut surmansa (Hyytinen) granaatinsirpaleesta. Näin oli hänen heti uhrattava nuori elämänsä isänmaan puolesta! — Mutta minun kohtalostani ei kuriirilla ollut mitään kerrottavanaan.

Kesäkuun 22 p.

Se joka oli kaatunut, oli merimies (”ein kleiner netter Kerl”, niinkuin Helsingius oli kirjoittanut Sundwallille) ja huusi, kun kuuli granaatin tulevan jotakin ”perkeleen ryssistä”, mutta ei heittäytynyt maahan niinkuin muut. Hän haavoittui olkapäähän ja kuoli matkalla sairaalaan. Muuten kuuluu mieliala olevan erinomainen, ja pojat rakentavat ahkerasti Unterstandejaan.

Kesäkuun 23 p.

— On surkeata nähdä näitä Berlinin hevosia! Kaikki autot ovat näet rintamalla ja kaikki hyvät hevoset niinikään. Ne, joita täällä on, ovat totisesti niin vanhoja, että niillä kasvaa sammalta, eikä ole yhtään, joka ei ontuisi

ainakin yhtä jalkaansa. Nälkiintyneitä ja pattijalkaisia ne ovat. — Suurin kaipuuni olisi saada tehdä ihana automatka ja kerran saada ihana kahvikupillinen vehnäleivän ja piparikakun kanssa.

Kesäkuun 28 p.

Kaksi sotakukkasta:

"Sota olisi sangen ihana, ellei olisi sitä kirottua sankarikuolemaa!"

"Parempi viisi minuuttia pelkurina kuin kuolleena koko pitkän ikänsä", sanoi ranskalainen antautuessaan vangiksi."

Heinäkuun 4 p.

Kaksi kaatunutta ja neljä haavoittunutta! Ja yhä istun minä täällä! — Eilen oli täällä suuri kaikkien täkäläisten suomalaisten ja Tukholmasta tänne tulleitten kokous selvittämässä Wetterhoff—von Bonsdorff-juttua. Saanen tänään päivällisillä kuulla Sundwallilta, miten asia sujui.

Heinäkuun 10 p.

Tänään kertoi Sundwall, että Bade-ystävämme on joutunut majurin epäsuosioon ja joutunee pois täältä toimistosta, otaksuttavasti rintamalle. (Oi jospa saisin lähteä samalla kertaa!) Häntä tietysti kadehditaan sen vuoksi, että hän on saanut istua täällä rauhassa jonkun aikaa. Toimisto siitä pahimman vahingon kärsii.

Heinäkuun 12 p.

Ensimmäinen nuorukaisistamme on saanut rautaristin: Erik Wasenius. Hän pelasti ammusvaraston tulipalosta. Sanoivathan pojat lähtiessään: joku risti kai sieltä saadaan, puuristi tai rautaristi. Ja nyt ovat saaneet yhden kumpaakin lajia!

Heinäkuun 16 p.

Eilen oli surun päivä, ystävämme Hauptmann Bade matkusti tiehensä ja hävisi horisontistamme. Varmastikin Höckerin ja majurin vehkeilyt aiheuttivat hänen täältä komentamisensa vanhaan rykmenttiinsä. On hyvin ikävää, että pataljoona on menttänyt hänet ja että me suomalaiset Berliinissä nyt olemme tukeamme vailla. — Toimistossa on muuan ruotsalainen luutnantti Hallström ja sitten tulee sinne eräs kreivi Schwerin. — Olimme eilen, Sundwåll, v. Oelsen ja minä "Marian" luona ja upotimme surumme ihanaan kreikkalaiseen viiniin.

Heinäkuun 26 p.

Toinen vuorossa nuorukaisistamme on saanut rautaristin muutamia päiviä sitten: Holm, hän joka pelasti Sandvikin vankilasta. Hän on partiona uinut Misse-joen yli ja tähystellyt ryssiä.

Elokuun 3 p.

Elokuun 1 päivästä lähtien saa vaatteita, sukkia, alusvaatteita y.m. ainoastaan kortilla. Saippuaa saa 100 gr.

kahdeksi kuukaudeksi. — Luulen muuten, ettei saippuaa enää saa valmistaa, vaan nyt tulee se "saippua", jota myydään olemaan eräs kloorin ja talkin sekoitus, jossa ei ole rasvasta jälkeäkään.

Elokuun 25 p.

Äskettäin tapasin kaksi jääkäriä, Relanderin ja Heiskasen — ensimmäiset näkemäni kunniamerkillä koristetut jääkärit — ja me poikkesimme erääseen kahvilaan ja he kertoivat tuhannesta ja yhdestä seikkailustaan kotona Suomessa. — He olivat olleet vain 10 päivää rintamalla, kunnes heidät taas komennettiin kotiin.

Elokuun 30 p.

Tänään on Hindenburg nimitetty Yleisesikunnan päälliköksi ja Ludendorff päämajoitusmestariksi. Yleinen riemu. Äskettäinhän ovat Romania ja Italia julistaneet Saksalle sodan. — Asiamme on sangen kriitillisessä kohdassa tällä hetkellä. Majuri B. on täällä penkomassa, he näyttävät saaneen joitakin epäluuloja toimiston siviiliosastoa, Wetterhoffin toimistoa kohtaan ja tahtonevat lakkauttaa sen kokonaan.

Syyskuun 4 p.

Olin tänään Sotaministeriössä kysymässä, kauanko vielä rintamallepääsyni viipyy, ja siellä sanottiin, että juuri tänään on tullut Mitausta "Genehmigung", että

saan siellä työtä! Jonkun päivän kuluttua saan tietää enemmän.

Syyskuun 18 p.

Romanialaisille käy huonosti, bulgaarialaiset käyvät päälle kuin vimmatut ja ovat valloittaneet Silistrian ja Tutrakanin. — Kokonainen kreikkalainen armeijakuntahan on pyytänyt suojaa saksalaisilta. Se oli ympärysvaltain joukkojen piirittämä eikä saanut ruokaa eikä tietoja maan muista osista. Nyt se on pyytänyt ruokaa, koska se ei tahdo rikkoa puolueettomuuttaan. Onhan se vallan ainutlaatuinen tapaus. — Tänään on kaikki hedelmävarastot Berlinissä (ja ehkä koko maassa) takavarikoitu, eikä hedelmiä saa myydä, sillä niistä tehdään marmelaadia armeijalle.

Syyskuun 20 p.

Eilen on sotilastoimisto muuttanut Kurfürstenstrasselle, en tiedä mihin numeroon. Tulee olemaan varsin outoa olla enää menemättä Landgrafenstrasse 20:neen ja soittaa puhelimella Nollendorf 207:mään! Wetterhoffkin tahtoo päästä eroon sotilastoimistosta ja työskennellä aivan erikseen, sillä Bayer tahtoo olla kaiken päänä ja komennella kaikkia, eikä se käy päinsä.

Lokakuun 1 p.

Tänään on Wetterhoffin toimisto hajoitettu, Sundwall ja v. Oelsen ovat saaneet kreivi Schweriniltä lähtöpassit

Sotaministeriön käskystä. — Saa nähdä, mihin se johtaa! W. koettanee järjestää asian niin, että toimistoa ylläpidetään suomalaisilla varoilla. — Hänhän tahtoi eräänä päivänä matkustaa Ruotsiin, sillä siellä odotettiin häntä kiivaasti, mutta hänet seisautettiin rajalla sen vuoksi, että hän oli laittanut sanan Schwerinille lähdöstään.

Lokakuun 13 p.

Nyt istuu W:hoff pidätettynä syytettynä siitä, että hän on yllyttänyt pataljoonaa ja vaikeuttanut sen sotilaallista käsittelyä. Varmastikin on Bayer se, joka kaikin keinoin tahtoo syrjäyttää W:n. Täällä on hirveä sekasorto, eikä kukaan tiedä, mitä ensi hetkellä voi tapahtua. Mitenkä tämä päättynee?

Kun minun suurin iloni Berlinissä oleskeluni aikana sekä itärintamalla oli, lähinnä jääkärien itsensä tapaamista, saada luettavakseni heidän kirjeistään heidän persoonallisista mielialoistaan ja elämyksistään, painatan tähän ja tuonnemmaksikin kirjaani muutamia näistä kirjeistä, huomauttaen kuitenkin lukijalle, että kirjesensuuri oli ankara. Sotilas — ja vielä suuremmassa määrin muukalainen jääkäri — ei saanut paljastaa mitään rintamalta, ei paikkaa, missä hän oli, jos se oli taistelurintamalla, eikä joukkonsa liikkeitä eikä toimia. Sen vuoksi eivät kirjeet ensi lukemalta tunnu erikoisen jännittäviltä,

mutta ne näyttävät kuitenkin tarkkaavaiselle lukijalle pieniä tilannekuvia suomalaisen jääkärin elämästä rintamalla.

10. 7. 16.

— Pyydän sydämellisesti kiittää tervetulleista savukkeista, jotka sulostuttavat monta yksinäistä hetkeä täällä. Me istumme kuin Noakin arkissa, sillä täällä on aikamoinen vedenpaisumus. Idässäpäin on kaikki tyyntä, mutta lännestä kuuluu hurjia huhuja. Toivomme kaikki pääsevämme täältä, jos mahdollista, pohjoiseen. Kunnioittavasti tervehtien.

Sahlmann.

Ystävällisestä lähetyksestänne sydämellisin kiitokseni. Kauheasta sodasta en ole vielä saanut mitään kokemusta, minun tehtäväni on toistaiseksi ollut pelkästään rauhallista laatua ja verta en vielä ole vuodattanut. Toimeni on suuressa kuormastossa. — Pataljoonan gloire lienee Teille jo tunnettu, toverit ovat jo monessa tilaisuudessa kunnostautuneet ja saaneet kiitosta korkeimmalta päällystöltä. Useimmat Teidän ihailijoistanne L. L:n seuroista ovat suurenmoisesti kunnostautuneet.

Vielä kerran vakuuttaen kiitollisuuttani piirrän

Kunnioittavasti

Teidän uskollinen Johansson I.

9. 8. 16.

Viime perjantai-iltana seisoin kauan Teidän ovenne ulkopuolella, Pension Baranowsky, Kleiststr. 31, mutta kukaan ei reagoinut soittoihini. Kaikesta päättäen talo nukkui jo. Pari tuntia myöhemmin jatkoin matkaani eteenpäin Zoo-rautatieasemalle.

Olin toivonut saavani persoonallisesti kiittää Teitä suuresta ystävällisyydestänne, kun muistitte minua "Liebesgabenia" lähettämällä. Sekä keksit että suklaa maistuivat mainiolta! Gruppenf. Hornborg oli uskonut minulle samanlaisen tehtävän hänen puolestaan. Minun täytyy, niinkuin näette, rajoittua postin välittämiin terveisiin.

Tiedättekö, missä vietin ne pari kolme tuntia, jotka minulla oli käytettävissäni pääkaupunkivierailuuni? Nollendorftorin baarissa. Hollantilaistyttö oli siellä ja kahvi oli hyvää kuten ennenkin. Poissa oli — "aber" — se miellyttävä seura, josta tavallisesti sain iloita Berlinin oleskeluni aikana helmi- ja maaliskuulla tehdessämme iltaisin retkiä aina valvovaan Berlin W:iin.

Kuurinmaan kuriirilla, joka noin kaksi viikkoa sitten lähti saksanmatkalleen, oli tehtävänä ilmoittaa neiti Munckille, että voisi mahdollisesti vielä kestää hyvinkin kauan, ennenkuin hänen toivomuksensa saada toimia idenpänä voitiin ottaa huomioon. Olen melkeinpä iloinen, etten saanut tavata Teitä, kun kerran toiveet —

kuten Te korkeammalta taholta saamastanne kirjeestä jo olette saanut tietää — nyt ovat muuttuneet vastakkaiseen, suotuisaan suuntaan.

En tiedä mahtaako kirottu sensuuri nuuskia Berliiniinkin menevät kirjeet, mutta varmuuden vuoksi tahdon vaieta siitä, mitä mahdollisesti muuten voisin tulla Teille kertoneeksi.

Eräs nourukainen M. G. K:ssa (”Das Schwein versteht sonst kein Wort deutsch”) on seuraavassa säeparissa lahjoittanut jälkimaailmalle kuvan elämästämme:

Marmelade. Käse. Brot.
Arbeitsdienst. — Und Heldentot.

Pidän kuvausta lyhyenä ja sattuvana ja lähetän sen sensuurivapaitten valokuvien korvikkeena.

Veljekset B. voivat hyvin, samoinkuin viisas Appelbergkin.

Hara H. tervehtii vielä kerran.

Teidän uskollinen
Erik Heinrichs.

”Alsterlust” 10. 8. 16.

Syvästi liikutettuna ystävällisyydestänne tartun kynään, tähän tosi vapaussankarille kuitenkin varsin outoon aseeseen, vakuuttaakseni syvästi tunnettua kiitollisuuttani.

Kuten Te päällekirjoituksesta näette, en asu niinkään vaatimattomassa mökissä. ”Alsterlust”, kuten ”Schatooni”

on nimeltään, on nimittäin yksi pataljoonan parhaita Unterständejä eli "Übelständejä" (riippuen vaatimusten suuruudesta). Se sijaitsee rannalla järven sellaisen, missä aamun sarastaessa lihavat villisorsat iloisesti pulikoivat ja iltasin koristeelliset sammakot elävät koleravibrioneista. Mainitusta järvestä kuuluu vanha taru kertovan, että se kuivana aikana muuttuu niituksi satakielineen ja kukkineen, ja minä vanhana sangvinikkona tietysti kieltäydyn uskomasta sitä ilkeää saman tarun muunnosta, joka kertoo, että kuiva vuodenaika on olemassa vain uudenvuodenyönä jokaisena täytenä vuosikymmenenä. — Odottaessamme säänmuutosta kuljeskelemme täällä ja koetamme sotilassäädyllemme mahdollisimman soveliaalla tavalla välttää kuoloa, mikä meitä väijyy joka nurkan takaa hukkumisuhkan muodossa.

Sydämellisin terveisin
Ero Gadolin.

Elokuun 15 p. 16.

Kiiruhdan kiittämään Teitä siitä ihanasta, tervetulleesta paketista, jonka eilen sain. Posti tuo ylen harvoin mitään terveisiä; ovathan yhteytemme kotimaahan niin huonot. Ja kun vieraassa maassa ei ystäviä ole, ei muu auta kuin tyytyminen. Voitte käsittää, että iloni oli suuri, kun samana päivänä, jolloin Teidän pakettinne saapui, sain, kahdeksankuukautisen odotuksen jälkeen, en-

simmäisen kirjeen kotoa, rakkaalta äidiltäni. Oi, kuinka sitä onkaan odottanut tietoja kotoa tänä pitkänä aikana. Usein on sanomaton alakuloisuus ja raskasmielisyys painanut mieltä, ja elämä on tuntunut perin surulliselta. Silloin on vaikeata kestää, sillä tätä intensiivistä koti-ikävää on vaikea hälventää. Nyt toivon kuitenkin, että tie on aukaistu säännölliselle yhteydelle kodin kanssa. Jumalalle kiitos, että kaikki oli hyvin kotona ja että kirjeessä oli vain iloisia uutisia. Kuusi viikkoa olen oleillut Mitaussa eräässä sairaalassa. Munuaiseni ovat reistanneet, ja lääkäri on selittänyt minun olevan hoidon tarpeessa. Nämä kuusi viikkoa ovat olleet synkin aika elämässäni. Sitä on tuntenut itsensä niin avuttomasti hyljätyksi ja yksinäiseksi täällä 250:n vieraan saksalaisen seassa. Olen myöskin ollut sangen sairas ja huononpäiväinen, ja hyvin ankara dieetti ei juuri ole auttanut elämää iloisemmaksi. On ollut niin vaikeata pysyä reippaalla mielellä, eikä aika ole ruvennut kulumaan, tunnit ovat olleet niin armottoman pitkiä. Nyt on kuitenkin tämä kauhea aika vain muisto, sillä huomenna minut päästetään sairaalasta ja toivon saavani oleskella jonkun aikaa meidän "toipumiskodissamme" Tittelmündessä. Vapaus ja raikas ulkoilma palauttavat varmasti voimat ennalleen, niin että saan pian alkaa ottelun siellä rintamalla kranaattien, shrapnellien ja täitten keskuudessa.

Meikäläisethän ovat, niinkuin kaiketi olette kuulleet, kunnostautuneet viime aikoina. Joukko rautaristejä olikin oikeudenmukaisesti ansaittu palkinto. — Rupeaa jo kallistumaan syksyyn päin, ja ihmettelen, minkälaiseksi elämä rintamalla muodostunee siellä syyspimeässä, sateessa ja tuiskussa. Mutta kaiketi siihenkin tottuu. —

Oleskeleeko tohtorinna Lindberg Berlinissä? Siinä tapauksessa olisin Teille hyvin kiitollinen hänen osoitteestaan, sillä äitini kirje toi uutisia, jotka varmasti ovat hänelle mielenkiintoisia. Olen turhaan kirjoittanut Henrik L:lle, mutta en ole saanut vastausta.

Sydäm. tervehdyksin

Ove Sjöström.

31. 8. 16.

Meidän äkkiä sattunut siirtymisemme on estänyt minua aikaisemmin kiittämästä Teitä niistä ihanista liebesgabenista jotka sain Teiltä vastaanottaa jo ”Missen rannalla”. — — — Jos Te, niinkuin sanotte, mielellänne otatte vastaan joitakin elonmerkkejä täältä rintamalta, niin on sitä vastoin jokainen muistutus siitä, että on olemassa maailma, jonka asukkaina on muita kuin likaisia kenttäharmaita, vielä rakkaampi ja tervetulleempi. Appropos, viimeksi mainittu mainesana, niin ei se onneksi enää tällä hetkellä ole sovellettavissa Jääkäripataljoona 27:ään, sillä me kylvemme raivokkaasti suomalaisessa

saunassa ja uimme sillä välin meressä! — — — — — — — Mitä sanotte Romanian sodanjulistuksesta? Me, joilla niinsanoakseni on ammattina olla optimisteja, me keskustelemme vain siitä, missä määrin se voi vaikuttaa Ruotsin vastaiseen kannanottoon. Oi sitä urhojen maata! Sitä päättää aina olla odottamatta siltä mitään, eikä kuitenkaan voi olla sitä tekemättä. Käyhän toivo Ruotsin sodanjulistuksesta meille muuten pian viimeikseksi oljenkorreksemme. — — —

Parhaat terveisensä lähettää Teidän

Runar Appelberg.

12. 9. 16.

Muuttohuhujen ja kodittomuuden kausi on nyt päättynyt sikäli säännöllisiin olosuhteisiin, että kirjoituspöytä, kirjepaperia ja kynä taas on käytettävissäni. Käytän niitä ensi työkseni täyttääkseni laiminlyödyn velvollisuuteni kiittää Teitä tervetulleista Liebesgabenista, jotka taas jonkun aikaa sitten sain vastaanottaa.

Mitä voin Teille, neiti Munck, kertoa vaarantamatta kirjeeni perilletuloa? Että nyt juuri on viileä ja kirkas syyskuun aamu. Että minä tuskin olen saanut pannuksi pisteen "syyskuun aamun" perään, kun minun kirjeenkirjoitukseni keskeytti suuri venäläinen lintu, joka salakavalasti muni muutamia räjähtäviä munia meidän idylliseen laaksoomme.

— Nyt ohjaa se taas lentonsa suoraa päätä takaisin venäläisten asemiin; tusina shrapnelleja ja kiväärin paukahtelut kaikista nurkista ja piilopaikoista veivät rauhanhäiritsijältä halun jatkaa ilmavaa aamujaloitteluaan. Palaan paikalleni kirjoituspöydän ääreen "Villa Hertan" ympärillä seisovien korkeitten suorarunkoisten honkien alle.

Olisi mieluista saada nähdä Teitä täällä. Henkikokkini Lindström on juuri saanut kahvin valmiiksi ja komissileipä on hyvää, jollei juuri niin herkullista kuin Ekbergin pikkuleivät.

Kattaisimme pöydän tänne kirjoituspöydälleni, joka ennen on tehnyt nuottaveneen peräsimen virkaa, ja minä kohottaisin komissipikarini ja sanoisin:

Terveydeksenne, viisas ystävä!

Teidän uskollinen

Erik Heinrichs.

L. L. 13. IX. 16.

Palattuani pitkäaikaiselta komennukselta Sassnitziin on minulla vasta nyt tilaisuus kiittää Teitä sydämellisimmin ystävällisyydestänne muistaa minua täällä parakkielämän kovin karussa yksitoikkoisuudessa. Voin vakuuttaa, että minun nykyisissä elämänoloissani osataan antaa sellaiselle arvoa.

Sillä en kuitenkaan tahdo sanoa, että elämä täällä olisi millään tavoin liian raskasta ja kovaa. Kaukana siitä. Ensi aika oli tietenkin varsin omituinen, ja varsin hyvin pehmitetyiksi tunsin luuni alussa, mutta jonkun viikon kuluttua luisti kaikki varsin hyvin. Mutta joka tapauksessa poikkeaa kaikki sangen huomattavasti siitä, mihin minä lähes 37:n vuoden aikana olen tottunut. —

Naisen tarkalla perheenäidillisellä vaistollanne olette kaiketi puheestani pitkäaikaisesta komennuksestani Sassnitziin tehnyt sen johtopäätöksen, että ne hedelmät, jotka Te ystävällisesti lähetitte minulle, mahdollisesti eivät aivan tuoreina ja koskemattomina odottaneet paluutani. Niin olikin itse asiassa asian laita. Veljeni, joka nyt harjoittaa alokkaita täällä leirillä, vastaanotti minun poissaollessani postini, ja sillä neuvokkuudella, jonka tulee olla sotilaalle ominainen, mursi hän, aavistaen, että sisältö mahdollisesti ei kestäisi pitkäaikaista odotusta, minulle saapuneen paketin ja söi päärynät. Koska puheenaoleva nuorimies ei ole ainoastaan ”pikku” veljeni, vaan myöskin minun erittäin hyvä ystäväni, oli tämä ratkaisu minulle tyydyttävin, lähinnä sitä, että olisin saanut hänen kanssaan jakaa päärynät. Niin ollen ei minun tilapäinen poissaoloni aiheuttanut mitään aineellista vahinkoa.

Mahdatteko vielä olla Berlinissä? Kaikissa tapauksissa johtanee yleinen keskusosoite nämä rivit ennemmin

tai myöhemmin perille. Pyydän viemään terveiseni niille yhteisille tuttavillemme, joita mahdollisesti tapaatte.

Kunnioittavasti Teidän kiitollinen

Eirik Hornborg.

P. S. Veljeni pyytää lausua kunnioittavat ja kiitolliset terveisensä.

28. 9. 16.

Sydämelliset kiitokset ystävällisestä kirjeestänne. Te olette siis yhä edelleen Berlinissä ja odotatte toivonne täyttymystä. Olen kovin pahoillani siitä, että asia ei ollenkaan edisty. Teidän kärsivällisyytenne on todellakin pantu koetukselle. Kaikissa tapauksissa toivon Teidän puolestanne, että Te pian saatte suotuisan vastauksen ja vihdoinkin pääsette rintamalle päin ammattianne harjoittamaan.

Jääkäripataljoona 27:stä kuulen hyvin vähän. Sittenkun herra Just on poissa, ei siellä ole enää ketään, jonka kanssa olisin kirjeenvaihdossa. Mutta toivon, että Te, kun kerran pääsette sinne, silloin tällöin annatte kuulla itsestänne.

Olen nyt aivan likellä Stochodia, sen eteläisellä osalla. Täällä on ollut viime aikoina hyvin vilkasta. Venäläinen pyrkii nähtävästi väkisin tekemään läpimurtoa. Toistaiseksi se ei ole onnistunut, ja toivon, etteivät hänen mahdolliset seuraavat yrityksensäkään onnistu. Asun

sangen somassa pienessä Unterstandissa. Ei sitä tosin voi verrata Landgrafenstrasse 20:nen huoneistoon, mutta täällä tulee kuitenkin toimeen, ja sehän on pääasia. Se, että toimisto jo on muutettu, on minulle hyvin mielenkiintoista kuulla. Miksi tämä kiire? Oliko herra B. jo taaskin Berliinissä.

En tiennyt, että Hauptmann Knaths on sairas ja Saksassa. Sittenhän ei enää kukaan vanhasta kantajoukosta ole jälellä. Oikeastaan olin ajatellut asian käyvän vallan toisin. Jos tulette Mitauhun, niin viekää 2:n komppanian entisille, kunnon pojilleni minulta terveisiä, olkaa hyvä. Ajattelen usein heitä ja toivon, että heidän toiveensa kerran täyttyvät. — — — — Kaikkea hyvää Teille ja ennen kaikkea pikaista ja myönteistä ratkaisua. — — ja vastaanottakaa itse sydämellisimmät terveiseni.

Teidän vilpittömästi uskollinen

Bade.

8. 10. 16.

Suuret kiitokset postikortistanne. Olisi todellakin perin hauskaa, jos pääsisitte Mitauhun, eikä olisi muuta kuin oikeudenmukaista, jos vihdoinkin saisitte tahtonne toteutetuksi. Ei siis muuta kuin durchhaltata niinkuin L. L:n kielellä sanotaan, (mikä on, sulkumerkeissä sanoen, oma erikoinen kielensä). Samaa saa toistella itselleenkin, sillä tulevaisuus näyttää useinkin pimeältä,

ja väliin on taipuvainen heittämään kaiken menneeksi. Onneksi osaamme me raa'at kenttäsotilaat sitäpaitsi sangen peittelemättömästi purkaa tunteitamme ja meillä on tällöin käytettävissämme suomen-, ruotsin- ja saksankielten keinovarat, ja sellaisten viranomaisten edessä, missä tämä ei käy päinsä, on vielä mahdollisuus jälellä puristaa nyrkkiä housuntaskussa, mitkä keinot eivät kaikki ole Teidän, muissa suhteissa niin paljon runsaslahjaisemman sukupuolen käytettävissä. Siis, kylläksi tästä surullisesta asiasta.

Sydämelliset kiitokset Baden terveisistä. Sydän lämpenee kun kuulee jotain siitä veikosta. Sain muuten äsken itsekin häneltä kortin, johon olen velvollisuudenmukaisesti vastannut.

Eirik Hornborg saapui tänne pari päivää sitten ja tuli tietysti 2:seen komppaniaan. Hän istui juuri luonani, silloin kun sain Teidän korttinne (vastaan siihen silmänräpäyksessä!). Tuumin juuri, kuinka häntä voisi pataljoonassa parhaiten käyttää. Onhan voimain väärinkäyttämistä panna hänet hiekkaa lapioimaan, mutta toiselta puolen ei toisarvoinen näpertely esikunnassa ole sekään mitään kunnollista tarjottavaa.

Per Adolf, Forselles y.m. ovat äsken palanneet Ruotsista. Sekä sieltä että Berliinistä kerrotaan asioita, joita ei tiedä miten itselleen selittää. Minua haluttaisi matkustaa T:holmaan tutkimaan yhtä ja toista, mutta olen

odottanut tietoja äidiltäni, jonka samalla toivon tapaavani.

Toivon että Teidän käy hyvin ja että koettelemuksenna aika pian päättyy.

Teidän Runar Appelberg.

Schützengraben 12. X. 16.

Sydämellinen kiitos nimittämättömistä lahjoista! Ne ovat erinomaisia ja niitä on suuresti ihailtu. — Komppaniani oli siirtynyt etemmäksi sillä aikaa kun olin poissa. — Täällä paukkuu nykyisin sangen tiheään, varsinkin öisin. Kirppuja on minulla runsaasti. Suuria, mustia vonkaleita. Mutta iloitseehan eläinystävä kaikesta. — Pyydän Sinua antamaan anteeksi sen, että olen vaivannut Sinua niillä Wrightin kapineilla, mutta ellet vielä ole lähettänyt niitä menemään, niin voisit olla niin ystävällinen, että niiden mukana lähetät minulle vähän suklaakakkuja. Mutta kirjoita muistiin. Älä unohda! — Syksy on nyt tosissa tullut tänne, ja yöt ovat sangen koleita. Nahkaliivini ovat olleet suureksi hyödyksi öisin. Pyydän Sinua vielä toistaiseksi pitämään ne paksut sukat. Gabi voi hyvin. Käyn häntä väliin katsomassa, ja istumme silloin ja juttelemme vanhoista hyvistä ajoista ja tulevista epätietoisista ja hämärään verhotuista. Ken elää, näkee.

Täällä oli äsken eräs tapaus, josta Heinrichs sanoi, että se olisi vasta jotain Sinulle. Mies oli näet juuri kyl-

penyt ja saanut puhtaat vaatteet, niin että hän oli niin soma ja siisti, "juuri jotain neiti Munckille". Ylipäätään voivat kaikki hyvin. Appelberg on laihtunut huomattavasti, mutta voi hyvin. Sahlmannin olen tavannut, ja hänkin kukoistaa. Ylipäätään on kaikki varsin hyvin. Terveisiä Gabilta, hänen kissaltaan ja minun koiraltani ja minulta.

Ystäväsi P. A.

VI.

Koko sen ajan, jonka olin Berlinissä, koetin yhtämittaa avata mahdollisuutta päästä itärintamalle, mutta vaikeudet olivat monet ja suuret. Saksan Punaisella Ristillä oli huonoja kokemuksia niistä sairaanhoitajattarista, joita se oli puolueettomista maista ottanut palvelukseensa. Useimmat olivat harjoittaneet vakoilua jonkun vieraan maan hyväksi, eikä nyt enää haluttu turvautua vieraisiin voimiin. — Majuri Bayer oli kyllä luvannut puhua puolestani niin pian kuin pataljoona oli tullut rintamalle, sillä hän sanoi, että asia on alettava siitä päästä, että rintamalta käsin lähetetään sotaministeriön Punaisen Ristin osastolle minun tänne komentamistani koskeva anomus. Ja hänen sanansa sieltä käsin se lopulta vähitellen vaikuttikin.

Eräänä maaliskuun päivänä kävin tapaamassa Berufsorganisation Deutscher Krankenschwester-järjestön pu-

heenjohtajaa Generaloberin Agnes Karllia, joka on merkkihenkilö Saksan sairaanhoitajatarmaailmassa. Olimme tavanneet toisemme kerran ennen sotaa Leipzigissä, ja hän tunsi vielä todellakin minut. Kun ilmoitin asiani sen enempää perustelematta toivomustani päästä rintamalle, sanoi hän ensiksi: "Ausgeschlossen", ja puhui m.m. niistä niinsanotuista puolueettomista hoitajattarista, joitten kanssa he olivat olleet tekemisissä. — Mutta silloin toin esille koko tykistöni, kerroin maamme ahdingosta, Jääkäripataljoona 27:stä, joka otaksuttavasti pian oli lähtevä itärintamalle, ja omista toiveistani voida olla maanmiehilleni avuksi siellä.

Saatoin antaa vain kalpean kuvauksen niistä rasituksista ja monesti elämänikäisistä kärsimyksistä, joita uhkarohkeat matkat rajan yli Suomesta Ruotsiin maitse ja Merenkurkun yli talvipakkasessa aiheuttivat niin monille näistä nuorista miehistä. Rasituksista ja kärsimyksistä, jotka kaiketi ovat tuntemattomia ja jäävät tuntemattomiksi useimmille ihmisille siellä kotona. Suuret teot tehdään äänettä! Mutta Schwester Agnes tuli niin liikutetuksi kaikesta ja niin asiaan innostuneeksi, että hän otti esille kartan ja pyysi minua tarkoin osoittamaan Suomen rajat, näyttämään, miten ja mistä jääkärit olivat tulleet rajan yli, sekä minne he nyt toivoivat pääsevänsä itärintamalla. Kokonainen tunti kului tuokiossa, ja hän syleili minua lämpimästi hyvästellessäni. Hän antoi minulle

kuitenkin sen neuvon, että yrittäisin toisiakin teitä, sillä jos ajoin asiaani yksinomaan "virallisesti", kestäisi se paljon kauemmin kuin jos joku sopiva henkilö voisi tehdä hyväkseni jotakin erikoista.

Eräänä päivänä paljon myöhemmin menin erään tuttavan neuvosta tapaamaan sotaministeriöön Hauptmann Biermannia, joka hoiti sotilassairaalain henkilöasioita. Somasti kyllä, juuri samana päivänä oli tullut idästä päin, 8:nnesta armeijasta paperi, joka koski minun sinne tuloani, mutta minä sain kuitenkin tyytyä odottamaan vielä yli kuukauden ajan.

Eräänä päivänä kesällä oli luonani käynyt suomalainen sairaanhoitajatar, neiti Rampanen Dresdenistä, joka myöskin mielellään tahtoi jääkäreitä auttamaan rintamalle. Sovimme siitä, että minä ajaisin hänen asiaansa samalla kuin omaanikin sotaministeriössä. Minkä teinkin.

Ja eräänä kauniina päivänä saattoi Hauptmann B. tervehtiä minua sillä iloisella uutisella, että nyt oli vihdoinkin kaikki kunnossa ja minun oli vain sähkötettävä toiselle sisarelle, ja niin saatoimme molemmat matkustaa. Tein niin, mutta sain vastauksen "toiselta sisarelta", että hän ei päässyt ennenkuin myöhemmin. Hänen potilaansa oli huono, eikä hän ollut saanut luvassa ollutta sijaista, vaan hänen piti toistaiseksi jäädä paikalleen.

Tämä uutinen kerrottavanani oli minun vielä kerran mentävä Hauptmann B:n luo. Hän ojentautui tuolissaan ja pudotti toivottomin elein kätensä alas.

— Mutta, hyvä sisar, hän sanoi, teitä vainoaa todellakin kova onni! Teidän matkalippunne ja passinne sotatoimien alueelle on kirjoitettu teille molemmille samalle paperille. Nyt kestää taas muutamia päiviä, ennenkuin asia korjataan.

Mitäs muuta oli tehtävissä kuin taas odottaa!

Mutta sekin aika kului, ja eräänä iltana sanoin jäähyväiset Pension Baranowskylle lähteäkseni Zoo-rautatieasemalle, mistä juna itään lähti. Joukko ystäviäni oli siellä minua saattamassa. Siellä oli Frau Hauptmann itse, Hoyerlein, Schwester Else Herbst, bulgarialainen kapteeni Petrof rouvineen, molemmat bulgarialaiset pikku ylioppilasneitoset Vansha ja Petja, Egon von Oelsen ja monta muuta. Ja tohtori Sundwall ilmaisi kaiketi kaikkien ajatuksen huutaessaan jälkeeni: — Kuukauden perästä saamme varmasti neidin takaisin, kauemmin ette kylläkään kestä siellä rintamalla!

Hymähdin vaununikkunastani enkä sanonut mitään, mutta ajattelin, että niin turhanpäiväisiä puheita en pitkään aikaan ollut kuullut!

VII.

Taas istuin junassa, joka vieri pimeään yöhön tuntemattomia kohtaloita kohti, mutta nyt vieri se suoraan sitä päämäärää kohti, joka kangasti mielessäni jo silloin, kun joulukuussa 1915 olin ajanut Riihimäen asemalta kotona Suomessa. Senkin seitsemän vaivan ja vastuksen perästä olin vihdoin todellakin päässyt niin pitkälle, että olin matkalla lopullista päämäärääni, Saksan itärintamaa kohti!

Junani oli n.s. lomalaisjuna, joka poimi sotamiehiä ja upseereja pitkin matkaa läpi koko itä-Saksan. Se oli jo alusta alkaen tupaten täysi ja täyttyi sen vuorokauden aikana, minkä matka Mitauhun kesti, sitäkin täydemmäksi. Sen toisenluokan vaunun käytävät, jossa minun paikkani oli, olivat kattoa myöten täynnä upseerien sotakirstuja ja heidän burshejaan, jotka istuivat, missä vain oli tuumankaan verran tilaa. Paikaltaan lähteminen oli teknillinen mahdottomuus ainakin pitkähameiselle olennolle; herrojen oli pakko harjoitella alppikiipeilyä, jos tahtoivat vetää sauhun vaunun toisessa osassa. Se osasto, jossa istuin, oli kuudelle henkilölle rakennettu; kummallakin sohvalla oli kolme paikkaa ja kädensijat välissä, mutta nyt oli kädensijat nostettu ylös, ja meitä istui neljä kummassakin sohvassa. Itse istuin sellainen nostettu kädensija selkäni takana koko vuorokauden. Silloin tällöin

seisahtui juna vähän pitemmäksi ajaksi jollekin ruokailu-asemalle, ja silloin siirrettiin hieman kirstuja, niin että pääsi ulos oikaisemaan koipiansa ja syömään voileivän. Sillä välin istuin ja kadehdin ympärillä istuvia upseereja, jotka saattoivat nukkua hyvin kaikissa mahdollisissa asennoissa. T.s. kadehdin heitä sen vuoksi, että he olivat ruudinmustaamia, kokeneita, jo kunnian kruunaamia sotilaita, joille kädensija selässä ja muutamat ylitsepääsemättömät matkakirstut eivät merkinneet vähääkään eivätkä vähääkään estäneet nauttimasta vielä vuorokauden ajan siitä, että sai istua lämpimässä, rauhallisessa rautatievaunussa topatuilla sohvilla! Monelle se varmasti oli viimeinen rauhallinen hetki tässä maailmassa. Tunsin itseni hemmoitelluksi, veltostuneeksi olennoksi, tuskin arvolliseksi istumaan samalla sohvalla kuin he.

Näin meni ensimmäinen yö, näin seuraava päivä ja osa toistakin yötä.

YÖLLINEN VAELLUS MITAUSSA.

Pieni Mitaun kaupunki, joka kerran maailmassa oli ollut Kuurinmaan herttuakunnan pääkaupunki, oli pimeässä, ja suuria, märkiä lumihiutaleita kiidättelevä lokakuun tuuli puhalteli uhkaavasti pitkin katuja ja kujia. Se ravisteli ikkunoita ja ovia, pani savupiiput ja kattoparrut vapisemaan, mutta talot nukkuivat kuin kuolleen unta. Ei edes pieni Aa-joki, joka syleili osaa kaupunkia märillä ja kylmillä käsivarsillaan, antanut myrskyn häiritä itseään, vaan virtasi mustana ja hiljaisena uomaansa Itämerta kohti.

Kaupungin suuri linna, Schloss Mitau, seisoi saarellaan joessa ja uneksi kadonneesta kunniastaan ja ihanuudestaan, siitä ajasta, jolloin se saleissaan oli antanut asunnon Ranskan kuninkaalle Ludvig XVIII:nnelle perheineen ja hoveineen. Nyt oli kaikki tällainen ammoin mennyttä, ja vanhan linnan talorivit olivat pimeitä, äänettömiä ja salaperäisiä.

Nyt leijaili sodan henki Mitaun yli, ja vanha linna majoitti suojiinsa 8:nnen armeijan esikunnan.

Kaikki oli nyt pilkkopimeän yön peitossa, sillä kaikki valot oli vihollisen lentäjäin vuoksi sammutettu tai peitetty. Myöskin se pitkä, puskuttava juna, joka lännestä lähestyi asemaa, oli pimeä. Vain asemasillan katoksesta riippui yksinäinen lyhty levittäen himmeää ja vavahtelevaa valoaan.

Juna seisahtui asemalle ja silmänräpäyksessä täytti asemasillan kuhiseva joukko kenttäharmaita sotamiehiä, jotka täyskuormitetut tornisterit selässään ja suuria kääröjä käsissään virtasivat ulos vaunuista. Ne olivat kenttäharmaita, jotka ihanan, mutta surullisen lyhyen loman nautittuaan kotona Saksassa, nyt palasivat paikoilleen 8:nnessa armeijassa.

Keskellä tätä maahan liitelevien lumihiutaleitten ja sinne tänne kiiruhtavien tornisterikuormaisten kenttäharmaitten vilinää seisoi yksinäinen sairaanhoitajatar tummansinisessä päällystakissaan ja Suomen Sairaanhoitajataryhdistyksen sininen hakaristi käsivarsinauhassaan. Hän oli juuri muitten mukana noussut junasta ja seisoi nyt ja tähysti löytääkseen mahdollisesti jonkun Saksan Punaisen ristin merkillä varustetun olennon.

Hänet oli Berlinistä lähetetty Sotasairaala n:o 55:teen Mitauhun, ja nyt hän oli siellä, mutta miten hän löytäisi sairaalaan tänä vuorokauden aikana, ellei kukaan ollut häntä vastassa? Kello oli puoli kaksi yöllä. Berlinissä oli aivan varmasti vakuutettu, että joku Punaisen Ristin

valtuutetuista tulisi olemaan asemalla, niinkuin aina, kun uusia hoitajattaria komennettiin sinne.

Mutta kävely edestakaisin märällä asemasillalla ei auttanut häntä näkemään mitään muuta kuin kenttäharmaita ja kenttäharmaita, jotka kadehdittavan määrätietoisesti ohjasivat kiirehtiviä askeleitaan. Silloin hän kuulee jonkun läheisyydessään lausuvan vapauttavan sanan: Asemankomendatuuri! Voi, miten tyhmä hän oli ollut. Sellainenhan on joka asemalla, ja sieltä hän saisi neuvoa ja apua kaikissa tilanteissa!

Komendatuurissa ollaan kovin ihmeissä siitä, ettei kukaan sotasairaalasta ole sisarta vastassa, ja joku käy ulkona vahvistautumassa siitä, että näin on asian laita. — Ei, kukaan ei todella ole siellä, ja näin ollen teidän pitää saada majoitus huomiseen asti. Tässä, ottakaa tämä paperi ja menkää etappikomendatuuriin kaupunkiin.

— Mutta miten, kaiken nimessä, minä sinne löydän?

— Se on varsin yksinkertaista, te menette tätä tietä ulos asemarakennuksesta, sitten kuljette suoraan eteenpäin katua myöten, sen nimi on Aleksanterinprospekti, ja pian näette etappikomendatuurin portin molemmat punaiset lyhdyt.

Sisar otti molemmat matkalaukkunsa ja kulki niinkuin oli neuvottu. Iloinen hän ei ollut jalkaisin ja matkatavaroitaan roikuttaen hirveässä lumirännässä ravai-

lemisesta, ja väsynyt hän oli puolentoista vuorokauden unettomasta rautatiematkasta. Mutta sota on sotaa, niinkuin saksalainen sanoo. Se ei ole mikään salonkinäytelmä, ja nyt oli vain marssittava matkaan.

Kun hän tuli ulos asematalon kaupunginpuoleisesta ovesta, hän joka tapauksessa hätkähti, sillä siellä ammotti häntä kohti läpitunkematon pimeys! Mutta uskollisena päätökselleen painaa päälle vain, hän heittäytyi tähän tosi mustaan mereen ja luotti siihen, että kohtalo oli johtava hänen askeleensa oikealle kadulle.

Hän kulki alas portaita, yli hiekkaisen kentän, ja kun vähän väliä joku, arvattavasti myöhästynyt sotamies, kiirehti hänen ohitseen, ohjasi hän kulkusuuntansa näiden ohikulkijain yhä syvemmäksi ja märemmäksi käyneeseen lumisohjoon lotisevain askelten mukaan.

Aluksi oli varsin lystikästä vaeltaa siinä täydellisesti arviokauppaa näkemättä kättä edessään, ja sisar koetti ymmärtää sokeudessa vaelluksensa humoristista puolta. — Kuinka olikaan, niin kuului ilmasta varsin kovaa suhinaa, ja kun sisar oli seisahtunut ja kylliksi kauan tuijottanut ylöspäin, hän oli näkevinään jotain, joka vielä mustempana kuin pimeys leijaili korkealla hänen päänsä yläpuolella. Jahaa, tämä oli siis todellakin Aleksanterin prospekti, sillä se mikä suhisi ja leijaili, oli kaikesta päättäen puitten latvoja. No, sittenhän oli kaikki toistaiseksi tolallaan. Ja hän kulki reippaasti eteenpäin hetken.

Kun vain ei olisi ollut niin hirvittävän märkää ja kolkkoa tallustella lumisohjossa, jota valui sekä ylhäältä että alhaalta! Kun vain matkalaukut eivät olisi tuntuneet niin hirveän raskailta! Ja jalkakäytävä mahtoi olla kovin kapea, sillä joko iski toisenpuolen laukku seinään tai luiskahti toisen puolen jalka katuojaan. Katukivitys tuntui hirvittävältä, hirvittävämmältä kuin Helsingin rautatientorin, ja se oli jo jotain!

Näin hoiperteli sisar kompastellen ja liukastellen lumisohjussa yksin eteenpäin sysipimeässä vieraassa kaupungissa. Silloin tällöin kuului tykinjyrinää ja muistutti hänelle, että oli sota, muuten hän olisi voinut luulla vaeltavansa kuolleella, asumattomalla kiertotähdellä kaukana avaruudessa.

Kului kaksikymmentä, ehkä kolmekymmentäkin minuuttia, eikä vilahdustakaan mistään punaisista lyhdyistä ruvennut näkymään. Mitä viluisemmaksi ja märemmäksi sisar tuli, sitä matalammalle painui hänen rohkeutensa.

Vihdoin hän seisahtui matkalaukkuineen kadulle epätoivoisesti huoahtamaan, ja oli kaiketi ehtinyt henkäistä muutamia huoahduksia, kun ystävällisesti ja lempeästi paistava pyöreä silmä yhtäkkiä kohtasi pohjattomasta pimeydestä hänen katseensa. Kun silmä saapui sille kohdalle, missä hän seisoi, pysähtyi se, ja hän näki, että

se oli taskulamppu, joka riippui sotamiesrinnalla, mutta siinä olikin kaikki, mitä hän saattoi huomata.

— Mitä sisar etsii? kysyi ystävällinen ääni silmän yläpuolelta.

Sisaren epätoivon huokaus muuttui helpotuksen huokaukseksi kun hän vastasi: — Etappikomendatuuria.

— No, minä autan teitä, sinne ei enää ole pitkälti matkaa, sanoi ääni, ja käsi otti toisen matkalaukun. Sisar tarttui toiseen ja niin kulkivat molemmat yhdessä lyhdyn heijastaessa lempeää kellertävää valoa heidän tielleen. Nyt näki jalkakäytävän koko kapeudessaan ja kehnoudessaan. —

— Nyt olemme perillä, ja tästä portista on teidän mentävä sisään, sanoi ääni, ja sisaren kiitosten seuraamana hävisi sen näkymätön omistaja pimeyteen yhtä äkkiä kuin hän oli tullutkin.

Totisesti, siinä oli kaksi punaista lyhtyä, mutta petollinen katu oli kulkenut pitkässä kaaressa, niin ettei niitä näkynyt, ennenkuin ne olivat aivan silmäin edessä.

Etappikomendatuurissa istui uninen ja kelmeä kenttäharmaa nuorukainen. Hän otti sisaren paperin, kirjoitti uuden, minkä hän ojensi sisarelle sanoen: Hotelli Kurland.

Jostain perin lyhytnäköisestä ja naurettavasta syystä oli sisarella ollut se hämärä käsitys, että täällä kaivatussa ja sellaisella vaivalla saavutetussa etappikomen-

datuurissa hänen vaivansa päättyisivät; täällä hän oli saava katon päänsä päälle loppuyöksi ja paikan mihin hän saisi painaa väsyneen päänsä.

Unisen kirjurin ele, hänen antaessaan paperiaan, repi hajalle tämän suloisen unelman.

— Mutta missä on Hotelli Kurland, löydänkö sinne ollenkaan tänä yönä? kysyi sisar masentuneella äänellä.

— Kyllä vain, kulkekaa vain pitkin samaa katua, mitä olette tullutkin, kunnes tulette kirkkotorille. Siellä on Hotelli Kurland vasemmalla kädellä.

Kirkko, tori, hotelli! Yhtä hyvin olisi kirjuri voinut pyytää sisarta etsimään nuppineulaa kadulta. Toista hän ei voinut nähdä sen paremmin kuin toistakaan.

Sisar vilkaisi huoneen kelloon ennenkuin hän väristys selkäpiissään astui taas ulos pilkkopimeään ja lumiräntään. Kello oli yli puoli kolmen.

Sota on sotaa, ei ollut muuta neuvona kuin jatkaa vaellustaan kelloihin ja muihin kodikkuuksiin katsomatta.

Kahta laukkuaan kantaen kompuroi sisar taas eteenpäin. Nyt hän oli miltei menettänyt toivonsa löytää täksi yöksi joku lepopaikka, se kävi hänelle jollain tavoin yhdentekeväksi, sillä hänen väsyneissä aivoissaan syntyi sellainen mielikuva, että hän oli tuomittu määräämättömäksi ajaksi vaeltamaan näin eteenpäin jääkylmässä kosteudessa ja sysimustassa pimeydessä. Hänen aivonsa

torkahtivat puoleksi, vain jalat liikkuivat hitaasti eteenpäin ja käsivarret roikuttivat koneellisesti yhä raskaammiksi käyviä matkalaukkuja.

Uuden ja hänen mielestään loppumattoman vaelluksen jälkeen hän aavisti, että joku tori avautui hänen eteensä. Hän kuuli, että askeleet eivät enää kaikuneet rakennusten seinien välillä, ja kun hän katsahti ylöspäin, hän oli näkevinään taivaan leviävän hänen yläpuolellaan ja mustien pilvien kiitävän toinen toistensa yllä ja alla. Kun hän oli katsellut hyvän aikaa orientoituakseen, hän näki oikealla jotain mustaa ja terävää, joka liikkumattomana piirtyi tummia pilviä vastaan — se ei voinut olla muu kuin kirkko. Silloin on siis paras ohjata askeleensa suoraan yli torin, niin viepi kaiketi lempeä kaitselmus ne Hotelli Kurlandiin, ajatteli sisar ja toimi sen mukaisesti.

Mutta torin yli kulkeminen oli helpompi sanoa kuin suorittaa! Olihan sisar kuukausimääriä liikkunut Berlinin asfaltilla lasketuilla ja siistiksi lakaistuilla kaduilla, niin etteivät hänen jalkapohjansa eikä hänen tasapainoaistinsa olleet valmentuneet kulkemaan näitä teräviä alppihuippuja, jotka pistivät esiin torin lumisohjosta. (Aikanaan, viikkojen ja kuukausien kuluttua hän tosin harjaantui, ja hyppeli kuin maassa syntynyt vuorikauris Mitaun kaduilla ja toreilla!) Nyt hän hoippui ja loiskutteli hitaasti ja vaivaloisesti eteenpäin.

Vähitellen hän keksi suoraan edessään pienoisen valonvälähdyksen, joka vilkutti häntä kohden yli maakamaran kaiken kurjuuden sitä kuitenkaan vähääkään valaisematta. — Se ei voinut olla muuta kuin Hotelli Kurland, joka oli sytyttänyt tuikkunsa, jotta minä löytäisin sinne, vilahti sisaren hidasajatuksisissa aivoissa, ja tämä ajatus herätti hänet ja antoi hänelle uutta rohkeutta. Hän kiiruhti askeleitaan niin hyvin kuin kykeni, ja kun hän hieman lähestyi valontuiketta, hän näki, että se lähti lyhdystä, joka lepattaen paloi eräässä holvatussa porttikäytävässä.

Pang, seis! Hän törmäsi yhtäkkiä jotain estettä vastaan, joka näkymättömyydessään oli aivan odottamaton ja käsittämätön. Mitä kaiken nimessä nyt tämä saattoi olla. Hänen kätensä olivat kiinni kapsäkeissä, joita hän ei mitenkään voinut laskea syvään lumisohjoon. Se tuntui puomilta. — Sellainenhan sopisi vanhanaikuiseen toriin. Hän koetti kiertää puomin vasemman- ja oikeanpuolitse, mutta se tuntui olevan päättymättömän pitkä. Ellei tämä kiusallisen näkymätön este olisi ollut niin harmillinen, hän olisi itse nauranut sille franseesille, minkä hän näin tanssi täällä keskellä yötä Mitaun kauppatorilla.

Yhtäkkiä katkaisi hiljaisuuden karkea ääni jostain lyhdyn tienoilta, joka ankarasti kysyi, kuka siinä liikkui ja mitä etsittiin.

Sisar oikein hätkähti, mutta vastasi sitten tottelevaisesti: — Hotelli Kurlandia.

— Tuolla vasemmalla puolellanne, karjaisi ääni.

— Miten pääsen tämän puomin ohi? uskaltautui sisar kysymään.

— Ryömikää alitse, oli vastaus.

Hän totteli tätä yksinkertaista ja käytännöllistä neuvoa ja löysi vihdoin hotellin, joka sijaitsi hieman erillään muista rakennuksista ja erottautui aivan heikosti nyt hieman valkenevaa taivasta vasten.

Turhaan etsiskeltyään soittokelloa ja kellonvedintä hän keksi portinkolkuttimen ja kopautti sitä jonkun kerran. Kolkutukset kaikuivat yön pimeydessä yli torin ja raikuivat mahtavasti sisäänpäin hotelliin. Kotvan aikaa kesti ennenkuin vanha, pörröinen kyyppari ilmestyi ja aukaisi oven.

Sisar sai kaivetuksi esiin majoitussetelinsä, ukko murisi jotain, otti molemmat matkalaukut ja alkoi kiivetä pimeitä ja jyrkkiä rappuja ylöspäin. Sisar jälestä, ja pian hän oli lämmittämättömässä, kosteassa ja pimeässä huoneessa. Kyyppari sai tulta kynttilänpätkään ja hävisi, ja vihdoin sai sisar riisua märät vaatteensa ja vettävaluvat jalkineensa. Syvästi väsymyksestä huoahtaen hän ryömi jääkylmän höyhenpatjan alle ja nukkui vähitellen pois kaikista vaivoistaan.

SOTASAIRAALA 55:SSÄ

I.

Kun eräänä yönä lokakuun keskivaiheilla, pitkän ja vaivaloisen matkan kuljettuani, olin saapunut määräpaikkaani Mitauhun, menin sopimuksen mukaisesti seuraavana aamuna etappikomendatuuriin kohdatakseni Punaisen ristin päällikön adjutantin, jonka oli määrä johdattaa minut siihen uuteen maailmaan, jota minä pitkät ajat eteenpäin olin nimittävä omakseni. Hän valitti minun surullista saapumistani Mitauhun ja vakuutti että hevonen ja vaunut oli ollut vastassa kahdella Berlinin junalla edellisenä iltana, mutta että ei ollut uskottu minun tulevan viimeisellä junalla.

Samoin valituksin vastaanottivat minut ne monet korkeat herrat, joitten luo hän minut vei. Heidän hyvin ystävälliset sanansa selittävät tosin, miksi kukaan ei ollut asemalla vastassa minun tullessani, mutta ne eivät lohduttaneet minua oikein, sillä mieleni oli vielä molliin

viritetty yön vaivojen vaikutuksesta, ja päätäni kivisti kauheasti.

Kun käynnit monien korkeitten lääkärien ja Punaisen ristin valtuutetun parooni von Twickelin luona oli suoritettu, vei saattajani minut minun tulevaan asuntooni, joka sijaitsi eräässä autiossa talossa, Paulstrasse 13. Talon toisessa kerroksessa oli huone pantu kuntoon molemmille suomalaisille sairaanhoitajattarille, ja seuralaiseni vakuutti, että se oli sisustettu aivan erikoisella huolella ja ettei kellään muulla sairaanhoitajattarella ollut niin hienoa.

Sen uskon mielelläni. Huone oli soman näköinen ja viihtyisä. Siinä oli kaksi kunnollista sänkyä, pöytä ja pari mukavaa tuolia, suuri kaappi, pesupöytä ja sillä kahdet pesuvadit, ja kaiken komistuksena oli suuri peili, jossa näki itsensä kiireestä kantapäähän. Olipa siellä leposohvakin, niin että todellakin voi sanoa että huone oli huolella sisustettu ja kaikilla yläluokan mukavuuksilla varustettu.

Kun hieman olin järjestellyt tavaroitani ja kotiutunut huoneeseeni, tuli Punaisen ristin adjutantti taas minua hakemaan. Hän oli heti alussa esittäytynyt kaikkien sairaanhoitajattarien tukipylvääksi, jonka puoleen kaikissa vaiheissa saattoi täydellä luottamuksella kääntyä. Sivumennen sanoen, alusta alkaen en tuntenut täyttä luot-

tamusta häntä kohtaan, ja sittemmin osottautui että vaistoni oli ohjannut minua oikeaan.

Adjutantti vei minut sitten siihen suuren sotasairaala 55:n osastoon, missä minun työmaani tuli olemaan määräämättömäksi ajaksi eteenpäin. Se sijaitsi kaupungin realikoulussa ja sen nimi oli: Pahasti haavoittuneitten osasto. Siellä oli joukko haavoittuneita jääkäreitä, hajallaan eri saleissa, mutta nyt piti kaikki kerättämän samaan kolmannen kerroksen saliin, mistä oli tuleva heidän ja minun valtakuntani.

Kun opastajani ja minä saavuimme, oltiin ylimmässä kerroksessa paraikaa muuttamisen ja uudestikalustamisen touhussa, ja siellä oli sekaisin sänkyjä, sinivalkoraitaisia potilaita, saksalaisia sanitäärejä ja venäläisiä vankeja, jotka kantaa retuuttivat paareja ja haavoittuneita. Kaiken tämän sekasorron keskellä minut esitettiin tuleville hoidokeilleni, joista useimmat jo pääsivät kulkemaan omin jaloin.

Heidän tupavanhimpansa, Hilfsgruppenführer Melin, tuli ensiksi esiin lausumaan minut tervetulleeksi. Hän puristi kättäni ja sanoi laulavalla Vaasanmurteellaan: — Jahaa, jaa, tervetulleeksi, tervetulleeksi! Mutta luulen kuitenkin, että olette tullut pahaan punttiin.

Vai niin, ajattelin itsekseni, tässäkö saamani tervetulijaistoivotukset? Kuulostaa kuin en olisi niin pahoin

tervetullut tänne. Sellainen mahdollisuus ei todellakaan ollut mieleeni juolahtanut! Mutta jospa niin onkin . . . !

Ääneen sanoin:

— Kuinka niin, miksi sitä luulette?

— Jaa, kas täällä on paljon työtä ja täytyy nousta kauhean aikaisin jalkeille.

— Mihinkä aikaan tulevat sitten muut sisaret aamulla töihin?

— Jo kello seitsemän he alkavat työnsä osastolla, vastasi Melin ja katsoi minuun todetakseen, kalpenisinko kauhusta.

Mutta minun täytyi päinvastoin hymyillä. Paljon työtä! Ja kello seitsemän osastolla! Ja tämä oli se paha puntti, minne minä hänen mielestään olin joutunut. Ehkäpä hän ei ollenkaan ollut tarkoittanut, että minä olin tarpeeton täällä enkä niin erikoisen tervetullut! Sydämeni keveni taas huomattavasti.

Ukkoseni, ajattelin, sinä et minua tunne, Sinä et tiedä, että olen vanha sairaanhoitajatar, etkä sitä, että olen siinä mihin ryhdyn yhtä "itsepäinen kuin suomalainen" kuin sinäkin arvattavasti olet! Luulet niinkuin moni muukin, että minä olen vain hieno neiti, joka olen tullut tänne jostain oikusta tahi houkasta innostuksesta, joka ei ajan pitkään kestä. Mutta saat nähdä, miten väärin sinä ennustat. Nyt vasta olen päässyt siihen työhön, jo-

ta niin kauan olen ikävöinyt! Ja mitä enemmän täällä työtä on, sen parempi! —

Iltaan mennessä oli muutto suoritettu ja salini, "Zimmer 19" viisinekolmatta vuoteineen oli kunnossa.

II.

Mitaun realikoulussa lyö kello puolta seitsemää aamulla. Rappuja ei nouse keitään iloisia lapsia koulureppujaan ja kirjojaan heilutellen, vaan lauma mustakaapuisia ja mustavalkohuntuisia nunnia sipsuttaa hiljaa ja äänettömästi suuresta ovesta sisään. Heidät on hetkeä aikaisemmin nähty, etunenässä abedissansa, kulkevan pitkin Schwedhöfsche Strassea joka-aamuisesta aikaisesta aamumessustaan. Kadun kulmassa jakaantui lauma, ja osa poikkesi oikealle Tyttölukion taloon, toinen jatkoi tietä suoraan Realikoululle.

Oven sisäpuolella hajaantuivat "harmaat sisaret" eri osastoilleen sotasairaalaksi muutetussa koulutalossa. Komea harmahtavatukkainen sisar Franziska, hoikka, kalpea Rogaziana, iloinen, lapsellinen Emmerenzia ja pyöreä, punaposkinen Camilla nousevat rappuja ylimpään kerrokseen, missä heillä on salinsa täynnä haavoittuneita kenttäharmaita.

Riisuttuaan mustat huntunsa ja päällystakkinsa sisarten huoneessa, he vilkaisevat kiireesti kukin sairassa-

liinsa, mutta kiiruhtavat sen jälkeen takaisin avaraan käytävään, johon raput johtavat. Pihanpuoleisen ikkunan edessä on pitkä leveä pöytä ja sen ääreen he asettuvat riviin ruveten innokkaasti valmistamaan hoidokeilleen ensi aamiaista. He tekevät voileipiä, hienontavat kovaksikeitetyitä munia, leikkaavat lihasuikaleita ja mitä kaikkea puuhailevatkaan. Leikkaushuoneen oven kohdalla on kaasukeittiö, jossa on kaksi liekkiä, ja tämä on, lähinnä pitkää pöytää, herttaisten nunnien mielipaikka. Siinä keittelevät ja paistelevat he ja sekoittelevat kaikkea, mitä vain saavat irti säännöstellyistä ruoka-annoksista, kartuttaakseen kaikkea ja tehdäkseen sen maukkaammaksi ja saadakseen ylimääräiset annokset riittämään muutamille sellaisillekin, jotka tohtori jo on määrännyt tavalliselle sotamiesruoalle. He olivat oikeita herkkusuita, nuo pikku nunnat, ja heiltä opin monta metkua.

Kello 7, kun kaikki nunnat ovat innokkaimmillaan pöytänsä ääressä hakkaamassa ja nakuttelemassa, levittelemässä ja leikkelemässä, niin että valkoisten huntujen tärkätyt suuret kaularuusukkeet heiluvat ahkerain sormien tahdissa, tulen minä kiiruhtaen rappuja ylös, ja kun olen päässyt ylimmälle portaalle, kääntävät kaikki nunnat päätään ja sanovat ystävällisesti: Hyvää huomenta sisar Ruth.

Pujahdan huoneeseen 19, jonka ovi on heti oikealla, nyökäytän hyvää huomenta potilailleni, sekä suomalai-

sille että saksalaisille, ja menen pieneen vasemmalla, kakluunin takana olevaan komeroon. Sinne riisun päällyspukimeni, tummansiniset, ja tulen ulos taas huikaisevan valkoisena, ja sitten menen käytävään ja liityn ahkerien harmaitten sisarien joukkoon, jotka ahertavat ja surisevat kuin mettiäiset kaasuliekin ja pöydän väliä. Olen näet jo aikaa sitten oppinut heiltä ja ystävältäni Meliniltä, että potilaittenkin sydämeen käy suorin tie vatsan kautta! Dmitri lakaisee kyllä lattian, itse korjaavat he vuoteensa, Pfleger antaa ruiskeet, mutta minun on tehtävä vähän taikaa ruualla, muuten ei tule mitään. Ei sitä voi antaa munia, makkaroita ja voinnokareita ja mehusoppaa noin vain pojille, ne on ensin valmistettava kaasuliekillä ja suurella ikkunanääreisellä pöydällä.

Yksi pojistani, yhdeksäntoistavuotias karjalainen, sanoi, että hänen äidillään oli tapana sekoittaa kovaksikeitettyjä munia ja voita ja levittää sitä hapanleipäviipaleelle ja että tämä oli parasta mitä hän tiesi. Toinen tahtoi munakokkelia komissikannikalleen. Toinen tahtoi saada mehusoppansa kuumana, toinen taas kylmänä. Niinhyvin kuin voin koetin täyttää heidän toivomuksiaan niiden sangen vaatimattomien varastojen puitteissa, jotka olivat käytettävissä, mutta koskaan en saavuttanut pikku nunnien taitavuutta muunnelmien sommittelemisessa ikuisesti samasta laihasta teemasta.

Silläaikaa kun me kaikki siinä seisoskelemme puuhaillen ja jutellen, aukeaa leikkaussalin ovi vauhdilla ja sisar Clodulpha tulee ulos sylissään täysi kattilallinen keitettäviä instrumentteja. Hänellä on punakat posket ja hän on tunnettu tuikeasta tuulestaan ja kärsimättömästä kielestään. Hän asettaa kattilan kaasukeittiölle ja häviää jälleen sanoen lyhyen hyvän huomenen. Ovesta näkee vilauksen narkoosisisaresta, joka sisällä leikkaussalissa hypistelee eetteri- ja kloroforminaamioitaan. Sisar Hortensia on hänen nimensä, ja hän on kuin kukkanen. Hän on nuori ja heleäihoinen ja hymyilee Mona Lisan tutkimatonta hymyä.

Kun aamiainen on ohi, ja minä olen järjestänyt sängynomien vuoteet ja Dmitri on pirskoitellut vesipulloineen ja lakaissut lattiat ja kaikkialta on pölyt pyyhitty ja kaikki on kunnossa ja hienoa, tulee tri v. Büngner kierrokselleen. Hän muistuttaa ulkonäöltään, käyttäytymiseltään ja temperamentiltaan professori R. Faltinia kotona Suomessa ja minusta tuntuu aina hänen tullessaan, että on lääkärin rondi Kirurgisessa sairaalassa Helsingissä, kuten oppilasaikanani, ja odotan kuullakseni professori Faltinin temperamentillisia lausuntoja ja päähänpistoja. Eivät ne juuri unohdu tavallisesti tohtori v. Büngneriltäkään — sanotaan — mutta täällä huone 19:ssa hän on toisenlainen, hän suosii erikoisesti suoma-

laisia jääkäreitä, ja täällä on pelätty leijona salamoivine pippurisilmineen lauhkea kuin lammas.

Pojat seisovat jäykässä perusasennossa sänkyjensä päissä, paitsi niitä, jotka ovat vuoteenomia tietenkään, mutta myös he koettavat järjestää ulottimensa jonkinlaiseen perusasennontapaiseen. Tohtori kulkee toisen luota toisen luo, kyselee, tarkastelee kuumekäyriä, antaa hoitomääräyksiä ja määrää keille on vaihdettava siteitä.

Useimmat potilaistani olivat jo melko terveitä ja olisi heidät jo aikoja sitten pitänyt kuljettaa Saksaan varasairaaloihin saamaan erikoishoitoa ja -käsittelyä, jota ei täällä kenttäsairaalassa voitu antaa. Mutta oli sattunut surullinen erehdys eräälle sairaalle jääkärille, jota yksin pelkkien saksalaisten sotilaitten joukossa kuljetettiin Saksaan sairasjunalla. Hänet poistettiin junasta muiden mukana eräässä kaupungissa, mutta kosk'ei hän kertakaikkiaan voinut saada itseään ymmärretyksi eikä ymmärtänyt heitäkään, luuli lääkäri, että hän oli mielisairas ja hänet vietiin kaupungin mielisairaalaan. Kesti jonkun aikaa ennenkuin hän itse edes ymmärsi, missä hän oli ja vielä kauemmin kesti ennenkuin hän viekkaasti sai lähetetyksi kirjeen jollekin, joka sitten voi selvittää kaiken ja saada jääkärimme vapautetuksi vankeudesta.

Asiahan on ymmärrettävissä, kun tiedämme, että jääkäripataljoona oli äärimmäisen vähän tunnettu Saksassa, ja

kaikkein vähimmin voitiin pikkukaupungissa aavistaa että heidän edessään oli Kaiserin takissa suomalainen nuorukainen. Kun ei sotilas preussilaisen jääkärin vormussa osannut puhua saksaa, vaan ainoastaan änkytteli käsittämättömiä sanoja ja lauseita, täytyy ymmärtää, että häntä pidettiin hulluna ihmisparkana.

Tämän valitettavan erehdyksen vuoksi oli majuri Bayer pyytänyt, ettei yhtään ainoata jääkäriä saisi lähettää sota- ja kenttäsairaalasta Saksaan reservisairaaloihin. Sittemmin kielto kuitenkin peruutettiin määrätyin ehdoin, koska jälkihoito, jota voitiin antaa ainoastaan hyvinvarustetuissa sairaaloissa, oli monelle ehdottoman välttämätöntä, jotta hän saisi jäsenensä ja nivelensä jälleen täysin käyttökelpoiseen kuntoon.

Kuitenkin kaikitenkin huone 19:ssä makasi Svanström germaanisine vartaloineen ja kipsattuine jalkoineen. Kerran kannettiin hänet kalpeana mutta ylen onnellisena takaisin kääreenvaihtotilaisuudesta. Minä olin jostain syystä ollut estetty olemasta läsnä, ja hän oli kauhusta kangistunut, kun hänet oli asetettu leikkauspöydälle, otettu esiin sahoja, saksia ja pihtejä ja tohtori oli asetellut sinne tänne hänen jalkojaan. Nyt ne sahaavat jalkani poikki, oli hän ajatellut ja kerrassaan kalvennut kauhusta. Ja minä kun en edes voi panna vastaan saksaksi, ajatteli hän edelleen ja makasi

hiljaa kuin hiiri. Mutta sitten olivat he ainoastaan sahanneet pois vanhan kipsisiteen ja panneet uuden sijalle, ja hänellä oli tosin murtunut, mutta silti rakas koipensa tallella.

Nuori karjalaiseni makaa edessäni pahasti haavoittuneena ja poikaparan vasemman lonkan lävistävät pitkin ja poikin suuret kumiset laskuputket. Hänellä on kova kuume, ja joka päivä on hänet vietävä kääreidenvaihtoon, jonka tohtori itse tässä tapauksessa aina suorittaa. Tämä on hyvin tuskallinen toimitus, sillä haava on tunnontarkasti huuhdeltava ja puhdistettava. Palttinanvalkoisena makaa poika pöydällä, hänen kätensä puristavat omiani niin, että luulen sormieni menevän sijoiltaan, kylmä hiki valuu virtanaan hänen kasvoiltaan, mutta koskaan ei valituksen hiventäkään kuulu hänen huuliltaan. Siten jatkamme viikkokaupalla, kunnes kuume on laskenut ja hän on päässyt niin pitkälle, että hänet voidaan kuljettaa johonkin reservisairaalaan Saksan sisäosiin.

Kun tohtori von Büngner sitoo Karl Braggen viimeistä kertaa ennen lähtöä, hän pitää pienen puheen: — En voi olla sanomatta, etten koskaan ole kenenkään nähnyt niin urheasti kestävän niin kovia tuskia kuin tämä nuori suomalainen. Monelle vanhalle sotamiehelle voisi tämä yhdeksäntoistavuotias suomalainen jääkäri olla esikuvana!

Sydämeni paisui ylpeydestä kuullessani tohtorin sanat ja käänsin ne potilaalleni. Hän kuittasi ne ystävälli-

sellä katseella tohtoriin ja kalpealla ja väsyneellä hymyllä. Kiitos, Karl Bragge, siitä loistosta, minkä uskomattomalla "sisullasi" annoit Sotasairaala 55:ssä suomalaisen jääkärin nimelle!

Siellä oli Järvinen, joka oli siinä määrin pippuroitu "Gadolinin patrullissa" käsikranaatinsirpaleilla, että näytti haudasta nousevalta Latsarukselta. Hän oli koko mies yhtä ainoaa valkeaa kääröä, mutta onneksi olivat jalat ehjät, niin että hän voi kävellä ympäriinsä. Ylhäällä pistivät esiin nenä, suu ja kirkkaansiniset silmät. Monta sormea menetti hän jutussa ja yltyleensä arpinen lienee hän vielä tänä päivänäkin.

Kapanen oli siellä ainutlaatuisine ampumahaavoineen. Luoti oli tunkeutunut päähän juuri toisen sieraimen vieritse ja tullut ulos niskasta, miehen kärsimättä vähintäkään siitä. Kieli oli ensi päivinä hieman kankea, mutta kun haava oli parantunut — ja se kävi nopeasti — hän oli virkeä kuin särki jälleen.

Vanha armeijalääkäri, joka asui Mitaun linnassa, tuli kerran käymään huone 19:ssä sillä aikaa kuin Kapanen oli siellä. Hän suuresti ihmetteli luodin ihmeellistä taitoa välttää kaikkea vahingontekoa. Hän taputti jääkäriä poskelle ja sanoi: — Niin, poikaseni, tässä on tosiaankin syytä puhua hyvästä onnesta!

Hän vältti kohtalonsa sillä kertaa, jääkäri, mutta viikatemies oli jatkuvasti väijyksissä ja Kapanen kuoli

muutamia kuukausia myöhemmin surullisessa rautatie-onnettomuudessa.

Sekin jääkäri, joka tuskin huomasi, kun luoti lensi läpi hänen toisen keuhkonsa, voi puhua onnesta. Ainakaan sinä aikana, minkä hän oli potilaanani, ei hän maannut päivääkään vuoteessa.

Siellä oli Veijola ja Viljanen, siellä oli Patjas ja Pekkarinen, Turunen ja Tenlenius, Lönnberg ja Lavast ja vielä monta, monta muuta jääkäriä huone 19:ssä Realschulessa. Toinen tuli, toinen meni ja kaikki — ehkä lukuunottamatta paria poikkeusta — olivat he kilttejä sisarelleen ja mikä vielä parempaa on: he olivat kunniaksi jääkärinimelle.

Mitaun sotasairaalan kaikissa osastoissa, kuten kaikissa muissa sotasairaaloissa, joissa jääkäreitä oli, olivat he sekä lääkärien että hoitajattarien suosikkeja. Osaksi siksi että he olivat vaatimattomia, hiljaisia ja monissa tapauksissa perin avuttomia mitä kieleen tulee, ja osaksi koska he todellakin tahtoivat niin pian kuin mahdollista takaisin joukko-osastoonsa. Sairaalassa oli sananpartena, että niinpiankuin suomalainen jääkäri pysyi jaloillaan seisomassa, hän pyysi tohtorilta saada palata komppaniaansa. Ja lääkärit tulivat usein sisään hymy huulillaan varmoina siitä, että tänään jälleen oli joku juuri vuoteesta noussut jääkäri tahtomassa ”zur Kompagnie zurück”. —

Kuitenkin — palataksemme huone 19:n päiväjärjestykseen — tuli kääreidenvaihdon jälkeen päivällisen aika ja Dmitri tuli kivuten ylös kyökin puolelta suunnattomine ruoka-astioineen, jotka hän asetti tukevalle penkille oven viereen. Hänellä oli myös mukanaan pieniä siroja vateja ladottuina sisäkkäin ja joissa oli ruoka kuumepotilaille ja kaikki muukin dieettiruoka.

Mutta suuret astiat olivat täynnä oikeaa sotilasruokaa, ja eläköön, jos se oli hernerokkaa! Siinä uiskenteli aina joitakin ”ajelemattomia” silavakimpaileita ja herneet maistuivat ihanilta. Ikävää ja yksitoikkoista oli sensijaan ”Der blaue Heinrich”, vetinen, vaaleansininen soppa muutamine riisisuurimoineen. Jos sopassa oli ohrasuurimoita oli se nimeltään ”Kälberzähne” ja oli heti hieman iloisempaa maultaan ja kokoonpanoltaan. Pahinta oli piikkilankaesteistä keitetty keitto. Sitä nimitettiin ”Drahtverhauksi” ja väitettiin sen olevan keitettyä kuivatuista vihanneksista, mutta yhtähyvin olisi se voinut olla piikkilankaa. Se tarttui suuhun eikä maistunut miltään.

Kun koko ruokailu oli suoritettu, tuli ihana ja autuas rauha huone 19:ään. Kaikki olivat kylläisiä ja iloisia ja vähitellen nähtiin, miten savupatsas toisensa jälkeen nousi kohti kattoa. Tupakointi oli tietysti ankarasti kielletty, näin sisällä sairashuoneessa, mutta kielletty hedelmähän on niin ihanaa! Ja ilma oli muuten selvä,

ei tarvinnut odottaa tohtorin käyntiä eikä korkeita herroja yleensäkään tähän aikaan päivästä!

Jonkun sängynreunalla otettiin kulunut korttipakka esiin ja toisella taholla pidetty ja mielenkiintoinen peli "Mensch, ärgre dich nicht", verraton nelinpeli, jossa aina suuttui kanssapelaajien hyvään onneen.

Myöhempinä iltapäivän tunteina tuli sitävastoin usein vieraita, joko eksellenssejä, kenraaleja ja muita sellaisia suurpomoja tai jääkäreitä rintamalta, mikä oli verrattomasti hauskempaa. Viimeksi mainitussa tapauksessa elämä vilkastui, siitä saatte olla varmat! Vieras istuutui jonkun sängynlaidalle, ja ympärille kerääntyivät kaikki jotka kestivät omilla jaloillaan tai toisten avulla pääsivät liikkeelle, ja sitten sitä kerrottiin. Oliko "Iivana" ampunut paljon ja oliko tullut monta "pakettia Pietarista"? Oliko sen tai sen komppania vanhalla paikallaan? Mitä se ja se aliupseeri viimeksi oli sanonut ja niin poispäin eri muunnoksina. Vierasparkain oli vaikea selviytyä kaikista kysymyksistä, joita sateli joka puolelta.

Suuret herrat, jotka kävivät meitä katsomassa, olivat kaikki ystävällisiä huone 19:n kummallisia asukkaita kohtaan. He kulkivat hitaasti kiertokäyntiään kynttilöinä seisovien ja makaavien jääkärien ohi, kysyivät siellä ja täällä jotain, ja saivat väliin oikeita, väliin mitä pöyristyttävimpiä vastauksia, tahi tavallisimmin "Zu

Befehl Herr General", mikä aina saattoi kelvata. Kerran tuli 8:nnen armeijan komentaja, vanha Baierin prinssi Leopold, käymään, ja kun meitä oli ennakolta valmistettu, koetin päntätä poikien päähän, että heidän piti sanoa "Königliche Hoheit" eikä "Herr General" tai muuta semmoista.

Prinssi tuli ja kysyi joltakin jotain — en muista mitä — ja sai vastaukseksi kaikuvan "Jawohl Königliche Hochzeit!"

Itse sain myöskin henkilökohtaisesti joka kerta muutamia ystävällisiä sanoja osakseni meistä kaikista suomalaisista ja maamme unelmoidusta vapautuksesta.

Sittenkun vieraitten käynnit oli suoritettu, tuli vähitellen illallisen aika, jonka muodosti kaksoisvoileipä ja mukillinen teetä. Sanoin voileipä, mutta älköön kukaan luulko, että molempain ruisleipäviipaleitten välillä olisi ollut voita? Sillä sitä se ei suinkaan ollut, kaukana siitä. Tavallisesti — ja varsinkin loppupuolella, jolloin niukkuus kävi yhä tuntuvammaksi — oli leivällä ainetta nimeltä "Hintendurchaufstrich", s.o. jonkunlaista marmelaadia, joka oli keitetty vaikka mistä, ehkäpä lantuista, ehkä jostain muusta. Nimi johtui kaiketi siitä, että tuo makea aine, jota oli voideltu vastakkain puristettujen leipäpalojen sisäpuolelle, aina tihkui lävitse viipaleitten takapuolelle, tahi myöskin siitä, että sillä oli määrätty vaikutus ruuansulatukseen... Tahi sitten oli leivällä

ainetta, jonka saksalainen nimitys oli "imitierter Schmalzersatz". Huomatkaa, että se ei ollut vain rasvan korviketta, vaan vieläpä mukailtua korviketta. Tahna lienee ollut tehty hevosenkavioista ja lehmänsorkista, mutta se maistui varsin mukiinmenevältä. Olipa leipäviipaleitten päälle levitetty mitä tahansa, hyvää vauhtia ne joka tapauksessa soluivat alas ja kuuma juoma samoin.

Kun tee oli juotu ja mukit pesty, tuli tohtori iltakierrolleen, ja sitten maatamenon aikana, ennenkuin minä luovutin paikkani yöhoitajattarelle, tuli päivän huippukohta: portviinikierros. Yhdistetyssä liinavaate- ja ruokakaapissa oli näet aina varastossa pullo viiniä, jonka nimilipussa seisoi "Alter Douro-Portwein", ja joka ilta otettiin se esille sekä huoneen ainoa viinilasi, jalaton ryyppylasi, ja vaeltaen miehestä mieheen jaoin kulauksen ihanaa vanhaa portviiniä jokaiselle. Ai-ai, miten hyvältä se maistui! Se oli maatamenoryyppy, joka kelpasi vihreälle jääkärille!

Kun meillä oli iltavieraita käymässä jääkäripataljoonasta, he viipyivät mielellään hieman odottaen mahdollisesti hekin saavansa jotain jalattomasta lasistamme, ja he tietysti aina saivatkin. Mutta kerran, kun luutnantti Erik Hallström 3:nnesta komppaniasta oli meillä Oberzugführer Gadolinin seurassa, kainostelin yhtäkkiä tarjota ryyppyä niin suurelle herralle kuin oikein luutnantille rikkinäisestä lasista — luulin kaiketi, että hän yl-

häisyydessään halveksisi niin kehnoa astiaa! Ja niinpä tarjosin lasin luutnantin nenän sivuitse Gadolinille, joka kuitenkin kaikeksi onneksi kysäisi, että eikö luutnantti Hallström ensiksi saisi ryyppyä. Jonka jälkeen minä tietysti ojensin lasin hänelle. Enkä milloinkaan unohda, miten halukkaasti lasin sisältö hävisi luutnantin kurkkuun. "Krieg ist Krieg und Schnaps ist Schnaps" — Sota on sotaa ja ryyppy on ryyppy — niinkuin kenttäharmaat sanoivat.

III.

Jokaisen sairassalin henkilökuntaan kuului m.m. saksalainen Pfleger s.o. hoitaja. Minun aikanani oli salissamme kolme sellaista, jotka seurasivat toinen toistaan: Hausmann, Möller ja Vierneusel. Ensiksimainittu oli iäkkäänpuoleinen kunnonmies, seuraava hyvin pentumainen nuorukainen, joka särki kaiken, minkä sai käsiinsä, ja unohti loput jälkeensä. Kolmas oli parturi, hänen kasvojaan koristi hyvästi hoidettu "miehen koriste ja nuorukaisen ylpeys", ja hän oli varustettu uskomattomalla annoksella suurta käsitystä omasta kyvystään. Kaikki ne kuitenkin olivat kilttejä ja hyvin avuliaita.

Suomalainen sairaanhoitajatar kun olin, olin tottunut itse suorittamaan sairaanhoidon kaikki toimet ja olin aluksi hämmästyksissäni, kun Pfleger lääkärin kierroksen jälkeen tuli ja sanoi suorittavansa sen tai sen mää-

räyksen, mutta samalla se oli mielestäni mieluinen yllätys, kun näet oli kysymys hoitotoimituksista, jotka eivät olleet mielenkiintoisia eivätkä miellyttäviä, ja joista sen vuoksi mielellään pääsi.

Oikeastaan olisi minun kaiketi pitänyt ensiksi mainita osaston miehinen päämies ”der Herr Stationsvorsteher”. Hän oli aliupseeri, joka piti huolta osaston kaikesta menosta, kirjoitti potilaat henkilötietoineen luetteloon, merkitsi ne poistetuiksi j.n.e. — Aluksi hän oli minulle silmätikkuna. Olinhan tottunut olemaan mies puolestani, sillä vastaahan osastonhoitajatar kotona Suomessa yksin pienestä valtakunnastaan, mutta täällä piti minun jakaa valtani tämän aliupseerin kanssa. Mutta tässä maailmassa on pakko tottua kaikenlaiseen, ja tässä tapauksessa se kävi kivuttomasti, sillä kysymyksessä oleva mies oli hiljainen, hyvänsävyinen, vaaleakiharainen henkilö, joka vain hoiti omat tehtävänsä eikä koskaan sekaantunut mihinkään muuhun. Hän istui joka päivä jonkun aikaa salin opettajakateederissa ja kirjoitteli kirjoihinsa, ja olinpa joissakin tapauksissa hyvin iloinenkin, kun saatoin turvautua häneen, milloin minun arvovaltani ei riittänyt. Se tosin tapahtui harvoin, mikä minun totuudessa pysyäkseni on lisättävä.

Muistatteko te, minun entiset potilaani Zimmer 19:stä, Dmitrin, venäläisen sotavangin, joka oli meidän kiltti ja

aulis orjamme? Hän oli onnellinen saadessaan työskennellä meidän salissamme, sen vuoksi, että me silloin tällöin saatoimme sanoa hänelle jonkun venäläisen sanan. Hän lakasi, siivosi, kantoi ruuan keittiöstä, pesi astioita, kantoi paareja ja auttoi kaikin mahdollisin tavoin. Sitten huvitti hän meitä väliin näyttämällä luudan varrella, miten ”griffe klopfen” (kivääritemput) tehtiin venäjäksi. Olihan hän korpraali ja osasi temppunsa! Ja lisäksi osasi hän pelata tammea tai ”Mensch ärgre dich nicht”-peliä, ja varmastikin hän eli onnellisimmat hetkensä, kun hän sai olla jossain pelissä mukana. Silloin hän saattoi unohtaa koko surullisen elämän, sekä tähänhetkisen että sen, mikä mahdollisesti oli tuleva, kun hänen kerran oli palattava kotimaansa kaaokseen.

Dmitri oli helmi vankien joukossa, mutta sitä ei suinkaan ollut leikkaussalin Pjotr. Hän oli ammatiltaan parturi ja sellaisena taitava käsittelemään veitsiä ja muita instrumentteja ja sopi sen vuoksi hyvästi auttamaan leikkaussalissa. Näen hänet edessäni väliaikoina istumassa leikkausveitsiä hioen ja kadehdin hänen eleganttia kätevyyttään. Sitä paitsi hän oli hyvin hyväpäinen ja sukkela kaikissa toimissaan ja kävi näin miltei korvaamattomaksi leikkaussalin sisarille ja muulle henkilökunnalle. Mutta kaikki tämä nousi Pjotrille siinä määrin päähän, niin että hän aikaa myöten kävi uskomattoman röyhkeäksi ja uppiniskaiseksi ja lopuksi toimitettiin pois sai-

raalasta. Arvelen, että molemmat kunnon ylioppilaat, jotka olivat leikkaussalin sanitääreinä, hemmoittelivat hänet piloille, ja samaa teki varmasti myös sisar Hortensia. Ainoa, joka ehkä osasi pitää häntä vastaan puoliaan oli tuikea sisar Clodulpha, ja tietysti myös tohtori.

Mainitsin leikkaussalin molemmat "sanitäärit", nimiltään Steubing ja Brednow, ensiksimainittu Wiesbadenista, toinen Berlinistä, molemmat ylioppilaita ja vieläpä luullakseni keltanokkia. He olivat hyvin innostuneita jääkäriliikkeestä, Suomesta, pohjolasta! Steubing tahtoi välttämättä oppia ruotsia, ja minä otin opettaakseni iltaisin hänelle tätä jaloa kieltä, ja hän oppikin sitä todella koko joukon.

Osoitukseksi tämän nuoren ylioppilaan jääkäriasian harrastuksessa, lainaan tähän muutamia rivejä eräästä hänen kirjeestään: "— — Teidän maanmiestenne puolesta, jotka, samoinkuin Tekin, uhraavat parhaansa ehkä saavuttamattoman ihanteen hyväksi! Mitä minuun itseeni tulee, niin on koko Teidän liikkeenne avannut minut näkemään uuden maailman, ja voitte vakuuttautua siitä, että minä mitä suurimmalla mielenkiinnolla seuraan sen kehitystä! Suurin toivoni on kerran, suotuisemmissa ulkonaisissa olosuhteissa omin silmin päästä näkemään ja tuntemaan tätä maata ja sen kansaa." — —

Ja muistatteko te, ystäväni ja entiset potilaani, miten vedimme nenästä G.-parkaa? Nyt voinen jo kertoa siitä G:n vallan pahoin siitä meihin suuttumatta! Eikö niin?

Pelasimme usein ”Mensch ärgre dich nicht”-peliä. Istuimme pitkän pöydän ympärillä salin toisessa päässä, ja G. asetettiin aina selkä huoneeseen päin. Asianlaita oli näet se, että hän oli hienon hienon parranajokoneen onnellinen omistaja, ja se oli toista kuin köyhien jääkärien tavalliset tylsät partaveitset. Nyt himoitsi jokainen tietenkin tuota ihanaa gilettekonetta, mutta G. — joka muuten oli kiltti ja avulias — vartioi kuin lohikäärme aarrettaan ja salli vain vallan erikoisissa tapauksissa jonkun hänen itsensä valvonnan alaisena käyttää sitä. Tämä suututti hänen tovereitaan, joitten mielestä sodassa on paljon itsestään selvää ja luvallista, ja he päättivät sen vuoksi petkuttaa häntä. Ja niin uskoivat he sisar Ruthille salaiset tuumansa, ja tuo heikkoluontoinen ihminen suostui tuumaan, ja sillä aikaa, kun G. istui selkä huoneeseen päin pelaten ja siirrellen nappuloitaan, kävi kukin vuoroonsa siivoamassa leukansa ja huulensa hänen mainiolla koneellaan, sillä aikaa kun varamies hoiti peliä pöydän ääressä. Ja G. istui pahaa aavistamatta pelin ääressä eikä voinut myöhemmin käsittää, miksi hänen partasutinsa oli märkä! —

Jonkun aikaa oli meillä muuan lättiläinen — Seskis — potilaana salissamme. En tiedä, miten hän sinne oli tullut; sotavanki hän ei ollut. Kerran seisoin kauan ja katselin neliapilasta, joka pelasi tavallista seurapeliämme. Miehet olivat kokonaan kiintyneitä peliinsä ja siirtelivät vakavasti nappuloitaan, mutta eivät muuten osanneet sanaakaan vaihtaa keskenään: yksinkertainen suomalainen jääkäri, saksalainen sanitääri, lättiläinen Seskis ja venäläinen sotavanki Dmitri. —

Kerran minun puuhatessani salin suuren kaapin ääressä — mikä ennen oli sisältänyt vain kuurinmaalaisia koulutarpeita, mutta joka nyt sisälsi sen lisäksi saksalaisia vuode- ja liinavaatteita — näen käytävään vievän oven hiljaa avautuvan raolleen ja sisään puikahtaa uskomattoman kaidasta raosta laiha, kalpea hahmo, joka on puettu venäläisten vankien sairaalassa kantamaan pukuun. Varovaisesti ja epäröivästi katsellen ympärilleen hän lähestyy hiljaa jääkäriryhmää, joka siniraitaisissa sairaalapuvuissaan istui jutellen ja viittoillen vuoteittensa laidoilla. Hän puhuttelee heitä hiljaisella äänellä ja he kääntävät hämmästyen päätään — hänen huuliltaan kuuluu suomenkielistä puhetta! Vähitellen sukeutuu siitä keskustelu ja siitä ilmenee, että hän on suomalainen Viipurin puolesta. Hän on jo kauan ollut venäläisten palveluksessa ja ansainnut leipänsä polku-

pyörälähettinä rajan ja Viipurin välillä. Sitten hän oli vapaaehtoisesti ilmoittautunut venäläiseen sotapalvelukseen ja nyt hän oli saksalaisessa sotavankeudessa. Hän tuli sitten joka päivä tervehtimään Zimmer 19:n asukkaita. Hänen sydänparalleen tuotti lievitystä maanmiesten tapaaminen ja äidinkielensä puhuminen.

Hän oli laiha ja sairas, kuume punasi hänen poskensa ja silmänsä, enkä voinut olla antamatta hänelle lääkettä hänen vilustustaan vastaan. Annoinpa hänelle eheän ja lämpimän paidan. Sen tein kuitenkin vasta saksalaisen sanitäärin neuvosta; en olisi milloinkaan omin lupini uskaltanut ottaa kunnollista saksalaista komissipaitaa suuren kaapin varastosta venäläiselle vangille. Mutta Pfleger sääli maanmiestäni, hän luuli näet — Jumala häntä siunatkoon — että suomalainen oli laillisen kutsunnan kautta joutunut venäläiseen sotapalvelukseen! Olin armelias tätä maanmiestäni kohtaan osaksi, koska näin edessäni sairaan ja surkean ihmisen, mutta osaksi, koska siten luulin kerääväni tulisia hiiliä hänen päänsä päälle.

Oli omituinen näky joka päivä nähdä vankiraukan hiipivän oven raosta sisään, kulkevan juttelevan jääkäriryhmän luo ja nöyrästi asettuvan vuoteen nurkalle kuuntelemaan. Jääkärit istuivat vuoteen laidoilla makaavien toveriensa ympärille kokoontuneina, vetivät syviä haikuja savukkeistaan, enkä koskaan unohda, millä anteliaalla

ja samalla alentuvaisella eleellä he tarjosivat hänelle savukkeen hopeanhohtoisista koteloistaan.

Näin kului parisen viikkoa, kunnes hänet siirrettiin johonkin vankileiriin Saksaan. Hän tuli eräänä päivänä saliin yhtä hiljaa ja varovaisesti kuin ennenkin, sanoi jäähyväiset ja antoi minulle pari pikku esinettä, jotka hän oli tehnyt, puisen linnun, jolla oli levitetyt, taidokkaasti veistetyt siivet, ja pienen aluminiumisormuksen, johon oli upotettu punainen sydämenmuotoinen lasinpalanen tunnuskuvaksi minun armeliaisuudestani häntä kohtaan.

— No, miltä tuntuu, kysyin häneltä, venäläisenä sotavankina täällä kohdata maanmiehiä saksalaisina sotilaina? Jos olin odottanut, että hän häveten olisi peittänyt kasvonsa, tulin kerrassaan petetyksi. Hän avasi suunsa ja sanoi: No mitäs nyt siihen saap' sannoo!

Myöhemmin, kun minä jo olin Tukkumissa, sain häneltä Saksasta, vankileiriltä kortin, jossa hän pyysi minua, jos mahdollista, lähettämään hänelle ja hänen tovereilleen suomalaisia kirjoja. Minä noudatin hänen toivomustaan parhaani mukaan ja pyysin sisar Saaraa, joka vielä oli Mitaussa, hoitamaan asian, mutta ei ollut niin helppoa hankkia Mitaussa suomalaisia kirjoja ja sitten toimittaa niitä vankileiriin Saksaan! Saiko hän koskaan kirjoja käsiinsä, sitä en tiedä.

Sairassalissani oli minulla, paitsi suomalaisia jääkäreitä, myöskin saksalaisia sotamiehiä potilaina, sillä haavoittuneita jääkäreitä oli harvoin niin paljon, että kaikki salin sängyt olisivat heistä täyttyneet.

Ihmettelin usein mielessäni, mitä nämä saksalaiset pitivät siitä, että heillä oli ulkomaalainen hoitajattarena. Olisihan helposti heissä voinut syntyä sellainen väärä käsitys, että minä paremmin huolehdin maanmiehistäni kuin heistä. Mutta koko pitkänä hoitajataraikanani Sotasairaala 55:ssä ei, jumalan kiitos, tapahtunut milloinkaan mitään sellaista, ja minulla on tallella suuri joukko kirjeitä ja muita kirjallisia muistoja saksalaisilta hoidokeiltani, joissa he kiittävät hyvästä hoidosta ja kertovat siitä, miten hyvin he viihtyivät meidän joukossamme ja miten he kaipauksella muistelevat Mitaun sairaalassaoloaikaa.

Itse muistelen pelkällä ilolla niitä saksalaisia, jotka minulla oli hoidossani Mitaussa, ja joskin jääkärit maanmiehinäni olivat lähinnä sydäntäni ja pidin heidän hoitamista päätehtävänäni täällä vieraalla maalla, olivat saksalaisetkin sotamiehinä yhtä paljon veljiäni ja yhtä rakkaita potilainani.

Huoneessa 19 oli minulla kauan potilaana saksalainen jalkaväen sotamies, joka ampumahaudassa oli ollut jääkärien lähin naapuri, ja hän ihaili suuresti jääkärien päällekäymishenkeä, kun hyökkäykseen tultiin.

En ole milloinkaan nähnyt moista, he käyvät päälle kuin raivoavat leijonat, eivät väisty minkään tieltä. He ampuvat, pistävät ja lyövät niinkuin he tahtoisivat ottaa hengiltä jokaisen ryssän maan päällä. Hyökätessä he ovat todella suurenmoisia, mutta, hän lisäsi, näin rintaman takana he eivät ole oikeastaan mitään erikoista!

IV.

Muuan seikka aiheutti minulle ikävyyttä koko Mitaussa oloaikanani ja tuotti todella minulle pahaa mieltä, koska pidin sitä vääryytenä. Mitaun postivirkamiehet näet rettelöivät kaiken postini kanssa. He olivat nähtävästi jostain saaneet aavistuksen siitä, että olin suomalainen, ja arvelivat, että tässä oli tilaisuus osoittaa virkaintoa sensuroimalla kaikki kirjeeni. Se oli kuitenkin varsin vaikeata, koska suurin osa minulle osoitetuista kirjeistä oli kirjoitettu heille käsittämättömällä kielellä. Sen vuoksi he lähettivät postini sensuroitavaksi jääkäripataljoonan esikuntaan, mistä ne kuitenkin säännöllisesti tarkastamattomina palautettiin Mitauhun minun osoitteellani. Mutta kun ”Censuriert”-leima puuttui kuorista, lähetti posti kirjeet uudelleen pataljoonaan, ja näin saattoivat ne viikkoja ja kuukausia lennellä edestakaisin, kunnes pataljoona lopulta lähetin mukana toimitti ne suoraan minulle.

Tästä kaikesta ei minulla tietenkään aluksi ollut aavistustakaan, ja ihmettelin vain, ettei Berlinin ystävistäni kuulunut mitään, vaikka he olivatkin luvanneet pitää minua tapahtumien kehityksen tasalla. Lokakuussa olin saapunut Mitauhun, ja vasta joulukuussa sain käsiini ensimmäiset kirjeeni. Valitin asiasta sekä sairaalan ylilääkärille että Punaisen Ristin valtuutetulle, mutta nämä eivät nähtävästi mahtaneet asialle mitään, koskapa kaikki jäi ennalleen.

Silloin keksin sotajuonen. Pyysin ystäviäni ja tuttaviani osoittamaan kirjeensä sisar Johanna Mohnkopfille, ja niin sain kirjeeni viivytyksittä ja Schwester Johannasta oli kaiketi romanttista olla, niinkuin hän arveli, "postillon d'amour".

Niinkuin aikaisemmin olen kertonut, minulla oli asuntoni eräässä asukkaiden hylkäämässä talossa Paulstrasse 13, missä huonetoverinani oli toinen suomalainen sairaanhoitajatar, neiti Rampanen, joka oli saapunut Mitauhun kuukautta myöhemmin kuin minä.

Huoneemme ulkopuolella olevan eteisen tai käytävän toisella puolen oli vielä huone, jossa asui kaksi saksalaista sairaanhoitajatarta, Schwester Johanna Mohnkopf ja Schwester Anna, joilla molemmilla oli työnsä "Mädchengymnasium"issa.

Schwester Johanna oli kuin äiti meidän nelihenkiselle sairaanhoitajatarryhmällemme, jotka oikeastaan tapa-

simme toisemme vain iltaisin ennen maatapanoa. Hän keitti tavallisesti kupin kaakaota, pelkästä vedestä tietysti, jokaiselle meistä, ennenkuin menimme makuulle, ja huolehti meistä tuhansin tavoin. Hän sai silloin tällöin makeisia, leivoksia ja muita herkkuja kotipuolestaan, ja tahtoi aina jakaa kaiken kristillisesti keskenämme eikä tyytynyt ennenkuin olimme maistelleet hänen herkkujaan. Meitä molempia suomalaisia sisaria hän kohteli suurella ystävällisyydellä alusta alkaen. Kun minä eräänä kauniina päivänä tai oikeammin eräänä pimeänä yönä olin yksinäisenä kulkijana vieraasta maasta yhtäkkiä joutunut hänen ystävälliseen maailmaansa, kohteli hän minua aivan erikoisella rakkaudella, ja tahtoisin nyt mielelläni häntä siitä lämpimästi kiittää. En koskaan unohda hänen lukemattomia pieniä ystävällisiä palveluksiaan.

Muuan seikka, joka jossain määrin katkeroitti jokapäiväistä elämää Mitaussa, oli makuuhuoneessamme vallitseva kylmyys. Tietystikään ei tämä, yhtävähän kuin postirettelökään, merkinnyt paljoakaan, mutta kerron niistä vain sen vuoksi, että ne kuuluvat vaikutelmiini ja muistoihini sairaanhoitajatarajaltani Sotasairaala 55:ssä.

Kylmyys johtui osaksi siitä, että oikeastaan ei meillä ollut aikaa lämmittämiseen. Aamuisin oli kiire sairashuoneeseen ja iltaisin oli siihen aivan liian väsynyt, mut-

ta osaksi ja pääasiassa johtui kylmyys siitä, että eteisessä oleva halkolaatikkomme aina oli tyhjä.

Ilmoitimme asiasta vihdoin Punaisen Ristin valtuutetulle ja hän lähetti luoksemme "apostoli Paavalin", millä nimellä sisar Saara nimitti sitä Punaisen Ristin virkamiestä, jonka huolena oli sairaanhoitajattarien asuntojen hoitaminen. Hän sanoi kantaneensa halkolaatikon täyteen samana päivänä, mutta että me emme tietenkään osanneet lämmittää kakluunia, koskapa huoneessamme oli kylmä, vaikka olimme polttaneet kaikki halot!

Panimme tähän ankaran vastalauseemme. Ensinnäkin osasimme me molemmat, maalta kotoisin olevia suomalaisia kun olimme, lämmittää kakluunia paljon paremmin kuin hän itse, vaikkapa hän olikin apostoli, ja toiseksi emme koskaan olleet halkolaatikossa nähneet enempää kuin neljä, korkeintaan viisi puunkalikkaa.

Asia ei parantunut. Hän pysyi sanomassaan, me omassamme.

Mutta kun lämpö huoneessamme joka ilta oli +4° ja vesi pesukannussa oli joka aamu jäässä, tulimme epätoivoisiksi ja sisar Saara, joka on sukkela suustaan ja sukkela toimissaan, hälyytti lääkärinsä "Lehrlingsheimissä", ja silloin määräsivät nämä, että ne hänen potilaistaan, jotka voivat olla jalkeilla, saivat mennä asuntoomme ja lämmittää sitä joka päivä sairaalan puilla. Ja kun nämä potilaat olivat suomalaisia jääkäreitä ja tottuneita läm-

mittämään suomalaista saunaa, ymmärtää helposti, että he suorittivat tehtävänsä mielihalulla ja suurella taidolla.

Oli suloista, kun väsyneenä iltaisin kotiin tullessaan huomasi huoneensa ihanan lämpimäksi. Kaikki jäsenet vetreytyivät, kivistävä niska pehmeni ja notkistui, noidannuoli katosi selästä yhtä nopeasti kuin se oli tullutkin, ja sitä tuli, lyhyesti sanoen uudeksi ja paremmaksi ihmiseksi. Kiitokset teille, hyvät jääkärit, jotka niin ihanasti lämmititte sisartenne huoneen!

Oikeuden nimessä on minun tähän lisättävä, että me talven loppupuolella saimme selville asian oikean laidan. Puita kannettiin todella usein meidän halkolaatikkoomme, mutta kun samoissa portaissa kuin me asui pari muuta sisarta, joilla oli enemmän aikaa kuin meillä lämmittää huonettaan, he ehtivät tyhjentää halkolaatikon päivän kuluessa. Tätä emme me tienneet, vaan epäilimme sen vuoksi "apostoli Paavalin" puhuvan pötyä. Paha kyllä — saimme niin myöhään selville, minne puut hävisivät, että emme liene koskaan saaneet selvittäneeksi väärinkäsitystä ruskeapartaiselle apostolillemme.

V.

PÄIVÄKIRJAMUISTIINPANOJA.

Mitau, marrask. 5 p. 1916.

Nyt olen tietysti varsin perehtynyt työhöni ja viihdyn erinomaisesti. Tällä hetkellä on minulla 20 potilasta.

Osa niistä matkustaa pian Saksaan toipuakseen täydellisesti. — Tervehtimässä on täällä käynyt koko joukko väkeä, useita Zug- ja Gruppenführereita ja muutamia päiviä sitten, marraskuun 2 p., olivat majuri, v. Bonsdorff, Sario, Almar ja Kai täällä, matkalla rintamalle.

Marrask. 8 p.

Eivätkä he vielä ole tulleet takaisin, s.o. me emme ainakaan ole heitä nähneet. He matkustivat sinne puhuakseen pataljoonalle sen apean mielialan johdosta, joka siellä vallitsee. Saa nähdä, mitä he saavat aikaan. — Kustaa Aadolfin päivää vietimme Heinrichs, joka on ollut parisen viikkoa täällä Mitaussa, ja minä hotelli Kurlandissa portviiniä, omenoita ja voileipiä maistellen.

Marrask. 11 p.

Herrat ovat matkustaneet takaisin meillä käymättä, vaikka heillä oli kokonainen päivä täällä käytettävänään! — Eilen illalla olin potilaineni vastapäätä, toisella puolen katua illanvietossa. Tarjottiin laulua, soittoa, esitelmä, taikatemppuja ja muuta semmoista. Kaikki tämä tapahtui ”Jünglingsheim”issä, joka nyt on sairaalana, jonka näyttämöllä varustetussa juhlasalissa ”soiré” pidettiin. Salin täytti pitkät vuoderivit potilaineen ja käytävissä niiden välillä seisoivat kaikki muualta

tulleet vieraat. Kaikki esiintyjät olivat kenttäharmaita, mutta ilmeisesti todellisia taiteilijoita siviiliammatiltaan, koska kaikki oli ensiluokkaista. Kvartetti lauloi m.m. "Gute Nacht, mein süsses Lieb", ja kun suljin silmäni, saatoin kuvitella kuulevani M. M:n laulavan joissakin Hugo Standertskjöldin kesteissä, ja tuntui kummalliselta huomata, avatessaan silmänsä, olevansa haavoittuneitten kenttäharmaitten joukossa kaukana Kuurinmaan Mitaussa.

Jouluk. 11 p.

Nyt on taas kuukausi kulunut kuin solahtaen, enkä minä ole saanut mitään kirjoittaneeksi näille lehdille. — Sillä välin on Frans Josef — Historia itse — kuollut ja nuori Karl Frans Josef noussut valtaistuimelle, ja Bukarest on valloitettu. Toivon sydämestäni, että saksalaiset siellä ovat saaneet paljon ja hyvää saalista. — Schwester Saara Rampanen on tullut aivan yhtäkkiä ja odottamatta. Makasimme jo vuoteissamme, kun meidät herätettiin ja meille ilmoitettiin, että die andere finnische Schwester gleich ankommt. Hän asuu nyt samassa huoneessa minun kanssani. — — — Hän työskentelee "Lehrlingsheim"issä. Minulla on nyt vain 7 suomalaista potilasta, muut on siirretty Saksaan. — Pian on joulu käsissä, saa nähdä, minkälainen siitä tulee. — Pataljoona muuttaa lähipäivinä Libauhun muutamiksi kuukausiksi. Saa näh-

dä, miten meidän käy. — Yleensä on täällä Realschulessa käynyt paljon jääkäreitä meitä katsomassa, ja se on tietysti ollut hyvin hauskaa.

Tammik. 3 p. 1917.

Nyt on täällä vietetty sekä joulut että uudetvuodet, ja kaikki on käynyt hyvin pikaisesti. Vain yksi ainoa 27:nen oli minulla, ja saman verran on minulla vielä, niin ettei siitä ole paljoa kehumista. Luultavasti tulemme me — neiti Rampanen ja minä — pian siirretyiksi Libauhun, missä pataljoona on. — Jouluksi saimme mekin paketteja Punaisesta Rististä ja potilaat saivat Punaiselta Ristiltä ja Mitaun naisilta runsaasti omenoita, piparikakkuja, suklaatia ja pikkuesineitä loppumattomiin. Naiset tulivat itse meitä tervehtimään ja heidän lapsensa olivat puetut tontuiksi ja enkeleiksi, jotka jakelivat makeisia. Sairaalan oman joulujuhlan jälkeen, joka vietettiin suurimmassa salissa, minne minäkin kärräsin jääkärini, ja sittenkun kaikki lapset ja naiset olivat poissa ja minä itse olin hänelle antanut pikku lahjani ja särkenyt pähkinöitä hänelle ja mielestäni kaikki oli ollut, salaista koti-ikävää lukuunottamatta, varsin hauskaa ja kaunista, kysyin, mitä hän oli kaikesta pitänyt. Vastaus kuului hitaasti ja vakuuttavasti: se oli sitten ikävin joulu, minkä ikänäni olen viettänyt!

VI.

KIRJEITÄ.

2. 11. 16.

Olen mitä suurimmalla mielenkiinnolla lukenut kirjeenne. Minua suuresti ilahduttaa, että Te olette tyytyväinen työmaahanne. Pitäkää nyt vain hyvää huolta potilaistanne, eikä vain heidän ruumiillisesta hyvinvoinnistaan, vaan huolehtikaa myös siitä, että mieliala on hyvä. Mutta ette saa liiaksi rasittaa itseänne, niin että voimanne vielä kauan riittäisivät hyvän asian puolesta työskentelemään.

Se, mitä Te kerrotte herra W:ffista, on minuun kovasti koskenut. Mitä siellä oikeastaan on tapahtunut? Olisin Teille hyvin kiitollinen, jos tahtoisitte, tilaisuuden sattuessa, antaa minulle tarkempia tietoja. Olisin tietysti mielelläni 27:äin luona, mutta sitä ennen pitäisi siellä olla suoritettu erinäisiä muutoksia. — Olen täällä, kuumien taistelupäivien jälkeen, ottanut hoitaakseni eräät upseerikokelaskurssit. Toivottaen Teille kaikkea hyvää vastaisuudessa olen, sydämellisesti Teitä ja potilaitanne tervehtien

Teidän uskollinen

Bade.

22. XI. 16.

Olen nyt jo pari päivää sitten taas onnellisesti perillä rintamalla. Tahdon nyt kirjoittaa ja kiittää sisarta kaikesta huolenpidosta ja ystävällisyydestä. Kahden laiskan kuukauden jälkeen on tämä rintamaelämä minulle taas varsin outoa. Tunnen itseni kuitenkin sangen terveeksi ja elämään tyytyväiseksi. Pahin on kirppujen laita, joita täällä on sadoittain. Illat käyvät myös hirveän pitkiksi, kun ei ole mitään valaistusta. Ainoa, mitä täällä käytetään, on — puhelinlanka, mikä kuitenkin haisee sangen pahalta. Jos sisar jollain ihmeellisellä tavalla saisi joitakin kynttilöitä tänne lähetetyksi, olisin hyvin kiitollinen. Maksu seuraa heti. —

Lomaa ei minulla ole tiedossa ennenkuin helmikuussa. Täällä on varsin rauhallista. Ryssät vain ovat hieman hermostuneita Gadolinin patrullin jälkeen. Ovatko toverit matkustaneet Saksaan? Monet terveiset kaikille sikäläisille tuttaville.

Erik Wolff.

Eberswalde 23. XI. 16.

Niinkuin jo lienette kuullut, me olemme nyt Eberswaldessa emmekä Lübeckissä tai Altonassa. Selitteleminen junassa professorille ei auttanut. Hän oli purkava meidät määrättyihin sairaaloihimme, mutta arveli, että

me myöhemmin saatoimme sijoituttaa itsemme johonkin toiseen sopivaan kaupunkiin. Hän oli saanut käskynsä, joita ei voinut muuttaa. — Jernströmin 100 Rmk:sta tuli kunkin osalle 3: 70. Muutamat napisivat, koska heidän mielestään rahat oli jaettava vain haavoittuneitten kesken. Oikeinta oli mielestäni kuitenkin, että kaikki kaksikymmentäseitsemän saivat osuutensa. Muut sairasparat eivät hekään olleet niin liian paksuja kukkaroltaan. — Olen jo saanut lääkärini vakuutetuksi siitä, että meille olisi eduksi tulla sijoitetuksi Lübeckiin. Kestää kuitenkin joka tapauksessa vähintäin 14 päivää, ennenkuin asia on niin pitkälle edistynyt, että me joudumme vanhaan hansakaupunkiin. Tiedänhän kokemuksesta, kuinka hitaasti byrokraattinen koneisto toimii sota-aikanakin, voidakseni odottaa mitään liikoja. Tunnettehan, jopa paremmin kuin minä, leikin. Optimistina olen minä, kaikesta huolimatta, kuitenkin pysynyt, ja sellainen luulen sisimmältäni yhä olevan. — Ulos emme vielä saa mennä. Se kielto kumotaan kuitenkin heti, kunhan vain lääkäri ehditään saada asianmukaisesti valmistetuksi. Kirjepaperista en edes viitsi pyytää anteeksi. Tehän tiedätte, miten retuperällä kaikki on. — Sydämellisimmät terveiset meiltä kaikilta!

Teidän

G. Melin.

Kaikista sivistyksen nautinnoista semmoisista kuin puodeista y.m. eristetty kun olen, uskallan vaivata Teitä pyytämällä Teiltä suurta palvelusta. Tarvitsisin näet hopeanauhaa ja kultaisia numeroita olkalappuihin.

6 kpl. kakkosia ja 6 kpl. seitsemiä kullasta, ei harmaita, 75 cm. 2 cm:n levyistä leveää hopeanauhaa sekä 30 cm. kaitaa hopeanauhaa, sellaista mitä aliupseerit käyttävät manttelinkauluksissaan. Kaidan nauhan suhteen on minun lisättävä, että siinä on musta juova keskellä; se ei myöskään saa olla tavallista valkoista kangasta, vaan sen pitää olla hopeista niinkuin leveä nauhakin.

Ellei kapeata nauhaa ole, pyydän Teitä ottamaan 30 cm. enemmän sitä leveää nauhaa. Sitäpaitsi pyydän Teitä ottamaan yhden preussilaisen ja yhden saksalaisen hopeakokardin lakkia varten. Kaikki saataneen Jacobyn liikkeestä Poststrassen varrella tahi eräästä toisesta liikkeestä, jonka nimeä en muista ja joka sijaitsee aivan Jacobyn vieressä.

Täällä tässä pesässä, missä nyt oleilemme on hirvittävän kuivaa. On täysin mahdotonta tehdä mitään ja keksiä mitään huvituksia. Ei ole mitään konditorioja eikä ruokapaikkoja. Pari puotia koko kaupungissa eikä niistä saa mitään.

Antakaa anteeksi, hyvä Neiti, se vaiva, minkä Teille tuotan, mutta en tiedä milloin joku täältä matkustaa Mi-

tauhun ja kun minun on hieman kiire saada puheenaolevat tavarat, käännyn Teidän puoleenne. Kun minulla ei ole aavistustakaan mitä puheenaolevat tavarat maksavat, pyydän Teitä ilmoittamaan siitä kirjeessä ja toivon, että Te maksatte ne ennakolta puolestani.

Homén pyytää lausua terveisensä Teille ja neiti von Scheelelle. Hän toivoo sitäpaitsi 15 cm. Rautaristin nauhaa.

Kunnioittavasti tervehtien

O. P.

30. 11. 16.

Täällä on viime aikoina ollut varsin vilkasta, olisin muuten jo aikaisemmin vastannut Teidän Mitausta lähettämäänne kirjeeseen, mutta nyt on ollut työtä kädet täynnä enkä ole saanut kirjoittaneeksi. Nyt ovat ryssät vihdoin asettuneet levolle ja arvelen, että lähiaikoina on elämä rauhallisempaa. Ihmeellinen ja huomiota herättävä onni on pataljoonallamme ollut. Ymmärtää, miksi suomalaisia 30-vuotisessa sodassa pidettiin taikataitoisina. Sen te näette vähäisestä potilasmäärästä. — — — — — Sitten olemme menettäneet nuoren miellyttävän uusmaalaisen ylioppilaan (Odén), joka hävisi eräällä partioretkellä ja joka joko on kaatunut tai joutunut haavoittuneena ryssien käsiin. Samalla partioretkellä haavoittui gruppenführer Jaatinen, joka kaiketi on saanut

nauttia Teidän hoitoanne. Ihmettelen, miten käy sen pioniirin, johon kiväärinkuula sattui kaulaan ja tuli ulos hartioista. Hän seisoi haavoittuessaan aivan vieressäni, ja minä panin hänelle ensimmäisen kääreen. —

Majuri on tänään Mitaussa paluumatkalla Berlinistä. Tokkohan joudutte häntä tapaamaan. Hänellä pitäisi olla yhtä ja toista kerrottavanaan valtakunnanpääkaupungista. Yleinen tilannehan on erinomainen. Romaniassa käy mainiosti. Ja nyt olemme saaneet ystävämme ja suosijamme, eksellensi Z:n, ulkoministeriksi. —

Hauptmann Badesta en ole välittömästi kuullut mitään. Täälläkin käy huhu, että hän komentaisi jotakin rykmenttiä Siebenbürgenissä ja olisi saanut I:n luokan rautaristin. Toivon, että huhu puhuu totta.

Pataljoonan lähimmästä tulevaisuudesta ei vielä mitään tiedetä. Omasta puolestani viettäisin mielelläni joulun täällä ampumahaudassa. Mutta ei liene mahdotonta, että meidät jo sitä ennen siirretään pois. — Parhaat terveiset lähettää

Teidän Runar Appelberg.

Hameln 17. 12. 16.

Rakas Sisar!

Sydämelliset kiitokset Teille Teidän pitkästä yksityiskohtaisesta kirjeestänne, joka suuresti minua ilahdutti. Olen usein kirjoittanut Teille ja olen varma siitä, että

miehenikin on tehnyt samoin ja olen nyt kovin pahoillani kuullessani, ettei mitään ole saapunut perille! Onhan erinomaista, että Teillä on iloa ja tyydytystä itsevalitsemastanne ammatista, mutta minusta tuntuu, että Te olette liian yksinäinen siellä ja että hyvin tarvitsisitte hiukan virkistystä.

Muistelen vielä usein ihania Berlinin päiviä ja näen meidät istumassa soitontäyttämässä teesalongissa Tri S:n kanssa. Ja se kiemaileva pieni neitonen, joka heitti häneen niin tulisia silmäyksiä. Mutta hän pysyi hyveellisenä ja Teidän sydämennehän on aivan kylmä niinkuin Teidän kotimaannekin! — — —

Luen nyt, niinkuin koko Saksan maa, jännittyneenä kaikkia lausuntoja keisarimme rauhantarjouksesta! Tietysti kiihoittaa sanomalehdistö kauheasti, mutta sehän on ostettu eikä voi muuta, mutta Duman kokoukset ovat myös varsin myrskyisiä ja vastustavat kovasti tarjoustamme, ja Englanti ja Ranska samoin. Saatteko sinne sanomalehtiä ja kirjoja? Uusia vaiko kuukauden vanhoja? Minusta on oikein surullista, että Teidän nyt täytyy viettää joulua yksinään, ja toivon, että Teidän sikäläiset tuttavanne pyytävät Teidät luokseen, niin että saatte nähdä kauniin kuusen ja tuntea joulun tuoksua ja iloa, kaikesta ympäristönne surullisuudesta huolimatta. Hauptman Hö. on Riian tienoilla; hän voi siellä varsin hyvin; hän ampuu hylkeitä siellä, kun näet vihollinen

ei jään yli voi edetä ja vain rajaa pitää vartioida. Mieheni on tullut itärintamalta länsirintamalle. Hän oli Laonissa, sitten Belgian rajalla etappi-depoossa ja hänen on toistaiseksi käynyt hyvin. Missä hän tällä hetkellä on, sitä en tiedä. Toivomme kovasti, että hän tulee luoksemme jouluksi, mutta vielä en ole saanut häneltä mitään tietoa.

Toivon, että Te taas pian ilahdutatte minua kirjeellä, josta minä suuresti iloitsisin!

Teidän Carmen Bade.

Eberswalde 26. XII. 16.

— — —

Muun muassa pyysin saada Teidän Berliininosoitteenne sitä varten, että, jos tohtori antaa minulle lomaa, saisin tilaisuuden matkustaa pääkaupunkiin ja sieltä lähettää vaatevarastostanne Teille tarpeellisimmat talvivarusteet. Sillä ette Te suinkaan muuten saa mitään, ei edes kunnollista talvipäällystakkia, vaan käytätte vain sitä ohutta sinistä. — Miten on Teidän syömisenne laita? Oletteko yhä yhtä huolimaton siinä suhteessa? Pikku raukka, Tehän saatte vain turnipsia nakertaa. Jos vain voisitte pakoittautua syömään sairaalassa, siellä on kyllä ruokaa riittämiin Teillekin. — — — — — Ne viisi, jotka viime lähetyksessä tulivat Mitausta, purettiin Stettiniin. — — — — — Niin kuin tiedätte, me voim-

me kaikki hyvin, vaikka lääkäri, kaikesta hyväntahtoisuudestaan huolimatta ei näy kiiruhtavan meidän terveeksikirjoittamistamme ja rintamalle lähettämistämme. Ehkäpä tämä hänen mielestään juuri on hänen meille osoittama erikoinen suosio. Minä en voi sitä siksi käsittää, ja sen vuoksi tahtoisin niin pian kuin suinkin päästä Lübeckiin siellä parannettavaksi. Eihän ole, niinkuin Tekin tunnustatte, tarkoitus, että me makailemme sairaaloissa, vaan että me teemme sotamiehinä velvollisuutemme. — — — — —

Sydämellisimmät terveiset meiltä kaikilta ja tulkoon tulevasta vuodesta Teille onnellinen!

Teidän Gunnar Melin.

VII.

Suunnilleen tammikuun 6—7 päivän tienoilla oli Venäjän sodanjohto päättänyt valloittaa Mitaun saksalaisilta. Oli venäläinen jouluaatto ja isäkulta Nikolain piti saada Kuurinmaan pääkaupunki joululahjaksi.

Yhtäkkiä eräänä yönä alkoi hyökkäys. Jyskyvä tykinpauke kuului rintamalta ja horisontti muuttui leimuavaksi tulimereksi, josta valoraketit nousivat kuin lukemattomat tähdenlennot taivasta kohden.

Yötä päivää tätä kesti, ja ne parisen tuntia, mitkä oli nukkuvinaan huoneessaan, makasi ja kuunteli helvetin-

musiikkia rintamalta, joka oli vain 15 km:n päässä pienestä, mutta vihollisen niin himoamasta kaupungista. Päivällä oli niin ylenmäärin työtä, ettei ehtinyt kuunnella muuta kuin sotilasten valitusta.

Sairasautoja kiiti vuorokaudet läpeensä katuja myötten ja toinen ääriään myöten täysi sairaalajuna toisensa jälkeen lähetettiin Saksaan, jotta täällä oleviin sairaaloihin saataisiin tilaa kaikille niille uusille haavoittuneille, joita tänne virtasi, ja monta uutta väliaikaista sairaalaosastoa oli pantava pystyyn.

Myöskin jääkäripataljoona, joka oli lähetetty ”garnisoniin” Libauhun hälyytettiin parin viikon kuluttua ja lähetettiin takaisin rintamalle. Venäläiset olivat todella murtaneet sen harvan landstormjoukkojen muodostaman ketjun, jotka juuri silloin miehittivät saksalaisen puolustuslinjan, ja apua tarvittiin.

Voin vielä nytkin selvästi tuntea, miten erikoisen levottomasti sitä kuunteli rintamalta kaikuvaa jyminää ja jyskettä sinä päivänä ja yönä, jolloin tiesi omien poikien olevan sinne marssimassa. Kauhulla kuvitteli mielessään heidän mahdollista kohtaloaan ja ajatteli, että siitä leimuavasta roviosta ja kuoleman musiikista ei kukaan voinut palata elävänä.

Kohtalo ohjasi asiat kuitenkin silloin — niinkuin niin monesti muulloinkin täällä — siten , että jääkärit säästyivät tehtäviinsä kotimaassa. Kun pataljoona saapui tulilinjalle, oli pahin jo ohi ja venäläisten eteneminen seisautettu, ja nyt oli vain maattava reservissä aivan rintaman takana.

Ettei tämäkään ollut mitään lastenleikkiä, voi kuvitella, kun tietää, että pakkanen oli pureva — 25—30° C. — koko ajan ja että jääkärien talvivarustukset eivät olleet erikoisen vankat. Muutamia rakennuksia siellä kyllä oli, vieläpä muuan kirkkokin, mutta kaikki katot oli ammuttu hajalle, niin että lämpöä ei niissä säilynyt vähääkään. Jääkärit palelivat, vesi jäätyi, leipä jäätyi, jopa soppakin jäätyi, niin että piti pistimellä se paloitella. — Keuhkotulehdus, paleltuminen, nivelreumatismi ja muuta sellaista oli tästä luonnollisena seurauksena, ja se vihollinen, joka aina väijyi jääkäreitä, tuberkuloosi, sai uutta helposti saavutettua saalista.

Koko suuressa Sotasairaala 55:ssä monine osastoineen oli näinä päivinä vertaa vailla oleva liikenne.

Lehrlingsheimiin, sisätautien osastolle, missä toinen suomalainen sairaanhoitajatar, Schwester Saara, työskenteli, vietiin kaikki sotilaat, joita pureva tammikuun pakkanen oli vahingoittanut. Hän sai hoitoonsa monen monia jääkäreitä, joiden posket hehkuivat, silmät kiilsivät ja rinta huohotti kuumeesta, ja voi kuvitella, miten

onnellisia he olivat, kun he tässä tilassa, jolloin jokainen kuitenkin sydämessään ikävöi "äidin hoitoon", pääsivät kotoisen hoitajattaren hoiviin.

Jos Lehrlingsheimissä oli suuri vaihtoliikenne, oli ehkä vielä monin verroin pahempaa Realschulessa, ja varmasti vielä surullisempaa.

Huone 19 oli niinkuin kaikki muutkin täpötäysi haavoittuneita, jotka kärsivät tuskia ja voihkivat. Olisi pitänyt olla kymmenet käsivarret ja vähintäin yhtämonet jalat, jotta olisi ehtinyt tehdä kaiken ja olla kaikkialla!

Sitä kiiruhtaa vuoteelta vuoteelle, sillä aikaa kuin uusia haavoittuneita kannetaan sisään ja kuolleita kannetaan ulos. Sitä järjestelee ja sovittelee asentoja tuilla ja pieluksilla, antaa hieman morfiinia täällä ja hieman enemmän tuolla, vahvistaa siteitä, kohottelee ja kääntelee seulaksiammutuita miesparkoja ja koettaa sanoa jonkun lohduttavan sanan heille, vaikka sydän on ääriään myöten täynnä kyyneliä, joita ei saa päästää vuotamaan. Tulee mieleen, että jokaisella näistä miehistä, jotka vääntelehtivät täällä sanomattomissa tuskissa ja jotka täällä kuolevat hoitajansa käsiin, että jokaisella heistä on koti ja omaisia kaukana Saksassa, jotka joka hetki, joka kuluu, odottavat uutisia pojastaan, puolisostaan . . . Ei, ei, ei saa ajatella, on vain kiiruhdettava vuoteelta toiselle . . .

Ensimmäisessä vuoteessa sisäänkäytävää lähinnä makasi jalkaväen sotamies, jolla oli paha ampumahaava polvessa, jollainen aina on hyvin tuskallinen, ja hän ulvoi kivusta yötä päivää. Eivät mitkään keinot hillinneet tuskia, ja lopulta hän tuli mielenvikaiseksi.

Hänen takanaan makasi lihava baijerilainen nostoväkimies keuhkot läpiammuttuna, ja hän huusi koko ajan valittaen, että hän ei saanut hengitetyksi. Hän kuoli seuraavana yönä.

Tämän likellä makasi nuori mies, jonka kasvot ja kaula olivat tuntemattomiksi pöhöttyneet. Hän oli saanut suuhunsa konekiväärin kuulan, joka oli seisattunut niskaan, ja nyt piti hänen yskiä ja syljeskellä yhtämittaa, jotta hän ei olisi tukehtunut vereen ja limaan. Hän toipui, ja luoti saatiin pois.

Samassa rivissä, missä polvivammainen mies, makasi pitkä würtenbergiläinen, jolta toinen jalka oli leikattu vartaloa myöten pois. Hän oli aivan valkea kasvoiltaan ja kylmä hiki pisaroi hänen otsallaan, ja hän manasi ja sadatteli. Hän kuoli parin tunnin kuluttua.

Ja kaikissa muissa vuoteissa makasi pahasti haavoittuneita, jotka tulivat miltei suoraan taistelun tuoksinasta ja jotka sen vuoksi olivat hyvin avuttomia. Monet kuolivat, jotkut hourailivat ja puhelivat, jotkut itkivät, toiset nauroivat. Meteli oli sanoin kuvaamaton, todellinen helvetinkonsertti.

Tällaisena ylläkuvattuna päivänä, kun meteli on pahimmillaan, avautuu huone 19:n ovi ja hilfsgruppenführer Hildebrand astuu sisään tshakoo päässä ja täyteenpakattu tornisteri selässä. Hän on sairastanut sisar Saaran luona Lehrlingsheimissä, on nyt terve ja on matkalla komppaniaansa, mutta tuli sanomaan jäähyväisiä meille Realschulen asukkaille.

Hän astuu, kuten sanottu, reippaasti sisään, mutta seisahtuu kuin naulattuna kynnykselle, kun huuto ja meteli lyö häntä vastaan. Kuvaamaton hämmästys ja kauhu kasvoillaan hän katselee ympärilleen ja puhkeaa sydämen pohjasta sanoihin: Perhana, täällähän on aivan kuin lasaretissa!

Minkä jälkeen hän tekee täyskäänöksen ja häviää samaa tietä kuin oli tullutkin. Kesken kaikkea tätä surkeutta oli minun pakko hymyillä hänen huudahdukselleen. Miksi hän oli odottanut jotain muuta kuin lasarettia, se on minulle yhä arvoitus.

Koska saksalaiset joukot oli tungettu pois ampumahaudoistaan ja kesti kauan ennenkuin he saivat ne takaisin vallatuiksi ryssiltä, niiden täytyi kaivautua lumeen, miten paraiten taisivat. Tästä ei ollut paljoakaan suojaa, ja kaikki jäi perin tilapäiseksi. Kaikesta tästä sekamelskasta oli seurauksena, että sotamiehillä tuskin

oli aikaa tai tilaisuutta syödä ja vielä vähemmin pestä itseään. Seuraus oli, että haavoittuneet tulivat sairaalaan nälkäisinä kuin sudet ja mustina kuin nokikolarit. Muistan erityisesti erään pitkän, vankan nuorukaisen jostain konekiväärikomppaniasta, joka tuli saliini kasvot ja kädet aivan sysimustina. Hän oli mustempi kuin mikään neekeri, sillä vain silmänvalkuaiset näkyivät hänestä, ja huuletkin olivat mustat. Hän oli maannut monta vuorokautta lumessa konekivääreineen ja saanut kaiken savun silmiinsä.

Mutta kaikesta tästä huolimatta, huolimatta runnelluista ruumiista, liasta ja verestä, huolimatta pöhöttyneistä jäsenistä ja vääntyneistä kasvonpiirteistä, sotilaan kuolema on kaunis ja järkyttävästi mieltä ylentävä. Hän kuolee meidän kaikkien puolesta, hän ottaa kannettavakseen kaiken sanomattoman kurjuuden ja kaiken epäkauniin, jotta me saisimme elää. Voiko olla ylevämpää kuolemaa kuin hänen? Eikö ruumisparan raadollisuutta peitä tuhatkertaisesti ja taas tuhatkertaisesti uhrikuoleman puhtaat liekit?

JÄLKIMAININKEJA MITAUSTA JA KÄYNTI TUKKUMISSA

I.

N.s. Aajoen talvitaistelun jälkeen saimme kohta iloisen yllätyksen: jääkäripataljoona siirrettiin rintamalta pariksi viikoksi Mitauhun. Itse asiassa ei jääkäreitä paljoakaan näkynyt; heillä oli toimensa, meillä oli toimemme, kullakin omalla tahollaan, mutta pelkkä tietoisuus siitä että rakkaat vihreät poikamme kaikki olivat lähistöllä, oli suuren ilon lähde meille. Joskus tulivat he sairashuoneelle käymään, joskus saattoi mennä kaupungin ainoaan eläväinkuvainteatteriin tai ainoaan konditoriaan jonkun jääkärin kanssa. Kaikkein suosituin ja kaikkein satumaisin huvitus oli kuitenkin pistäytyä iltapuhteella Hotel Kurlandiin — siihen, josta minulla oli niin synkät muistot — ja syödä annos "Spiegeleier mit Bratkartoffeln" — paistettuja munia ja perunoita. Puhuin annoksesta, mutta mitä poikiin tuli, merkitsi se pitkää annossarjaa kullekin. Tämä oli jotain, joka toden totta ei muuten yleensä joka päivä sattunut. —

Aamusin sairaalaan mennessään saattoi kohdata ryhmän jääkäreitä marssimassa toimiinsa. Koko Mitaun kaupunki sai silmissäni toisen, kotoisemman leiman näistä vihreistä jääkäriunivormuista, sinisistä silmistä ja pellavatukista, jotka tosin olivat sotilaallisesti kerittyjä, mutta jotka kuitenkin loistivat valkeuttaan pienen pyöreän kenttälakin alta.

Jyrisevä ja verinen Aajoen taistelu oli kuin viimeinen venäläisten voimanponnistuksen leimahtaminen täällä pohjoisessa. Kun sitten pitkät jälkimainingitkin olivat hiljalleen vaimenneet, kävi elämä Mitaun Realschulessa sangen hiljaiseksi ja rauhalliseksi. Salini täyttyi yhä enemmän ja enemmän "siviilitapauksista", tarkoitan tavallisia rauhanajan sairauksia semmoisia kuin leikattavia umpisuolia, tyriä, strumoja ja muita semmoisia, ja koulu muistutti yhä enemmän ja enemmän tavallista rauhanajan sairaalaa.

Kaikki jääkärini, yhtä tai kahta lukuunottamatta, jotka vielä olivat hoidossani, olivat vähitellen tervehtyneet tai viety Saksaan, ja kun pataljoona ei enää ollut tulilinjassa, ei minulle ollut tulossakaan sieltä potilaita.

Maaliskuussa olin saanut kuulla, että toisen komppanian suomalainen päällikkö, Oberzugführer Appelberg, makasi yksinään sairaana Tukkumissa, sittenkuin patal-

joona vihdoin oli muutettu tästä kurjasta harakanpesästä Libauhun.

Hän oli helmikuussa käynyt minua tervehtimässä sairaalassani, kun hän matkalla Berliniin joutui pari tuntia odottamaan junaa Mitaussa. Olin silloin pyytänyt häntä ostamaan minulle pääkaupungista jonkun pikkuesineen — muistelen, että minun piti saada palanen saippuaa —, jota täältä oli mahdoton saada. Hänenhän piti joka tapauksessa matkustaa Mitaun kautta Tukkumiin. Mutta sain odottaa turhaan, ei näkynyt Appelbergiä eikä saippuaa.

Tämä ihmetytti minua suuresti, sillä Appelberg oli yleensä mahdollisimman sanansapitävä ihminen. Hän oli tosin valittanut, että hän tunsi itsensä vilustuneeksi ja huonovointiseksi matkallaan Berliniin, mutta löi leikiksi koko asian. Enkä voinut ajatellakaan, että hän ikuisissa harjoituksissa, kylmässä ja ikävässä Tukkumissa olisi hankkinut itselleen niin kohtalokkaan vilustumisen, mikä se sitten osoittautui olevan.

Kun minulla nyt oli niinkuin jo mainitsin, varsin rauhallista sairasosastollani, pyysin saada matkustaa Tukkumiin Appelbergia tervehtimään. Tähän suostuttiin, ja sain luvan matkustaa yhdeksi päiväksi edestakaisin.

Lääkäri, joka hoiti Appelbergia kenttäsairaalassa, sanoi että hänellä oli vettä oikeassa keuhkossa ja että kuume koko ajan oli ollut hyvin korkea, mutta että hän var-

masti toivoi kaiken käyvän hyvin. Näin oli asianlaita huhtikuussa. Appelberg itse oli virkeä ja toivehikkaalla mielellä, mutta hirveän pahoillaan siitä, että hänen oli pakko maata vuoteessa kaukana pataljoonasta, missä hänen koko sydämensä ja mielensä viipyivät.

Kun olin palannut Mitauhun ja aika taas kului ja minä Appelbergin kirjeistä ymmärsin, että hänen toipumisestaan ei ruvennut tulemaan mitään, pyysin muutamia viikkoja myöhemmin saada matkustaa uudelleen Tukkumiin voidakseni mahdollisesti kuljettaa hänet Mitaun paljon suurempaan ja paremmin varustettuun sairaalaan, missä olisin voinut saada hänet välittömään hoitooni.

Kun hieman oli epäröity ja tuumittu ja lausuttu joitakin pilkallisia huomautuksia, myönnyttiin tähänkin pyyntööni, ja toukokuussa matkustin siis taas Tukkumin kaupunginpahaseen.

II.

Istun tärisevässä, miltei tyhjässä Mitausta lähtevässä junassa ja katselen ikävää, harmaata maisemaa. Alavia maita huonosti hoidettuine peltoineen, vähän pensastoa siellä täällä. Ei näy yhtään ihmistä liikkeellä ulkosalla, sodan koura on kauan ja kovasti kurittanut Kuurinmaata, jota sen asukkaat nimittävät Gottesländschen-lempinimellä.

Mutta huolimatta vanhanaikaisen rautatievaunun viihtyisyyden puutteesta ja synkästä maisemasta sen ulkopuolella, tunnen oloni vapaaksi ja sydämeni keveäksi.

Jo junalla ajaminen taas pitkästä aikaa on ihmeellistä, ja peltojen ja pensastojen näkeminen on vielä ihmeellisempää, sillä kuukausimääriä olen päivän toisensa jälkeen vaeltanut Paulstrassen autiotalossa olevan huoneeni ja pahasti haavoittuneitten sotasairaalan väliä enkä nähnyt muuta kuin kuolleet kadut harmaitten talojen välissä. Kun kuukausi sitten olin matkustanut samaa tietä, oli pimeää sekä meno- että paluumatkalla.

Sitäpaitsi olin juuri saanut viikon loman Sotasairaala 55:stä ja komennuksen kenttäsairaala 404:ään Tukkumiin, ja sinne olin nyt matkalla.

Parisen tuntia suunnilleen istun näin, mutta maisema on sillä välin kaunistunut. Korkeita metsän peittämiä kumpuja ja viljavia peltoja vaihtelee, ja hopeanhohtoisia jokia kiemurtelee mitä ihmeellisimmin mutkin läpi maiseman. Kauempana häämöittää siellä täällä komea herraskartanon päärakennus, joka kuitenkin näyttää asumattomalta ja ränsistyneeltä, tahi sitten näkee surullisia raunioita ennen kauniitten puistojen keskellä. Kaikki on pitkän sodan merkitsemää.

Eräällä pienellä asemalla erämaassa juna seisahtuu. Seinällä seisoo suurin kirjaimin Tukkum, ja astun siis junasta.

Asematalon toisella puolen odottavat kahden hevosen vetämät vankkurit, sotamies istumassa korkealla kuskipukilla. Astun esiin ja kysyn, onko hän Kenttäsairaala 404:stä. — Olen. — Kiipeän siis ajomiehen viereen ja vankkurit ajaa rämisevät maantielle. Asema on näet kolmen kilometrin päässä itse kaupungista, ehkä hyvin harkitusti, mutta sangen epämukavasti.

Pieni matkalaukkuni hyppelehtii iloisesti takanani vankkurien lavoilla kilpaa itseni kanssa. Tie kulkee romanttisesti kiemurrellen metsikköjen, kumpujen ja laaksojen kautta, ja on satumaisen hauskaa ajella näin hämärtyvässä illansuussa. Unohdan istuvani tässä sairaanhoitajattarena ja matkustavani sairaalasta toiseen kaukana saksalaisella sota-alueella, ja ellei vieressäni olisi istunut saksalainen kenttäharmaa, olisin ollut varma siitä, että ajoin maantietä kotona Suomessa, ihanana toukokuun iltana.

Äkkiä rupesi pimenemään, ja pian ei näkynyt mitään, mutta silloin olimmekin jo perillä, ja vankkurit vierivät hirvittävästi rämisten Tukkumin mahdottoman muhkuraisilla mukulakivillä kivitettyä pääkatua.

Yhtäkkiä häämöittää hahmo keskellä tietämme. On vaikea nähdä mitään unisten lyhtyjen valossa. Hahmo viittoilee molemmilla käsivarsillaan ja kävelykepillä. Pitkä viitta hulmuili hurjasti näistä kiivaista liikkeistä,

ja heikossa valaistuksessa näyttää ilmiö perin eriskummalliselta, lähinnä mielettömältä variksenpelättimeltä.

Mutta — oletko nähnyt ihmettä — kenttäharmaa ajomies pidättää hevosia, ja kun samalla variksenpelätin päästää huudahduksen, vastaa hän ”Jawohl Herr Chefarzt” ja seisauttaa vankkurit aivan tämän merkillisen hahmon eteen.

Nyt putoavat suomukset silmistäni, ja näen edessäni pitkän, laihan ja mitä kunnianarvoisimman herran puettuna hienoon vaaleanharmaaseen upseerinviittaan. Tutkiva silmäpari katsoo minuun ahavoituneista, harmahtavain viiksien ja pujoparran koristamista kasvoista ja tuikea ääni esittelee itsensä Stabsazt Heydemanniksi, Kenttäsairaala 404:n päällikkölääkäriksi, jonka jälkeen mainittu kunnianarvoisa herra hypähtää ajopeleihin ja istuutuu taakse vankkurien lavoille. Hevoset lähtevät liikkeelle ja nyt saa Herra Chefarzt tanssia pienen vastentahtoisen polkan yhdessä minun suuren kunnian saaneen matkalaukkuni kanssa.

Pian ovat vaunut matkan päässä, neiti von Behrin huvilassa toria lähellä, joen korkealla äyräällä. Päällikkölääkäri on sillä välin ehtinyt selittää, että hän on järjestänyt minulle majoituksen huvilan rakastettavan omistajattaren luo.

Se unelman ja todellisuuden välinen tunnelma, jonka valtaan olin joutunut ihmeellisellä ajomatkalla läpi ilta-

hämäräisen metsän, piti minua yhä edelleen vahvasti vallassaan. Ja kun olimme astuneet huvilaan, jonka oven vanha uskollinen palvelijatar avasi, ja olimme tulleet saliin, olin varma siitä, että näin unta.

Näin edessäni satumaisen kuvan: vanhanaikainen huone antiikkisine huonekaluineen ja monta vanhaa öljyvärimuotokuvaa seiniä koristamassa. Toisella seinänvierustalla oli ryhmä mahonkisia huonekaluja ja kiiltävällä pyöreällä pöydällä seisoi korkeajalustainen lamppu levittäen lämmintä ja miellyttävää valoa. Ja tämän pöydän ääressä ja tässä lämpimässä valopiirissä istui harmaahiuksinen hieno nainen pannen hiljaisin liikkein valkeilla, sormuskoristeisilla käsillään pasianssia!

Saattoiko sellaista vielä olla tässä kiireisessä komissiharmaassa maailmassa? Ei, tosiaankaan. Tämän täytyi olla lumoava uni, suloinen kaiku vaimenneesta vanhasta sävelestä, lempeä kajastus kauan sitten menneistä ajoista. Ajan ratas oli ilmeisesti seisahtunut tässä talossa ja pysynyt paikoillaan kauan . . .

Kuulin oman ääneni vastaavan kaikkiin ystävällisiin kysymyksiin, katselin pasianssin menoa, ja sain kuulla, että siinä oli Kuurinmaan kohtalo pelissä.

Sittenkun päällikkölääkäri oli mennyt, joimme teetä ruokasalissa pöydän ääressä, joka hohti damastiaan ja kimalteli hopeoitaan, ja sain lopuksi sukeltautua vuoteeseen pöyheitten patjojen ja pieluksien väliin. Kesti

kauan, ennenkuin heräsin siitä lumouksesta, joka valtasi minut heti, kun astuin tähän hiljaiseen taloon, jos ollenkaan siitä tulisin milloinkaan heränneeksi.

Paroonitar von Behr, talon rakastettava valtiatar ja suomalaisten jääkärien lempeä ystävätär, kuoli syyskesällä vuonna 1917. Hän kuoli siinä vakaassa toivossa, että Kuurinmaa oli jäävä saksalaiseksi. Todistuksen tästä näki hän taloa ympäröivien pilviä tavoittavien vanhojen koivujen latvoissa. Siellä näki selvästi preussilaisen yksipäisen kotkan, ja joka ilta hänen käydessään ehtookierrollaan talonsa ympäri hän seisoi pitkän hetken katsellen ilmiötä koivun latvassa. Ehkäpä hän rukoili hiljaisen rukouksen rakkaan Kuurinmaansa puolesta?

Mutta kotka puunlatvassa oli vain kaunis harhakuva, niinkuin niin paljon muuta tässä elämässä!

Ikävä kyllä, Appelbergin tila ei ollut parempi, kuume oli yhä korkea, noin 40°, ja niin ollen oli toistaiseksi mahdotonta siirtää häntä minnekään. Paljon en voinut tehdä hänen hyväkseen, muuta kuin olla hänelle seurana ja jutella pataljoonasta ja sodasta yleensä ja Venäjän oloista erityisesti. Ja mahdollisesti tekemällä hieman taikoja hänen ruokansa parantamiseksi. Mutta luulen, että se, mitä hän ennen kaikkea tarvitsi ja kaipasi, oli seuraa, kotimaalaisen seuraa ja läsnäoloa.

Tohtori sanoi minulle kaikesta huolimatta varmasti toivovansa, että pian oli käänne parempaan tapahtuva.

Viikko Tukkumissa kului liiankin pian, ja minun oli pakko matkustaa takaisin Mitauhun. Raskain sydämin lähdin Tukkumin sairasvuoteelta, sillä tiesin nyt, että minun oikea paikkani oli täällä eikä Mitaussa.

III.

Mitaussa oli, niinkuin jo kerroin, hiljainen kausi, hyökkäys Riikaa vastaan ei vielä ollut alkanut. Siellä kulki monta sairaanhoitajatarta miltei joutilaana, ja monta sairassalia oli tyhjänä.

Minulla oli tosin koko ajan potilaita, sillä tohtori näytti erityisesti harrastavan ”Zimmer 19:ää”. Hän sijoitti potilaansa leikkauksen jälkeen sinne ja sanoi: ”Nyt, sisar, saatte hoitaa loput. Hänen pitää olla siinä ja siinä asennossa. Saatte keksiä, miten se saadaan aikaan” — ja sitten hän meni tiehensä. Mutta vaikka ymmärsin antaa arvon tohtori Dützmannin ulkomaiselle hoitajattarelle osoittamalle luottamukselle ja olin iloinen siitä, olisi minusta ollut paljon luonnollisempaa, että joku monista joutilaista saksalaisista hoitajattarista olisi saanut hoitoonsa minun salini ja minä olisin saanut matkustaa Tukkumiin tai Libauhun hoitamaan maanmiehiäni, jotka todella tarvitsivat minua.

Paha kyllä näyttivät Sotasairaala 55:n lääkärit ja muut korkeat viranomaiset olevan aivan toista mieltä. Minä juoksin Pontiuksen luota Pilatuksen luo esikunta-, yliesikunta- ja etappilääkärien puheilla pyytäen saada lopullisen komennuksen Sotasairaala 55:stä kenttäsairaala 404:ään, mutta jokaisen luona kohtasi minua kylmä, ja minulle silloin käsittämätön, ymmärtämyksen puute. Käsitän nyt, että heillä tietenkään ei ollut vähintäkään aavistusta minun siellä oloni tarkoituksesta, vaan että he luulivat minun tulleen sinne vain jonkunlaisesta seikkailun tai sensation halusta. Muuten on heidän ynseytensä täysin käsittämätön. Jos he olisivat ymmärtäneet sen päivänselvän ja yksinkertaisen asian, että minun oikea paikkani oli sairaitten maanmiesteni luona, olisi minun komentamiseni Tukkumiin voinut tapahtua silmänräpäyksessä.

Meidän oma, sali 19:n osastolääkärimme monen kuukauden aikana, tohtori von Büngner, jääkärien ja minun erikoinen ystäväni, oli, ikävä kyllä, jo jonkun aikaa sitten siirretty muuanne, muuten olisi minulla hänessä varmasti ollut tuki ja puolestapuhuja. Hän ymmärsi minua ja tunsi minut pitkäaikaisen jokapäiväisen yhteistyön perusteella.

Nyt ravistivat kaikki päitään ja olivat sitä mieltä, että minulla oli varsin merkillisiä päähänpistoja, pyrkiä pois Mitausta juuri nyt, kun työ on helpottunut, hassua!

— Onko hän todellakin niin sairas? kysyi muuan lääkäri pilkallisesti, kun minä turhaan olin koettanut hänelle selvittää tilannetta. Olinhan minä vallan luonnollisesti mitätön ja mielenkiintoa herättämätön sivuhenkilö näitten herrojen silmissä ja olin täysin voimaton heidän käsitystään muuttamaan.

Tilanne ja sen mukaisesti mielialani oli kokolailla epätoivoinen, mutta tein kuitenkin tehtäväni sairaalassa kuten tavallisesti.

Oli lämmintä ja ihanaa, ja kevät tuli aikaisemmin täällä kuin kotona Suomessa. Helluntaipäivänä tarjosi ylilääkäri joukolle hoitajattaria ja jääkärejä Realschulen sairaalasta huvimatkan hinaajalaivalla pitkin Aajokea. Laiva oli koivuilla koristettu, kannella laulettiin lauluja ja matkan päässä tarjottiin kahvia.

Harvoin oli kellään jääkärillä nykyisin aikaa tai asiaa tulla Mitauhun. Sai luvan tyytyä niihin kirjeisiin, joita silloin tällöin posti toi.

Päivät kuluivat, viikot vierähtivät. Tuli vuoden 1917 kesäkuu, ja yhä oleilin Mitaussa, väkipakosta.

Silloin ilmestyi kesäkuun alussa pelastava enkeli paljastettu iskumiekka kädessä Zugführer Erik Heinrichsin hahmossa. Miekallaan hän löi reimasti poikki gordilaisen solmun.

Hän saapui eräänä päivänä sairaalaan luokseni huone 19:ään ja kertoi olleensa Tukkumissa Appelbergia tervehtimässä. Ja sitten hän jatkoi:

— Miksi ette matkusta sinne Appelbergia tervehtimään, siellähän olisi teidän oikea paikkanne.

— Hyvä ystävä, senhän tiedän ja sinnehän minä pyrin kaikin keinoin ja kaikin voimin, mutta se ei vain minulle mitenkään onnistu.

— No, mutta minäpä koetan auttaa teitä, hän sanoi ja meni menojaan. Ensiksi suoraan etappilääkärin luo, mutta tämä osoittautui mahdottomaksi. Oli vihainen ja hermostunut eikä sanonut ymmärtävänsä, mitä minä metkuilen. ”Jos hän on liikarasittunut, niin voimmehan lähettää hänet Polangeniin!” Siinä kaikki, mitä etappilääkärillä oli sanottavanaan.

Silloin meni Heinrichs kaikkein korkeimman herran, valkeahapsisen armeijalääkärin von Wegelinin luo Mitaun linnaan.

Mitä he keskenään keskustelivat, siitä en yksityiskohtia tiedä, mutta kun Heinrichs tuli takaisin, hän saattoi kertoa minulle, että kaikki oli selvää, ja että minä seuraavana päivänä saisin matkustaa Tukkumiin ja jättää Mitaun iäksi.

Hän oli myöskin puhunut sisar Saaran puolesta, jotta hänet siirrettäisiin Libauhun, missä miltei koko pataljoona sairasti malariaa.

Pari viikkoa minun lähtöni jälkeen pääsi hänkin matkustamaan uuteen työpaikkaansa.

Eräässä kirjeessäni Tukkumista sisar Saaralle Libauhun kirjoitan m.m.: ”Oli hauskaa, että Heinrichsistä on tullut Oberzugführer, sen hän totisesti ansaitsi senkin vuoksi, että hän hommasi meidän molempain siirron pois Mitausta!”

IV.

KIRJEITÄ.

Lockstedtin leirillä 10. I. 17.

— — —

Nyt on minullakin kerrottavanani muutamia uutisia, tietysti vain meistä lasaretin vastuksista. Niinkuin paikanmerkinnästä näette, olemme me nyt — viisi tuntia sitten tulimme tänne — tässä hirvittävässä pesässä. Likaista lunta ja rapaa ja synkkä, märkä taivas ovat toivottaneet meidät tervetulleiksi. No niin, komissihommissa on kaiken pakko kelvata ja useimmissa tapauksissa on parasta vain vetää ylleen sitä paksumpi nahka.

En kaiketi ole kertonut Weijolan ja minun itseni lomamatkasta Berliniin. Ajaa körryytimme sinne viime viikon keskiviikkona ja olimme siellä kolme päivää. Kä-

vimme kummassakin toimistossamme ja Theater am Zoossa sekä Zoologisessa puutarhassa. Kokeilimme kaikkia kulkuneuvoja ja tulimme viiden minuutin kuluttua tietämään, että omnibus oli vaarallinen ruuansulatukselle tahi niinkuin nuorukaiset eilen asian lausuivat, että se oli pahempaa kuin Trommelfeuer. — — — En voi muuta sanoa kuin että meidän lyhyt käväisymme oli sangen onnistunut. —

Eberswaldessa valokuvasi hyväsydäminen professorimme meidät. Swanströmin täytyi sillä reissulla ontuilla kainalosauvojensa varassa ympäri pihoja noin 2 km, sillä professorin piti saada toimituksensa suoritetuksi ulkona luonnossa ja sellaisilla paikoilla, missä oli hyväksyttäviä taustoja.

Me saamme kuvat tänne, ja silloin saanen luvan lähettää Teille joitakuita Aufnahmeja. — — Nyt on ollut levotonta aikaa siellä Teidän luonanne ja monesti olen toivonut olevani komppaniassani, jonka toivon olleen mukana torjumassa Iivanojen hyökkäystä. Voi Teitä, Te saatte varmasti näitten kahinoitten vuoksi liian paljon työtä. —

Lopetan kunnioittavimmin, sydämellisimmin terveisin Teille meiltä kaikilta.

Teidän

Gunnar Melin.

Tukholma 19. II. 1917.

Rakas Ruth!

Kiitos kirjeestäsi. Oli hauska saada tervehdys sitä tietä nuorukaisilta, joista en ole pitkään aikaan mitään kuullut. Täällä ollaan alituisessa jännityksessä ja odotetaan kuulumisia ja ainahan on iloista kuulla heidän olevan terveitä. Sehän on pääasia, vaikka tietysti olisi hauska kuulla enemmän yksityiskohtia. — Sinulla on kaiketi yhä edelleen paljon työtä ja elät olosuhteissa, jotka eivät suuresti muistuttane näitä Tukholman oloja. Varsinkin kun ajattelee Louise L:n häitä, jotka vietettiin viikko sitten, ovat vastakohdat varsin suuria. — — — Sinusta tuntuu varmasti teatterimaiselta kuulla ihmisistä, jotka eivät ole niin perin kaukana, kuinka he syövät, juovat ja huvittelevat ja viettävät iloista elämää niinkuin ei maailmassa olisi mitään vakavuutta. Ehkä on kuitenkin parempi, että on liiaksi jälkimäistä kuin liiaksi edellistä. — — — Et voi kuvitella, mikä lukuisa joukko maanmiehiä täällä on. Vallan kuhisee. Sifkan, tohtori Sivénin, jonka tuntenet, on myöskin ollut pakko tulla tänne saadakseen vakavata maata jalkojensa alle. Hänen matkansa on ollut perin vaivaloinen, hänen piti ajaa poron pulkassa 50 peninkulmaa erämaata, mutta näytti kaikesta huolimatta virkeältä, kun hän lappalaisturkkiin käärittynä saapui tänne. Onneksi oli hänellä matkaseurana joukko reippaita nuorukaisia.

Täällä istumme me nyt kaikki ja te siellä alhaalla ja kurkistelemme tulevaisuuteen yhtään tietämättä, minne sitä ollaan menossa. — — — Mekin rupeamme saamaan kaikenlaisia kortteja, mutta kaikkea saa yllin kyllin, niin että esim. leivästä ei jaksa käyttää kuin noin 1/6 siitä, mitä saa. Ja lihaa, voita, munia ja jauhoja saa ilman korttia ja niin paljon, että on tilaisuus vaikka haljeta, jos haluttaa. — — —

En voi oikein kuvitella mielessäni, miten sinä elät ja oleilet siellä, mutta toivon, ettei sinun tarvitse palella. Teillähän on siellä ollut sangen kylmää. On niin hauskaa kuulla, kuinka tyytyväisiä kaikki ovat siitä, että heillä on sinut siellä. He kiintyvät kyllä kaikkeen, mikä on kotoa tullutta. — — — Toivon niin hartaasti, että teille kaikille ei vain mitään tapahtuisi! — — — K. ja minä lähetämme sinulle sydämellisimmät terveisemme toivoen, että kaikki selviytyy parhaalla mahdollisella tavalla.

Sinun uskollinen
Gretasi.

5. 3. 17.

Teidän uskollinen pataljoonanne oleilee yhä edelleen siinä jumalanhylkäämässä Nurkkalassa, minne se kohta kolme viikkoa sitten lähti Mitausta.

Ihmettelette kaiketi, mitä me täällä teemme. Me suuntaudumme uudelleen. Uudistuksen henki lepattelee kilpaa naakkojen kanssa lumipeitteisten harjoituskenttien yllä. Me ekserseeraamme taas, neiti Munck, meitä koulutetaan "vom Anfang an", tarkastetaan ja palelemme.

Kun sitten väliaikoina zugführerit tapaavat toisensa kahvilla Deutsches Hausissa, paikkakunnan ainoassa käyntikelpoisessa paikassa, ei mieliala ole — sanokaamme: ei juuri varsin meluavan iloinen. Joukosta puuttuu vain tri Sahlmann, joka parantelee 1 komppaniaa kaukana onnellisemmilla mailla, ja nuori Nordenswan, kadehdittava mies, joka äsken on matkustanut lomalle Berliniin ja Dresdeniin.

Kuulin pikkuveljeltäni, että Te sekä neiti Rampanen olette olleet ystävällisiä saattaaksenne Pellistä hautaan. Teitte siinä kovin reilusti ja ystävällisesti. Miesparka oli kolmas järjestyksessä, joka menee menojaan meidän komppaniastamme. Järjestyksessä toisesta, eräästä Odén-nimisestä ylioppilaasta, olemme nyt eräältä venäläiseltä vangilta saaneet kuulla, että hän elävänä, mutta pahasti haavoittuneena, joutui vangiksi sillä partioretkellä, jolta hän ei palannut. Hänen myöhempi kohtalonsa on meille tuntematon.

Appelberg matkusti helmik. 26 p:nä Berliniin eräässä diplomaattisessa asiassa. Oletan, että hän matkalla kävi Teitä tervehtimässä, niin että Te arvattavasti olette asiois-

ta perillä, eli "Im Bilde", niinkuin saksalainen sanoo. Aivan näinä päivinä hänen pitäisi palata.

Niistä terveisistä, joita pikkuveljeni välityksellä olen saanut kunnian vastaanottaa, pyydän kunnioittavasti kiittää. Tahdotteko sanoa hänelle — jos sattumoisin hänet tapaisitte — että hänen ei tarvitse hätäillä parantumistaan. "Eile mit Weile", sanoo saksalainen.

Teidän uskollinen
Erik Heinrichs.

Jääk. Pat. 27 Pi. K.
Deutsche Feldpost 841.
14. 3. 17.

Minua hävettää, etten ennen ole kirjoittanut ja kiittänyt siitä ihanasta ajasta, jonka vietin sisaren hoidossa. Kiitän nyt sydämellisesti niistä erinomaisen hyvistä savukkeista, jotka tänään sain Hildebrandilta. — Minun pieni vaaleanpunainen varpaani on nyt erinomaisessa kunnossa, vain silloin, kun on hyvin kylmää ja pitkä marssi on edessä, se tulee uudelleen kipeäksi ja on hyvin "empfindlich" — also wir schreiben zwei Tage Schonung — ja sitten on kaikki hyvin.

Otan nyt osaa eräisiin Gruppenführereille ja Hilfsgruppenführereille järjestettyihin kursseihin, missä olot ovat ennenkuulumattoman mainiot. Ne kestävät ikävä kyllä vain viikon, mutta sekin on ihana erholung. Asum-

me erikseen. Täällä paistetaan pihviä hevosen lihasta ja ihania ohukaisia, niin että sitä tuntee itsensä uudeksi ihmiseksi taas. — — — Olette kaiketi jo kuullut, että ”parooni” on saanut kolme päivää arestia. Hän selitti Hauptmannilleen, että hän ylipäätään ei aio tehdä mitään Denstiä enää. Hän loikkasi suinpäin kylmään koppiin kolmeksi päiväksi. En ole sen perästä häntä tavannut. Toivokaamme, että sillä on ollut hyvä vaikutus. — Kai tulee kaiketi pian Berliniin!

Niin, saapas nyt nähdä, mihin suuntaan tuuli puhaltaa, kun lumi on sulanut. Toivokaamme parasta.

Sydämellisimmät terveiset lähettää

Teidän entinen hoidokkinne
Kurt Bruncrona.

Berlin, maalisk. 24 p. 1917.

Täällä minä nyt olen — niin sanoakseni matkalla luoksesi — eikä matkasta sittenkään tule mitään, ei ainakaan tällä kertaa ja ehkäpä ei ollenkaan tässä yhteydessä. Iloitsin vallan mahdottomasti siitä, että olisin saanut nähdä sinut hienona ja siistinä työssäsi, niinkuin viime syksynä, jolloin sinä tunnuit olevan oikeassa ympäristössä. Mutta tietysti tuli juttuun ”mutta”, ja minun piti höykyn köykyn matkata pohjoiseen taas. Tapahtumat ja ratkaisut, jotka nyt ovat käynnissä ja tulossa, eivät anna armoa. Olemme olleet täällä, ”ystäväni” Buntti

ja minä, kolmisen päivää, kolme päivää, jotka ovat olleet sisältörikkaammat, jos mahdollista, kuin mitkään aikaisemmat. Miten kaikki sitten saadaan sopimaan siihen, mitä tapatuu kotona, se on toinen asia. Täytyy luottaa siihen ihmeelliseen kaitselmukseen, joka on ohjannut niin paljon meille hyväksi niinä kohtalokkaina vuosina, jotka olemme eläneet.

Niin, jos nyt onnistun siinä, mitä yritän, niin tulee se työni kruunaamaan, mutta sitä tuskin uskaltaa edes toivoa. Tarkemmin siitä joskus tulevaisuudessa. Nyt täytyy pitää suu lukossa.

— — — — — — sillä tempulla olen minä velaton vallan yhtäkkiä. Ajattelepas. Kesken kaikkea ahdinkoa. — — —! Hyvähän se oli sinänsä, mutta hieman omituista on menettää oma kotinsa juuri silloin, kun inhimillisesti katsoen voi palata kotiin.

Olen juuri ollut ulkona nuoren Eja H:n kanssa. Matkalaukku on pakattu, ja muutaman tunnin perästä aamulla ani varhain matkataan taas pohjoiseen.

Suutelo kädellesi

Almarilta.

Deutsches Feldpost 161.

3. 4. 17.

Sydämellisimmät kiitokset kirjeestä, jonka sain eilen. Niin, se tuli kuin ”Volltreffer” se meidän äkkilähtömme Tukkumista. Ei kellään ollut vähintäkään aavistusta sii-

tä, minne sitä mentiin. Lyötiin monta vetoa, ei yhtään sen puolesta, että me tulisimme takaisin tuohon kirottuun juutalaiskaupunkiin.

Täällä on nyt koko ajan harjoitettu paraatia varten, mikä suoritettiin eilen. Oli odotettu tänne kiertomatkalla olevia ruotsalaisia upseereita meitä katsomaan, mutta ne eivät saapuneet. Vain muuan vanha kenraalinkötys, muuan amiraali suurine seurueineen (neljä autollista) katselivat, kun pataljoona potki paraatimarssia paikalla, missä vesi ja sohjo ulottui polviin asti. Hän, kenraali, ei sanonut juuri mitään, paljon oli odotettu. Hauptmann A., joka on ollut Zgf. Heinrichin kanssa Berlinissä, tuli kotiin paljon ilahduttavia uutisia mukanaan. Hän sanoi, että puolen kuukauden kuluttua olemme kotona Suomessa. Se ei olisi niin hullua. Kunpa vain niin kävisi. Kaikki eivät tosin ole samaa mieltä.

Suomen senaattihan on nyt uusi, mutta hyvin merkillisesti kokoonpantu. Seuraavat senaattorit: Tokoi, fil.-maist. Vuolijoki, varat. Tanner, prof. Serlachius, prof. Setälä! Kallio, jur.-tri Tulenheimo, Paasikivi, fil.-maist. Holsti ja Leo Ehnrooth. 6 sosialistia, 2 vanhasuomal., 1 nuorsuomal., 1 ruotsal. flkp. Niin ollen voi sanoa, ettei siitä voi tulla pitkäikäinen. — — — Toivon pian saavani nähdä Neidin täällä. Eihän sitä tiedä, milloin lähdetään matkaan. Monet sydämelliset terveiset

Kurt Bruncronalta.

Königswusterhausen Mark.

Kottbusestr. 13. 5. 17.

Niin, ihmetelkää vain, minäkin olen "muuttunut" ja kääntänyt Berlinille selkäni työskennelläkseni maaliskuun 1 päivästä Hilfsdienstissä teknillisenä valokuvaajana Ilmalaivatoiminimessä Schütte-Lanz, 20 minuuttia Königswusterhausenista. "Lettehausin" välityksellä oli meitä näet kehoitettu ilmoittautumaan Hilfsdienstiin toimimaan Belgian tai Saksan lentopaikoilla. Neiti B:n välityksellä, joka tuntee salaneuvos Schütten, on minut otettu työhön tänne ja minulla on täten ollut hirveän hyvä onni! Ensinnäkin on työ hyvin mielenkiintoista, toimi on aivan itsenäinen ja luottamusvirka. Minä toimin mitä erilaisimmilla osastoilla, valokuvaan koneenosia, ilmalaivojen osia, uusia ilmalaivoja ja maahanpudonneita, puuosien murtumakohtia j.n.e. Tällä viikolla olen kiinnittänyt levylle tehtaan 1,200-miehisen työhenkilökunnan, 10 miestä kerrallaan. Kunkin kuva on sitten leikattu irti ja kiinnitetty asianomaisten henkilökortteihin, koskapa kaikki on ankaran sotilaallisen valvonnan alaista. Äskettäin valokuvasin uuden, 200 metriä pitkän ilmalaivan, kun se ensi kerran lensi ilmaan. Oli ihmeellinen näky, kun se kirkkaassa auringonpaisteessa solui jättiläishallista ja hitaasti ja majesteetillisesti kohosi ilmaan.

Olen Königswusterhausenissa löytänyt hyvin hauskan huoneen, josta on näköala metsään päin. Seutu on täällä ihmeen kaunista metsineen ja järvineen, todellinen kesälaidun! Ja ruokahaluni on jättiläismäinen tässä ihanassa ilmanalassa. On onni, että veistämön kasinossa saa runsaita aterioita vain 1 markalla ja ilman korttia, ja toivon pian saavani takaisin Berliniin jättämäni 10 kg. "läskiä". — — — Muuten on pikku Hoyer suorittanut tutkintonsa. — — — ihmettelen, onko hän seisonut päällään Potsdamer Platzilla niinkuin hän lupasi. Oli oikein surullista sanoa jäähyväiset Baranowskyn täysihoitolalle ja minun huoneelleni siellä, ja ajan sen vuoksi silloin tällöin Berliniin tervehtimään rouva B:tä. Hänen on tämän suuren elintarpeitten puutteen vuoksi hyvin vaikeata hoitaa talouttaan. Koetan täältä hankkia hänelle hiukan marmelaadia, jota toiminimi myi henkilökunnalleen, mutta sehän on kuin pisara vettä kuumalle kivelle! Teidän voinne ilahdutti häntä suuresti, minun täytyi tietysti heti maistella sitä. "Wölfie" on myöskin hirveän surkea, hänellä on hyvin pitkä palvelusaika, ja hän kaipaa takaisin rintamalle. Niin, kenen ei ole pakko, ei varmasti muuta Berliniin. Eikä vielä ole mitään tietoa rauhasta. rupeaa jo arvelemaan, että maailma ei milloinkaan enää palaa entisille raiteilleen. On hyvä, että ihmisellä on työnsä, joka ei päästä liiaksi mietiskelemään, muuten. . .

— — — — —

Toivottaen Teille hyvää pääsiäistä ja iloisia pääsiäismunia, joita ei ole olemassa, olen, sydämellisin terveisin

Teidän

Frieda Dohm.

Posen 21. 4. 17.

Kolmen päivän ja kolmen yön matkan jälkeen olemme saapuneet Poseniin, joka nyt on olinpaikkamme. Matka oli meille sangen vaivaloinen, minä olin koko ajan niinkuin olisin ollut merikipeä tärinästä johtuen, ja Martois oli myöskin hyvin huono. Ennenkuin meidät siirrettiin pois, tuli muuan General Arzt, ja kun hän kuuli, että me olimme suomalaisia, antoi hän meille paljon sikaareja ja sanoi, että me tulisimme parhaimpaan lasarettiin ja että ruokaa ei tulisi puuttumaan, ja aivan oikein seurasi hän meitä lasarettiin. Täällä otti tohtori meidät ystävällisesti vastaan. Hän kertoi että hän oli ollut Suomessa ja että hän tunsi monta helsinkiläistä ja hän on hyvin kiinnostunut asiaamme. — Meidän ruokamme on hyvin runsas, mutta hyvin huono, niin että se tuskin on syötävää. Ensimmäisenä päivänä, kun minä tulin, ottivat he heti Röntgenaufnamen ja nyt on polvi kääritty kipsiin ja minun pitää olla hiljaa 14 päivää. Toverini Martois on hyvin huono ja hänen on vaikea hengittää. Yhden kuukauden kuluttua olen saanut luvan matkustaa Hampuriin. Toivon, että

Sisar on ollut Tukkumissa ja saa nähdä tämän ihanan kaupungin.

Toivon, että ne kaksi suomalaista, jotka vielä ovat siellä, pian saavat lentää pois. Lähetämme heille terveisemme ja toivomme iloista jälleennäkemistä.

Monet terveiset meiltä molemmilta.

A. L.

Libau 12. 5. 17.

Samalla kun käytän tilaisuutta hyväkseni kiittääkseni niistä ystävällisistä terveisistä, jotka minulla on — viimeksi Gruppenführer Wennerströmin välityksellä — ollut ilo vastaanottaa, lähetän Teille vihdoinkin muutamia saippuoita, jotka minun piti jo aikoinani Berliniin matkustaessani Teille antaa — mitä kuitenkaan lyhyen junanvaihtoajan vuoksi ikävä kyllä en voinut tehdä.

Kuriiri, Gruppenführer Kaila, matkustaa Tukkumiin tervehtimään Appelbergiä. Viimeiset uutiset sairaalasta eivät ole erikoisen hyviä. Kailan on määrä ottaa selko, miten asiain laita oikeastaan on ja olisiko siirto johonkin viihtyisämpään paikkaan mahdollinen ja toivottava.

Olemmme täällä Libaussa vihdoinkin päässeet niin pitkälle, että muustakin kuin vain almanakasta näkyy, että kevät on tullut. Istuimme joukko tovereita "Kurhaus"in kuistilla, missä vähemmän kaipasi kukkia kuin valkeaa takassa. Muuan jääkäri totesi, että sattumalta

huomattava prosentti läsnäolijoista oli entisiä Lönnbeckin koululaisia. Todettiin edelleen, että vielä huomattavampi prosenttimäärä suomalaisesta "Schwester"-kunnasta oli käynyt Bulevardi 9:n oppilaitosta Helsingissä. Joimme syvästi liikutettuina tämän prosenttimäärän maljan.

Koko Zugführerkunta odottaa Teidän ennustettua tuloanne Libauhun. Toivon vilpittömästi, että tuloanne ei enää perin pitkää aikaa tarvitse odottaa ja olen antanut Gruppenführer Kailalle käskyn tuoda hyviä positiivisia uutisia tässä kohden.

Teidän uskollinen
Erik Heinrichs.

Tukkum 29. IX. 17.

Rakas Sisar!

Minun on ilmoitettava Teille sanomattoman surullinen uutinen. Teidän kirjeenne ei enää ehtinyt paroonitar Behrin käsiin, olemme jo 8. IX. peittäneet hänet ikuiseen lepoon. Yhä on minulle käsittämätöntä, että hän ei enää ole olemassa, että en milloinkaan enää saa häntä nähdä! Olen syvästi, syvästi suruissani. — Punatautiepidemia puhkesi Tukkumissa ja paljon ihmisiä on kuollut, he olivat kaikki liian heikkoja ja aliravittuja kestääkseen sairautta. Paroonitar Behrilla oli sitäpaitsi paha läppävika sydämessä, josta hän eikä kukaan muu tietänyt mitään. — — — Minun täytyy lopettaa lyhyeen, sillä näköni

on huono, en saa kirjoittaa, en lukea enkä yleensä tehdä mitään. Silmäni pakottavat kovasti. Hyvästi, rakas sisar! Sydämelliset kiitokset rakkaasta kirjeestänne.

Monin terveisin.

Teidän vilpittömästi uskollinen
Ch. von Buchholtz.

T U K K U M I N   A I K A

I.

Tukkum? Pieni ränsistynyt idylli mataloine, vanhoine taloineen, viheriöivine puineen ja pensaineen, kiertelevän, välkkyvän joen varrella. Vanha kirkko, vinon, kaltevan torin varrella, kiemurteleva pääkatu päällystetty huoneenkorkuisilla mukulakivillä ja pienen pienten kauppapuotien reunustama. Ja kaikki pehmeitten, vihreitten kunnaitten ympäröimänä ja miltei piiloon peittämänä. Tukkum kesäaikana! Mutta talvella — huu!

Tällekin uudenaikaisen kulttuurin ja tekniikan totisesti unohtamalle pesäselle oli sota antanut ankaran leimansa.

Suuri osa kaupungin taloista oli otettu Feldlazarett 404:n käytäntöön, ja kaduilla näki ja kohtasi miltei vain kenttäharmaita sotamiehiä.

Ja kun nousi kaupunkia ympäröiville kummuille, joilla kaikki Tukkumin kauniit, vanhat kirkkomaat sijaitsevat, ja hitaasti vaelteli näitten puoleksi umpeen-

kasvaneitten, mahtavien puitten, pensaitten ja kaikkinaisen vehreyden täyttämien tarhojen kautta, tuli yhtäkkiä suurelle, laajalle sotilashautausmaalle, Ehrenfriedhofille, jota koristivat loppumattomat rivit uusia ristejä.

Kulkija astui näin menneen ajan hiljaisesta, vanhan ja tiheän vehreyden suojaamasta ja varjoamasta rauhasta suoraan päivän kirkkaaseen paisteeseen! Keskelle kaikkia niitä, jotka armottomasti oli riistetty elämän valoisasta aamunkoitosta! Täälläkin vallitsi rauha, mutta tuskantäyttämä ja äkillinen rauha. Oli kuin vielä olisi kuullut kuolemanvaltakunnan portin kaiun, kun se paiskautui kiinni näitten nuorten takana . . .

Kun ensi kerran tulin tänne ylös, oli jo yksi jääkäri peitetty tänne ristinsä alle; kun lähdin Tukkumista, oli heitä kaksi.

II.

Kesäkuun 14:stä päivästä heinäkuun 30:een päivään työskentelin Tukkumin kenttäsairaalassa. Olin ainoa hoitajatar sairaalassa, eikä minulla ollut mitään tekemistä muitten potilaitten kanssa, vaan sain kokonaan antautua hoitamaan Oberzugführer Appelbergia, jonka vuoksi olin tänne komennettu.

Päällikkölääkäri, Stabsarzt Heydemann, oli hieman tuima herra, joka ei kärsinyt naisväkeä kenttäsairaalas-

saan. Hän oli tosin ollut ystävällinen minulle minun aikaisemmin käydessäni Appelbergia tervehtimässä, mutta kun minä nyt niinsanoakseni lopullisesti saavuin, oli hän lomalla kotona Saksassa, ja olin hieman jännityksissäni siitä, mitä hän sanoisi nähdessään minut hänen palatessaan kotiutuneena hänen sairaalaansa. Kaikki sujui kuitenkin hyvin, ja lopuksi saavutin hänen täyden luottamuksensa rauhallisena ja hiljaisena ihmisenä, joka en milloinkaan häirinnyt häntä enkä hänen lääkäreitään heidän töissään. Luulen, että sitä hän oli enimmän pelännyt.

Oma työni kenttäsairaalassa oli helppoa — ja hyvin raskasta samalla kertaa. Helppoa, koska minulla oli vain yksi potilas hoidettavanani, koska hoito sairauden laadun vuoksi oli kylläkin yksinkertaista ja koska potilaani oli niin miellyttävä. Aina iloinen ja kärsivällinen ja aina viimeisiin elinpäiviinsä saakka mielenkiinto vireillä seuraten kaikkea, mikä koski jääkäripataljoonan tovereita, pataljoonan tulevaisuutta ja Suomen kohtaloa. Mutta raskas oli työni, koska hoidokkini oli kuolettavan taudin kahlehtima ja koska hän oli jääkärien ensimmäisiä, heidän synnynnäinen henkinen johtajansa, ja koska jääkäripataljoonalla ei ollut varaa häntä menettää. —

Kesä oli kaunis ja lämmin sinä vuonna, ja potilaani vietiin joka päivä ulos hänen sairashuonettaan ympäröivään suloiseen pieneen hedelmätarhaan, ja hän sai maa-

ta tuntikausia siellä. Luin hänelle päivän lehtiä, jääkäreiltä tulleita kirjeitä tai jotakin jännittävää sotaromaania, jommoisia oli paljon siihen aikaan. Mutta silloin, kun hän väsyi ja tahtoi nukkua tai muuten maata rauhassa, saatoin istua asunnossani kirjoitellen tai ommellen ja samalla marjapensaihin antavasta ikkunasta, joitten keskellä Appelberg makasi, seurata hänen liikkeitään.

Olin onneksi, sitten kun minun majoitukseni rakastettavan neiti von Behrin luona loppui, löytänyt ihanteellisen asunnon sairaalan puutarhassa sijaitsevassa asumattomassa, mutta osittain kalustetussa pienessä tuvassa.

Alussa, kun Appelbergillä vielä oli onnellisia ja hyviä päiviä, saatoin silloin tällöin poistua joksikin tunniksi tehdäkseni kävelymatkan maaseudulle. Saksalainen saniteettisotamies, joka hoiti samaan pieneen taloon, jossa Appelbergin huone oli, majoitettuja potilaita, oli aina käsillä, jos jotain sattuisi.

Kerran pyysivät kenttäsairaalan lääkärit minut mukaansa ajoretkelle, jonka päämääränä oli muuan tykistön tähystystorni tulilinjalla. Oli ihana ilma ja retki oli hyvin mielenkiintoinen. Herrat olivat kaikki ratsain, paitsi yhtä, joka ohjasi pieniä nelipyöräisiä ajoneuvoja, joissa minä sain paikkani. Viimeinen osa matkaa oli meidän kaikkien käytävä jalan, sillä torni oli hyvin suojattuna varsin korkealla viidakkoisen metsän peittämällä mäellä.

Ylhäältä tornista näimme patterikiikarista venäläiset ampumahaudat ja savun, joka siellä täällä niistä nousi. Myöskin Riian kaupunki kauempana monine torneineen ja hiekkadyynit Väinäjoen suussa Itämeren rannalla loistivat kirkkaan keltaisina. Ja koko sininen, auringonvalaisema meri oli aavana ja laajana ihastuneen silmän kantamissa.

Rauhalliset ja vakavat tykkimiehet, jotka olivat olleet siellä vahdissa 10 kuukautta yhteen menoon, eivät koko aikana olleet nähneet yhtään naisväkeä, kaikkein vähimmin täällä mäellä. Heidän hämmästyksensä oli sen vuoksi sanomaton, kun me saavuimme, ja he kenttäharmaitten lääkärien joukossa keksivät tummansinisen naishahmon.

III.

Potilaani sai sairautensa aikana osakseen paljon ystävällisyyttä ja osanottoa useilta Tukkumin asukkailta. Ensinnäkin sairaalan lääkäreiltä ja virkamiehiltä. Erityisesti Appelbergin oma osastolääkäri, tohtori Vorpahl, hauska ja miellyttävä mies malttoi usein istuutua juttelemaan suomalaisen potilaansa kanssa. Hänen koiransa, viisas foksterrieri Moritz, oli aina hänen seuranaan. Sitäpaitsi tuli kenttäpappi silloin tällöin Appelbergia tervehtimään. Hänkin oli harvinaisen miellyttävä, vaatima-

ton ja jääkäriemme asiaa harrastava herrasmies. Ja neiti von Behr, joenäyräshuvilan omistajatar, tiedusteli usein potilaan vointia ja lähetti hänelle kukkia puutarhastaan.

Mutta kuitenkin tunsimme, potilaani ja minä, itsemme usein sangen yksinäisiksi ja hyljätyiksi maailmassa. Tuntui siltä kuin olisi ollut irralleen kiskottu palanen jostakin kokonaisuudesta, sirpale, joka vahingossa oli singottu tosin hiljaiseen ja idyllimäiseen, mutta kuitenkin kaukaiseen vieraan maailman perukkaan. Ja koko sielumme oli pienessä piirissä, joka oli oma maailmamme, jääkäripataljoonassa Libaussa, josta vääjäämätön kohtalo oli meidät eroittanut.

Sen vuoksi olivat jääkäripataljoonasta tulevien toverien käynnit meidän suurin ilomme. Olihan varsin ymmärrettävää, etteivät he päässeet usein tulemaan, sillä ensinnäkin on sotilaalla sota-aikana muuta tekemistä kuin käydä kyläilemässä, ja toiseksi sotamiehen tahto on aina ja auttamattomasti hänen esimiehensä taskussa.

Juhannuksen aikaan oli Appelbergin luona neljä päivää Gruppenführer Bertel Paulig. Meille molemmille oli hänen tulonsa suuri ilo, sillä tunsimme itsemme tavallista yksinäisimmiksi, niinkuin aina jonkun juhlan lähestyessä itsensä tuntee. Olihan meitä nyt kuitenkin kolme, jotka saatoimme viettää sekä juhannusillan että -päivän yhdessä, vaikka juhliminen rajoittuikin vain keskusteluun.

Ikävä kyllä satoi juhannusiltana, niin että meidän täytyi pysyä huoneessa.

Paulig ja minä istuimme vuoroon Appelbergin luona, ja kun kerran palasin pieneltä kävelyltä ja lähestyin sitä paikkaa puutarhassa, missä toverukset olivat, näin molemmat jääkärit ilta-auringon hohteessa, toisen makaamassa vuoteellaan toisen istumassa hänen vieressään, molemmilla jääkärilakki päässä, ja silloin tuntui minusta, että auringon säteet loistivat kirkkaammin valokimpuin molempain nuorukaisten hahmojen ympärillä kuin muitten lähistöllä olevien esineitten kohdalla. Sitä näkyä en milloinkaan unohda. — Nyt tiedän, miksi niin oli: molemmat oli kohtalo määrännyt kuolemaan maansa puolesta. Toisen kohtasi kuolema Tukkumissa hänen näkemättä isänmaataan, toinen kaatui Viipurin luona, näkemättä kotiaan.

Kolmepäiväisellä käynnillä oli luonamme — heinäkuun 1:stä 4:nteen päivään — ystävykset Oberzugführer Harald Öhquist ja Gruppenführer Harald Hornborg. He olivat huvittavia ja hauskoja, emmekä voineet kylliksi kuunnella kaikkea sitä, mitä heillä oli kerrottavanaan.

Viimeisen kerran sai Runar Appelberg vieraita heinäkuun 13 päivänä, jolloin hänen veljensä maisteri Bertel Appelberg ja Oberzugführer Erik Heinrichs saapuivat.

Muutamia päiviä ennen tätä käyntiä sain allaolevan kirjeen Oberzugführer Heinrichsiltä.

8. 7. 17.

Ystävällisestä kortista minun sydämellinen kiitollisuuteni! Ikävää kuulla, että A. ei parane, mutta siihenhän on jo kauan oltu valmistautuneita. On vain vaikea uskoa sitä.

Veli, Bertel Appelberg, on tri Zilliacuksen kautta, joka äsken kävi Berliinissä, saanut tiedon siitä, että Runarin laita on huono ja toverit toivovat veljen tulevan tänne. En sen vuoksi ole kertonut mitään tarkempaa; hän saa itse nähdä ja arvostella, onko toivoa vai ei. — Kunhan vain hänen tänne tulonsa ei millään tavoin estyisi!

Kai Donner, joka oli täällä viikon verran, matkusti tänä aamuna Berliniin. Ikävä kyllä häntä ei paljon saanut nähdä; hän makasi koko ajan sairaana hotellihuoneessaan. Hänellä oli kuitenkin hyviä uutisia kotimaasta.

Pataljoona on nykyisin karanteenissa malarian takia ja potee ikävää. Kaikki komppaniat on koottu samaan kasarmiin ja miehistö pääsee ulos vain suljetuissa osastoissa.

Toivon, että Teillä on jotenkin siedettävät olot pienessä tuvassanne lasaretinpuistossa. Jos näette paroonitar von Behrin, pyydän Teitä ystävällisesti tervehtimään häntä puolestani. Kirjan, jonka hänelle olen luvannut, Linnankosken ”Laulu tulipunaisesta kukasta”, olen tilannut, mutta en ole sitä vielä saanut. Se saapunee kyllä, ennemmin tai myöhemmin.

Kuulin, että Tukkumissa viime aikoina on vieraillut venäläisiä (ehkäpä oikeammin ranskalaisia?) lentäjiä, jotka ovat heitelleet pommeja siihen rakkaaseen pesään. Jumala varjelkoon Teitä joutumasta vaaraan.

Kirjoitan par'aikaa pitkää kirjettä Appelbergille, mutta en saa sitä valmiiksi enää tänään. Olkaa ystävällinen ja viekää hänelle lämpimimmät terveiset Teidän molempain uskolliselta

Erik Heinrichsiltä.

Tämän kirjeen sain eräänä kauniina aamuna, ja vaikka minusta oli utopiaa ajatella maisteri Bertel Appelbergin, jonka tiesin olevan Helsingissä tai Tukholmassa, yhtäkkiä olevan täällä tässä Jumalanhylkäämässä pesässä rintaman likellä, rupesin kertomaan potilaalleni, ylimalkaisin ja valmistavin sanoin asiasta. Jotta, jos tämä ihmeellinen joskus epämääräisessä tulevaisuudessa tapahtuisi, yllätys ei kävisi liian suureksi ja sen vuoksi potilaalleni liian vaaralliseksi.

Kun istuin hoidokkini sängyn vieressä ja haastelin hiljaa hänelle näistä utopistisista suunnitelmista, katsahdin ulos ikkunasta ja kävin tahtomattani mykäksi, sillä ketkä näen käyvän yli kadun ja ohjaavan askeleensa taloamme kohti ellei Heinrichsin ja Bertel Appelbergin.

En uskonut silmiäni, sehän oli selvää taikaa. Tuskin olin ehtinyt potilaalleni mainita hänen veljensä nimen,

niin oli veli jo täällä! Ja sitäpaitsi siviilin helsinkläisherran näkeminen täällä tässä kenttäharmaassa kyläpahasessa kaiken maailman takana ja niin likellä rintamaa oli sinänsä hämmästyttävä, suorastaan uskomaton tapaus.

Kaikissa tapauksissa potilaaltani salasin hämmästykseni ja läksin jonkin tekosyyn nojalla ulos katsomaan vastatulleita.

Siinä ne seisoivat pihalla ja katselivat ympärilleen ilmielävinä.

Kolme päivää olivat matkamiehet Tukkumissa, enkä voi kuvailla iloani siitä, että maisteri Appelberg oli päässyt tulemaan tänne ja että potilaani nyt sai puhua oman veljensä kanssa ja henkilökohtaisesti sai vastaanottaa ja lähettää terveisiä vanhemmilleen kotiin Suomeen. Minusta tuntui kuin suuri taakka olisi nostettu hartioiltani.

Mikään ei kuitenkaan voinut pidättää Runar Appelbergia täällä maan päällä, missä hänellä, siinä pienessä monin tavoin taistelevassa maailmassa, johon me kaikki kuuluimme, olisi ollut tärkeä paikka täytettävänä. Sanotaanhan, ettei kukaan ole korvaamaton, mutta jääkäripataljoonalle Runar Appelberg oli korvaamaton.

Päivä päivältä vähenivät voimat ja sairauden armoton tuho teki päivä päivältä yhä enemmän jälkeä. Ei edes aurinko, elämänantaja, joka poltti hänen poskensa ruskeiksi, voinut meitä auttaa, ja heinäkuun 22 päivänä, ai-

kaisena kauniina kesäaamuna, Runar Appelberg astui yli ijäisyyteen vievän kynnyksen.

Muutama päivä myöhemmin sain seuraavan kirjeen.

24. 7. 17.

Kuolemansanoman sain sunnuntaina aamulla esikunnassa, missä satuin olemaan, kun soitettiin Tukkumista. Sanoma tuli — kaikesta huolimatta — odottamatta; olin liiaksi luottanut siihen subjektiiviseen vaikutelmaani, että kriitilliset viikot olivat ohi.

Tänään tuli kirje Bertel Appelbergilta. Hän kiittää pataljoonaa surunvalitussähkösanomasta ja sanoo, että omaiset toivovat Runarin haudattavaksi tänne Libauhun. Arkku on siis toimitettava tänne, mistä esikunta jo on ilmoittanut asianomaisille Tukkumiin. Kuljetusta valvomaan lähetämme Pecko Bonsdorffin.

Käytän hyväkseni kuriiria esiintuodakseni Teille, neiti Munck, 2 komppanian, ei, koko meidän pataljoonamme kiitokset. Kiitos siitä huolenpidosta, jonka Runar Appelbergille omistitte hänen viimeisinä viikkoinaan! Kiitos niistä hiljaisista murheista, jotka Te, omaa kiitosta ja mukavuutta katsomatta, omistitte sairaalle toverillemme. Kaikki 27:t ymmärtävät olla Teille kiitollisia siitä, mitä Te olette olleet Appelbergille, samoinkuin aikaisemmin niin monelle tuntemattomalle muulle.

Bertel Appelberg ja veljesten äiti saapuvat tänne otaksuttavasti lauantaina. Silloin tai seuraavana päivänä ovat hautajaiset. Suuren juhlamenojärjestyksen mukaiset, kaikkine kunnianosoituksineen. Ne ovat harvoin olleet paremmin paikallaan.

Jo sitä ennen toivomme saavamme nähdä Teidät täällä. Joka tapauksessa Te tulette Bonsdorffin kanssa. Lämpimimmät terveiseni.

Erik Heinrichs.

Hautajaiset, jotka sitten kuitenkin tapahtuivat Tukkumin kauniilla Ehrenfriedhof-hautuumaalla, sen eräällä korkealla hiekkakummulla, vietettiin suurella sotilaallisella komeudella ja kunnianosoituksilla. Divisionankomentaja eksellenssi von Wese oli läsnä, ylilääkäri ja monta sairaalan lääkäriä sekä kaksitoista Appelbergin toveria jääkäripataljoonasta. Kenttäpappi, joka oli käynyt Appelbergia katsomassa ja joka oli niin kiintynyt hänen olemukseensa ja persoonallisuuteensa ja koko jääkäriliikkeeseen, piti liikuttavan ja harvinaisen kauniin ruumispuheen.

Me, Runar Appelbergin toverit jääkäripataljoonasta, seisomme vielä tänäpäivänä surren — ja kysyen — hänen kuolemansa edessä.

Muutamia Runar Appelbergin sairasvuoteellaan kirjoittamia kirjeitä seuraa tässä.

19. toukok. 17.
Tukkum.

Voitte uskoa, että tulin iloiseksi, kun sain kirjeenne t.k. 16 p:ltä. Makaan täällä, Tukkumin viimeisenä suomalaisena, täydellisesti eristettynä kaikesta ja kaikista, ja jopa melkein joskus tuntuu siltä kuin olisin aivan kanssaihmisteni unohtama. Te tunnette pappenheimarimme Libaussa, muuta he kyllä osaavat, mutta ei kirjeitten kirjoittamista. Niinä neljänä viikkona, mitkä olen täällä maannut, olen saanut Libausta yhden kirjekortin, ja sen pari päivää sitten, ja muuten on kirjeenvaihto ollut olematon. Voitte silloin ymmärtää, että kirjeenne oli tervetullut.

Hirveästi minua sairauteni suututtaa. Kun kerran on sotamies ja joutuu pakosta makailemaan kokonaisen kevään vuoteessa, pitää sen kuitenkin olla haavojen takia, varsinkin kun minulle silloin olisi mieluinen toivo joutua Teidän hoitoonne ja valvontaanne. Mutta ajatelkaa, että täytyy maata kuukausimääriä kuurinmaalaisessa kenttäsairaalassa tavallisessa siviilissä poroporvarillisessa taudissa. "Brustfellentzündung" (keuhkopussintulehdus) on lääkärin nimi sille. Oletan, että se on jonkunlainen keuhkokatarri. Minulla lienee vettä keuhkossa ja sen vuoksi on minulla aina hieman kuumetta, mikä muuten estää siirtämiseni Mitauhun. Mitään vaaraa ei ole, mutta, kuinka pitkälliseksi tauti käy, siitä ei lääkäri voi antaa minkäänlaista vihjausta. Sinä neljän viikon aikana, min-

kä olen täällä maannut, alan tänään viidennen, ei ole minkäänlaista muutosta tapahtunut. Hauskaa, eikö totta! Nyt olen "käskystä" antanut raportin vaivoistani ja jätän ilolla sen aiheen.

Minulla on kaikeksi onneksi erittäin rakastettava ja miellyttävä lääkäri. Hän avustaa minua lukemisella ja koettaa kaikin tavoin tehdä elämäni siedettäväksi. Olen asettanut vuoteeni niin, että voin nähdä ulos. Suoraan kadun toisella puolen on mahtava puhelinpylväs, maalaamaton lauta-aita, sen takana verkosto ryhmyisiä oksia, jotka kuitenkaan eivät voi peittää näkemästä muutamien vanhojen Tukkumtalojen punaisia tiilikattoja savupiippuineen. Todellinen pikkukaupungin "hiljaiselo". —

En tiedä kuinka hyvät tiedot Teillä on kaikesta, mitä kotona on tapahtunut ja mitä siellä valmistellaan, mutta arvelen Teidän mielellänne kuuntelevan muutamia uutisia, vaikkapa enin niistä olisi Teille tuttua. Viisauteni on lähtöisin kirjeestä, jonka muutama viikko sitten sain Eja Heinrichsiltä Berlinistä. Manifesti Suomen valtiomuodon palauttamisesta julaistiin maaliskuun 20 p.*) Kenraalikuvernööriksi nimitettiin muuan herra Stahowitsh ja hänen apulaisekseen parooni Korff. En tiedä, tunnetteko tuon tympäisevän herran. Uuden senaatin muodostavat 6

*) Venäjän väliaikaisen hallituksen mainittuna päivänä allekirjoittama julistuskirja Suomen oikeuksien palauttamisesta.

sosialistia ja 6 porvarillista, varapuheenjohtaja on sosialisti Tokoi, Leo Ehnrooth ainoa ruotsalainen.

Yleinen armahdus on julaistu, mutta se ei kuitenkaan koske niitä, joilla on ollut yhteyttä valtakunnan vihollisiin. Armahduksen perusteella on kuitenkin onnistuttu saamaan Weckström vapaaksi. Hän on nyt Tukholmassa. 43 haavaa on hänellä muistona Simon jutusta. — Väitetään, että mieliala Suomessa on varsin pidättyväinen ja että innostus uusiin olosuhteisiin ei olisi erikoisen suuri. Huhtikuun 4 p:nä kokoontuvat valtiopäivät. Eirik Hornborg on matkustanut ottamaan osaa sen töihin. Paljonhan olisi vielä lisättävänä, mutta rupean tuntemaan itseni väsyneeksi ja minun täytyy lopettaa tämä pitkä epistola.

Minulla ei ole kylliksi itsekkyyttä pyytääkseni Teitä tulemaan tervehtimään, sillä jos matka onkin lyhyt Mitausta tänne se on kuitenkin vaivaloinen. Mutta jos Teidän itsenne tekee mieli tehdä retki ja omin silmin nähdä paljonpuhuttu Tukkum, niin tietäkää, että olette sydämellisesti tervetullut. Lähettäkää kuitenkin kortti etukäteen, kun Te tulette, niin että täällä osataan vastaanottaa niin arvoisa vieras joskin vaatimattomissa vaatteissa niin ainakin hyvästi ajeltuna.

Tervehtikää Lönnbergiä ja Lavastia, jos he vielä ovat siellä, olkaa niin kiltti,

Teidän uskolliselta

Runar Appelbergilta.

Huhtikuun 25 p. 17.

Vielä kerran sydämellisin kiitokseni Tukkumissa käynnistänne, jonka tulen säilyttämään kiitollisessa muistossani. —

Seuraavana päivänä Teidän lähdettyänne laski tohtori oikeasta keuhkostani lähes litran vettä. Siitä huolimatta ei kuume rupea hellittämään. Lämpöni on muuten hyvin vaihteleva. Totesin sen eilen huvikseni. Kello 8 aamulla olin kuumeeton. Klo 10 osoitti lämpömittari 38,3° ja klo 1 39,5°. Klo 5 oli kuume taas painunut 38,5 asteeseen ja tänä aamuna oli lämpöni vain 36,5°. Mutta tämä alituinen nousu ja lasku väsyttää tietysti. —

Sehän oli mielenkiintoinen uutinen, että Fabritius y.m. ovat olleet Libaussa. Onkohan heillä ollut joku määrätty tehtävä, vai olivatko he vain ottamassa selvää niinsanotusta mielialasta. Fabbe voisi hyvinkin kirjoittaa minulle Berliinistä. Meillä on tapana silloin tällöin vaihtaa pitkiä kirjeitä. Mutta niinhän on, että sitä joka on poissa pelistä, ei oteta lukuun. Olisi sen vuoksi myöskin hauskaa kuulla Tukholman herroista, sillä ne ovat aina niin suuria optimisteja. Omasta puolestani en voi uskoa, että kaikki pian päättyisi iloon ja riemuun, ei, siihen on vielä pitkä aika. —

Vielä on minun kiitettävä kirjeestä, jonka sain eilen. Lopetan monin terveisin.

Teidän Runar Appelberg.

Toukok. 1 p. 17.

"Talvi on jo laannut riehumasta" — "Ack, hur härligt majsol ler". Tukkum, joka tietää miten käyttäytyä, ottaa vastaan vapun niinkuin pitääkin päivänpaisteella huolimatta siitä, että eilen oli täysi lumituisku. Tänään tahtoisin todellakin perin mielelläni syödä tippaleipiä ja juoda simaa. Ajatelkaapas, jos istuisimmekin Kaisaniemessä ja kuulisimme ylioppilaitten laulavan. Siitä on niin monta vuotta kun viimeksi olin mukana viettämässä vappua! — — — — Mutta vappuaamuilla Kaisaniemessä ylioppilaslauluineen on tradition pyhyys ja viehätys, joka muistuu ja tuntuu vieläpä Kuurinmaallakin. —

Te aiotte jättää Mitaun! Minusta tuntuu kuin olisi melkein vallankumous kysymyksessä. Mutta olette tietysti oikeassa, mitä teette valtaistuimella ilman alamaisia. Olisi perin hauskaa, jos voisitte, ennenkuin kokonaan jätätte nämä seudut, tulla Tukkumiin joksikin päiväksi, niinkuin olette väliin luvannutkin.

Jonkun aikaa sitten oli täällä pataljoonan kuriiri Libausta ja hänen mukanaan sain runsaan postin. Muun muassa sain käärön Liebesgabenia rouva Lindbergiltä Berlinistä. Tiedättekö hänen osoitteensa, jotta voisin kirjoittaa ja kiittää?

Täällä ovat päivät toistensa kaltaisia, tulevat ja menevät. Kuume puolustaa järkähtämättömästi asemaansa 38° ja 39° välillä. Yhtämittainen kuume on aiheutta-

nut minulle ihottumaa, joka polttaa kuin tuli. Makaan jalat ja kyynärpäät voideltuna rikkisalvaan ja käärittynä pumpuliin. Kämmenet ovat samassa kadotuksessa. Voitelin ne boorisalvalla viime yöksi, mutta se ei ollenkaan auttanut. Minun pitänee kääriä nekin pumpuliin. Jotta olisin vielä täydellisemmin Latsaruksen kaltainen, olen saanut kumpaankin silmänluomeeni näärännäpyn, jotka panevat silmäni vuotamaan ja kiusaavat kauheasti. Voin oikeastaan lukea vain sanomalehdet aamuisin, siitä en luovu, mutta en ollenkaan kirjoja. Muuten laulan Runebergin kanssa: ma olen sotapoika ma, ei mulla hätää lain. —

Huomaan makaavani tässä ja rupattelevani kaikista pikkuasioistani. Se Teille kiitokseksi Teidän aina osoittamastanne myötätunnosta. Minut näyttää valtaavan hiljainen lasarettihulluus. — — — Niin, nyt lopetan epistolani, ehkä saan lopettaa sen toivoen auf Wiedersehen lähimmässä tulevaisuudessa.

Teidän Runar Appelberg.

Toukok. 11 päivä 17.

Tahdon rohkaista mieleni ja kiittää Teitä muutamin rivein viime kirjeestänne t.k. 9 päivältä. Tietysti olen saanut kirjeenne — kaikki mikäli ymmärrän. Sitävastoin tuntuu minusta kuin eivät kaikki minun kirjeeni saapuisi Teille perille. Ette ilmeisesti ole saanut erästä

epistolaa, jonka kirjoitin vapunpäivänä Teidän viime kirjeestänne päättäen. Ei vahinkoa mitään, ilmoitan vain että olen kirjoittanut. —

Viime pävinä on kuume pysynyt 38 asteen tienoilla, mutta en ymmärrä, siitä huolimatta minua paleltaa neljän vilttini alla. Rupean tuntemaan itseni hirveän voimattomaksi. Nyt iltapäivällä nousi lämpö 39,5 asteeseen, ja tunnen itseni oikein virkeäksi. — Tohtori oli täällä juuri ja pani pisteen kirjoittamiselleni.

Toukokuun 12 p.

Vieläkö haudotte tuumaanne tulla käymään Tukkumissa? Sydämellisesti tervetullut olette, jos tulette! —

Eja Heinrichs ja Öhquist ovat sangen urhoollisesti muistaneet minua kirjeillä pataljoonasta. Öhquist on vain pari viimeistä viikkoa ollut lomalla, alhaalla Reinillä isänsä luona, jolla kuuluu olevan toimi siellä jonkinlaisessa koulussa tai pensionaatissa. —

Minun hyvä tohtorini on jo parisen viikkoa ollut työssä toisella taholla, divisioonanlääkärin virkaatekevänä adjutanttina, luullakseni. Se on harmillista. V.t. on muuan hyväntuulinen alilääkäri, minkä verran hän ymmärtää kaikesta, sitä en tiedä.

Sisältörikasta ei tästä kirjeestä tullut, mutta lopetan sen kuitenkin tähän. Monet terveiset lähettää

Teidän Runar Appelberg.

L I B A U S S A

I.

Heti Tukkumin hautajaisten jälkeen matkustin läsnäolleitten jääkärien mukana Libauhun ryhtyäkseni johonkin työhön Sotasairaala 124:ssä, missä Sisar Saara jo koko kesän oli työskennellyt.

Sain, lyhyen ajan hoidettuani malariaosastoa, joka sen jälkeen lakkautettiin, osalleni punatautiosaston, sillä tämä ikävä ja ankara kulkutauti oli ruvennut ankarasti raivoamaan Libaussa. Potilaani olivat miltei kaikki vanhahkoja ja pieniä ukkeleita Libaussa majailevista nostoväkipataljoonista. Oli ero näitten potilaitten ja niitten voimakkaiden nuorukaisten ja paraassa iässään olevien miesten välillä, joita Mitaussa olin hoitanut.

Hauskoja nämä eivät olleet käsitellä. Sairaus ja siitä johtuva heikolla ruoalla pito teki heidät mariseviksi ja riidanhaluisiksi, sitäpaitsi oli heillä ikävää Libaussa, ja ensi kerran Saksassa oloaikanani kuulin tyytymättömiä sanoja lausuttavan sodasta ja olosuhteista yleensä.

Nyt ymmärsin totisesti, miten oikeassa saksalaiset upseerit olivat toistellessaan, että "miehillä pitää olla jotain tekemistä, muuten tulee heille tuhmia ajatuksia mieleen". Täällä saattoi sen itse todeta. Nämä ikämiehet olivat kaukana rintamalta, heillä oli vähän tekemistä, kärsivät sen vuoksi koti-ikävää ja olivat tietysti tyytymättömiä elämään ja — "paljoon" työhönsä!

Myöhemmin tuli tänne Libauhun joukkoja myöskin suoraan länsirintamalta, missä he päivät pääksytysten olivat olleet hirveän rumputulen alaisia, ja heistä oli elämä ihanaa, kun he pääsivät tähän rauhan paikkaan. He todellakin toivat tullessaan raikkaan tuulahduksen todellisesta sodasta. Se kuuluu paradoksilta, mutta se on yksinkertaisesti totta. —

Se elämä, mihin nyt vähitellen sai tottua poikkesi monessa oleellisessa kohdassa siitä, mitä jo vuoden ajan oli tullut viettäneeksi. Libau oli suuri ja vilkasliikenteinen kaupunki verrattuna niihin paikkakuntiin, missä ennen olin työskennellyt täällä saksalaisten miehittämällä alueella, ja kun se oli sangen kaukana varsinaisen rintaman takana, pääsi siviilielämä ja kaupungin siviiliväestö siihen jonkunverran vaikuttamaan. Siellä oli koko joukko puoteja, joissa kauppa kävi, siellä oli hotelleja ja ravintoloita, kahviloita ja eläväinkuvienteattereita, ja kaupungin asukkaat, niiden joukossa paljon juutalaisia, käyskentelivät päivät pitkät kaduilla. Lyhyesti,

kaupungilla oli jo hienoinen, joskin todella sangen vaatimaton, mondeenisuuden sävy. Ja sillä se menetti viehätyksensä. Ainakin minulta.

Selvät, yksinkertaiset viivat samenivat. Täällä ei enää ollut kysymys vain elämästä ja kuolemasta, mikä tekee ihmisen rehelliseksi ja nöyräksi, täällä oli senkin tuhansilla sivuseikoilla tärkeä merkitys, ja ihmiset kävivät pieniksi, jokapäiväisiksi, itsekkäiksi.

Vain kaksi asiaa oli täällä parempaa kuin Mitaussa ja Tukkumissa. Toinen oli ihana meri, avoin Itämeri, jonka pitkät vyöryvät laineet hyväilivät Libaun hietarantaa. Hietaranta oli suloinen, ja joka päivä, kun vain sairaanhoitotyö sen salli, vaelsimme sisar Saaran kanssa sinne ja teimme mitä ihmeellisimpiä ja ihanimpia uimaretkiä mahtaviin maininkeihin tai valkovaahtoisiin aaltoihin. Siellä huuhtoi itsensä vapaaksi kaikesta harmista ja kaiketsa apeudesta, mikä valtasi mielen osastolla tyytymättömine potilaineen, ja sitä nousi todellakin uutena ihmisenä Itämeren kirkkaasta suolaisesta vedestä.

Iltaisin oli pitkä hietaranta "koko Libaun" kävelypaikka. Sinne kokoontui kaikki, mitä kaupungilla oli naisellista kauneutta, ja hauskimmat ja silmää miellyttävimmät kavaljeerit, jotka tekivät nuorille Libaun kaunottarille seuraa, olivat — ainakin molempain suomalaisten sisarten silmissä — nuoret vihreätakkiset herrat.

Näin johdun siihen toiseen seikkaan, joka teki olon Libaussa siedettäväksi. Se oli 27:s jääkäripataljoona, joka oli sinne majoitettu. Nyt saattoi tavata jonkun jääkärin miltei joka päivä ja kuulla uutisia kaikesta mitä heille ja pataljoonalle tapahtui. Joko tulivat he sairaalaan käymään tai tapasi heitä hietarannalla tai Kurhausin sunnuntaikonsertissa, silloin kun jääkäripataljoonan soittokunta soitti.

Sisäinen silmäni näkee vielä nuoret miehet jääkäritakkeineen, vihreä lakki päässä ja kulta- tai hopeanauhat yksinkertaisissa vihreissä olkalapuissaan kulkevan muitten huvikävelijöitten keskessä iltaisin tai sunnuntai-iltapäivin.

Konekivääri komppanian nuoresta suomalaisesta päällystöstä näki Olof Laguksen, Bjarne Nordenswanin ja Erik Schaumanin käyskentelevän siellä hienoina ja siisteinä solakoine nuorukaisvartaloineen. Jääkärit eivät edustaneet enää vain yksinkertaista ja karkeaa rintamasotilasta, täällä "mondeenisessa" suurkaupungissa olivat useimmat koristautuneet (ainakin sisarien silmissä) oikein hienoiksi salonkisankareiksi.

Eroittamaton 2:sen komppanian vaunupari, ryhmänjohtajat Thompe (Tuompo) ja Grandell nähtiin reippain askelin mittailevan kilometrinpituista rantaa.

Neljännen komppanian Oberzugführer Österman oli jo silloin, huolimatta posken lapsellisesta pyöreydestä,

päättäväisen ja väliin vallan tuiman näköinen, mutta loistava hymy saattoi yhtäkkiä kirkastaa kaiken.

Heinrichs-veljesten sotilashahmot vilahtivat siellä täällä, ja ajattelin usein heidän, samoinkuin kaikkien muittenkin kotona Suomessa olevia äitejä, ja valitin, ettei kukaan heistä silloin päässyt näkemään muhkeita poikiaan, vaan voi vain lähettää heille levottomat ja kaipaavat ajatuksensa.

Alipursimiehet Helsingius — Fredrik-sedäksi sanottu — ja Kauppila antoivat viileitten merituulten puhallella pitkien ja pohjoismaisen vaaleaveristen hahmojensa ympäri ja jäähdytellä syvälti paljastettuja merimiesrintojaan. Muutamia jääkäreitä oli näet komennettu määrättyä erikoistehtävää varten sotasatamaan ja heidän oli sen vuoksi ollut vaihdettava vihreä takkinsa siniseen merimiespuseroon.

Sven Weckström, jonka venäläiset kotona olivat ampuneet seulaksi ja joka hädintuskin oli paikattu eheäksi, oli taas ilmaantunut toveriensa joukkoon ja nähtiin aina iloisena ja reippaana liikuskelevan kaikkialla. Hänet siirrettiin vastaperustettuun jääkäriratsuväkeen, koska hän monien haavojensa vuoksi ei voinut suorittaa pitkiä marsseja jalkaisin.

Siellä nähtiin vakainen Paul Ljungberg, ratsuväen suomalainen päällikkö, tummasilmäinen Friedel Jacobsson, harvasanainen Armas Ståhlberg, nuori Herbert af

Forselles ja monta, monta muuta, jotka nyt jo kauvan ovat vaeltaneet kaukana elämän ja sen taistelujen tuolla puolen. —

Olen maininnut muutamien jääkärien nimiä niistä monista, jotka rannan iltahämärissä näki kulkevan, mutta minä näen heidät kaikki sieluni silmien edessä, unohtamatta yhtäkään!

Muuan salainen ja mystillinen paikka Seestrassen varrella Libaussa, jossa usein jääkärien kanssa kävimme, oli "Tellurium" — joksi joku jääkäri oli sen kastanut. Vietimme siellä kielletyn nautinnon orgioita: söimme satumaisen hyviä leivoksia, joita tosin oli kielletty nyt sota-aikana leipomasta, mutta me ja monet muut meidän kanssamme välitimme vähät siitä. Muuan ruma juutalaisukkeli ja hänen kaunis rouvansa pitivät näet pientä konditoriaa yksityisasunnossaan, ja oli viisainta olla katsomatta kulissien taakse, missä leivokset valmistettiin! Silloin olisi helposti voinut menettää ruokahalunsa, ja se olisi ollut vahinko, sillä leivokset olivat ihmeellisen herkullisia.

Telluriumin isäntäväellä oli pieni tytär, 5—6 vuoden ikäinen, ja kun häneltä kysyi miten hän voi, hän vastasi posket punottaen ja silmät loistaen: Das Geshäft blüht — kauppa kukoistaa! Todistuksena siitä, että hän oli oikeassa, oli tiskin takana pimeässä etuhuoneessa oleva säkki; se oli näet kukkuroillaan kahisevaa paperirahaa.

Jos oli rahaa, sai kaupungin ympäristön talonpojilta ostaa munia, voita, jauhoja ja muita sellaisia ihania aineita, ja ne, joilla oli aikaa, halua ja tilaisuutta, voivat tietysti kaikesta tästä valmistaa hyviä ja ihmeellisiä herkkuja.

Ja me molemmat sisaret lankesimme kiusaukseen ruveta kilpailemaan kaupungin leipurien kanssa. Sairaalamme läheisyydessä olimme löytäneet suuren leivinuunin erään vanhan eukon luona, ja sillä leivoimme Schwester Saara ja minä monta hyvää ja ihanaa sokerikakkua, jotka maistuivat jääkäreillemme ihmeellisen hyviltä niinsanotun kahvin kanssa, jota me silloin tällöin heille tarjosimme. Olimme ostaneet kumpikin kakkuvuokamme, vispilöimme kumpikin kotonamme kakkutaikinan valmiiksi, kaadoimme sen vuokaan ja se kainalon alla juoksimme kadun nurkan taa eukon luo, jolla miltei aina oli uuni lämpimänä.

Joskus saatoimme, jonkun sopivan aiheen sattuessa, jouluna tai muina juhlina olla erikoisen anteliaita ja silloin leivoimme oikein kosolta kotoista kahvileipää ja kakkuja, niin että voimme pyytää suuremmankin joukon jääkäreitä kahvikesteihin.

Libaun aikana oli myöskin muodissa tarjota toinen toisilleen hobbelbobbelikestejä. Kuinka monta sunnuntai-iltapäivää onkaan istuttu huoneessamme sairaalassa tahi

jossakin jääkärien asunnossa, hieroen lasillista kuohuvaa, ihanaa hobbelbobbelia! Ilman minkäänlaista alkoholia, koska sellaista oli vaikea hankkia puodeista.

Se aika, jonka tohtori Ossi Sivén Helsingistä oli Libaussa ja pataljoonan rulliin kirjoitettuna, oli meille kaikille mieluisa. Monta vapaahetkeä vietimme hänen erinomaisen hauskassa ja pirteässä seurassa, ja kuinka annoimmekaan mielikuvituksemme liidellä kaikkiin ilmansuuntiin. Isänmaan tulevaisuutta kuviteltiin. Tohtori Sivénkin on jo kauan sitten ollut vainaja, mutta hänen muistonsa on rakkaana ja elävänä jääkärisisarten sydämissä.

Erään todistuksen siitä, että jääkärit eivät kuitenkaan olleet kokonaan maanmiestensä suomalaisten ystäviensä unohtamia, sain, kun jääkäriveljekset von Essen, Reinhold ja Gösta, kävivät luonani eräällä asialla. He olivat saaneet erään rahasumman — luullakseni isältään — jaettavaksi sairaitten ja erikoisen köyhien jääkärien kesken, ja pyysivät minulta apua niitten jakamisessa. Oli aivan luonnollista ja erikoisen ilahduttavaa minulle myöntyä heidän toivomukseensa, ja monta kiitoskirjettä on minulla vielä tallella valituilta onnellisilta, joista useimmat makasivat sairaaloissa eri tahoilla Saksaa. Yksinäisiä, rahattomia, kohtalon sillä kertaa unohtamia suomalaisia jääkäreitä.

Elokuun lopulla sain jättää punatautiosaston ja siirtyä leikkaussaliin, missä työ oli verrattomasti hauskempaa. Siellä työskenteli toinen suomalainen sairaanhoitajattaremme, Schwester Saara, ja sen johdosta, että me molemmat suomalaiset saimme työskennellä samassa paikassa, kävi meidän yksityinen elämämmekin hauskemmaksi. Hän oli 'instrumenttisisar" ja minusta tuli "narkoosisisar". Paitsi meitä, kuului leikkaussalin henkilökuntaan saksalainen sairaanhoitajatar Schwester Margarethe, muuan nuori lääketieteen opiskelija Thomas ja yksi sairaanhoitosotilas.

Sen lääkärin nimi, joka suoritti leikkaukset, oli Stabsarzt Fehre, ja hän oli hyvin kelpo ja tyyni mies eikä sanonut yleensä monta sanaa.

Siellä suoritettiin kirjava määrä leikkauksia. Potilaat olivat saksalaisia sotilaita, venäläisiä sotavankeja ja n.s. Hilfsdienstin naisosanottajia. Kun näet miehistä alkoi olla puute, ruvettiin ottamaan naisiakin sotakoneiston palvelukseen konekirjoittajiksi y.m.s. toimiin esikuntiin. Enimmäkseen olivat tietysti kuitenkin potilaamme saksalaisia sotamiehiä.

Sairaalassa, ainakin siinä osassa, missä me työskentelimme ja joka sijaitsi n.s. Emigrantenhausissa, oli sairaanhoito muuten valtakunnansaksalaisten evankeelisten diakonissojen huolena. Mutta kun minun työpaikkani aluksi oli eristetyllä ja eri rakennukseen sijoitetulla pu-

natautiosastolla ja sitten leikkaussalissa, en koskaan joutunut läheisiin tekemisiin heidän kanssaan enkä tullut niin heidän tuttavakseen ja ystäväkseen kuin Mitaun realikoulun herttaisten nunnien kanssa.

II.

PÄIVÄKIRJAMUISTIINPANOJA.

Libau 7. VIII. 1917.

— — — Eilen oli viikko siitä kulunut, kun tulin tänne, ja se tuntuu minusta kuukaudelta, niin pitkät ovat päivät. Olen nyt saanut niskoilleni punatautiosaston ja se ei suinkaan ole hauskaa. Enimmäkseen vanhoja nostoväkimiehiä, jotka napisevat ja mukisevat sodan johdosta yleensä ja laihan punatautiruokajärjestyksen vuoksi erityisesti. Yksi ainoa jääkäri minulla on, ja hän on ainoa iloinen ja kiltti. — Olemme joka päivä käyneet uimassa, mutta eilen ja tänään oli yhtäkkiä kylmää ja syksyistä, niin ettei haluttanut mennä mereen. Täällähän on ihana hiekkaranta ja hiekka on kuin hienointa vehnäjauhoa, ja mukava, suuri uimahuone. — T.k. 1 päivänä oli keisari täällä, mutta hän ei ollenkaan näyttäytynyt kaupungissa. Hän ajoi asemalta (missä hän vastaanotti paraatin ja näyttäytyi hetkisen rapuilta, musiikin soidessa ja Zeppelinin leijaillessa ilmassa, ja missä mekin hänet näimme)

suoraan sotasatamaan ja sitten matkaansa taas. Arvelen, että häntä oli varoitettu, sillä Libau ei ole vähääkään saksalaismielinen. — — — — Nythän koko pataljoona odottaa pääsevänsä kotiin, ja on hirveän jännittävää nähdä, miten käy. Kunhan vain ei tarvitsisi jäädä liian kauaksi tänne! Viihdyn täällä oikeastaan hyvin huonosti. Ainoa, joka yleensä tekee mahdolliseksi olosuhteisiin tyytymisen, on se, että täällä on pataljoona ja meri!

— — — Tänään olemme olleet kilpa-ajoissa täällä — — ohjelmassa oli m.m. erilaisilla valjakoilla ajo, ja esiintyjien joukossa oli Preussin prinssi Joachim. —

16. VIII.

Nyt minulla on kaksi saniteettisotilasta punatautiosastollani, ja sikäli, kun kaikki vähitellen järjestyy, rupean myöskin paremmin viihtymään.

21. VIII.

Tänään kävi ruhtinas Hohenlohe sairaalaa katsomassa, ja kaikki hoitajattaret kutsuttiin koolle, koska hän tahtoi puhutella heitä. Hän oli vanhahko, ystävällinen herra. — — — Pataljoona näkyy jäävän tänne pitemmäksi aikaa kuin mitä ensin oli ajateltu. — Pecko toi eilen varhain Fazerin konvehtia ja suuren saippuan, mitkä rouva Appelberg Tukholmasta lähetti minulle!

30. VIII.

Toissapäivästä lähtien olen leikkaussalissa neiti Rampasen kanssa, ja sehän on tietysti paljon hauskempaa kuin olo punatautiosastolla. Meillä on tällä hetkellä vähän työtä. — Viime päivinä olemme tehneet tiloja loppumattomiin kaikkiin mahdollisiin paikkoihin sairaille, jotka tulevat Mitausta, mistä kaikki sairaalat tyhjennetään hyökkäystä odotettaessa.

4. IX.

Eilen illalla tuli tieto, että Riika on valloitettu. — Hpzf. Jernström on elokuun ensi päivistä lähtien Berlinissä ja Tukholmassa eikä ole vielä antanut sanaakaan kuulua itsestään, niin että jo huhutaan, että Ruotsin sosialistit ovat hänet vanginneet. — Tänään leikkasimme täällä nuoren tytön (Hilfsdienst), jolla oli umpisuolentulehdus.

24. IX.

— — — Nyt on täällä kovasti paljon sotaväkeä kaupungissa ja sanotaan, että Saarenmaa aiotaan lähipäivinä vallata. Pari kolme suurta taistelulaivaa on myöskin tullut tänne. Jakobstadt on eilen, niin kertoo huhu, joutunut saksalaisten käsiin. Kun vain sitten, kun Saarenmaa on vallattu, retki jatkuisi Tallinnaa ja Suomea kohti! — — — Eilen oli meillä 6 jääkäriä kylässä tääl-

lä. — — — Ja onneksi riitti sokerikakku, jonka olin paistanut Grpf. Meliniä ja Wolffia ajatellen, jotka myöskin tulivat. — Muuten on meidän nykyinen erikoisalamme leipoa sokerikakkuja ja tarjota niitä jääkäreille. 14 kappaletta olemme jo nähneet sulavan makeisiin suihin.

Lokak. 9 p.

Tänään iltapäivällä on neiti Rampanen matkustanut lomalle odotettuaan kuukauden kaikkia asiaankuuluvia papereita ja voitettuaan tuhannen muuta estettä viime hetkessä. Muun muassa annettiin kaiken kukkuraksi tänään lomakielto, mutta hän pääsi kuin pääsikin vihdoin menemään. — — — Tapasin Ozf. Heinrichsin ja me menimme erääseen salakahvilaan, missä vielä saa rauhanajan leivoksia, leipää ja kahvia. Se oli hurjan hyvää.

Nyt on minulla tovereinani leikkaussalissa kaksi aivan uutta Schwesteriä ja minusta on tullut oikea "Narkoseschwester", ja siihen olen varsin tyytyväinen, vaikka vielä Berlinissä pidin sitä vihonviimeisenä toimena, jota kaikkein viimeisimmäksi halusin.

Kerrotaan, että ne lukemattomat joukko-osastot, jotka viime viikkoina ovat kansoittaneet Libaun, tänä yönä lähtevät Saarenmaata kohti. Saa nähdä onnistuuko retki saksalaisilta ilman erikoisia vaikeuksia! Kunhan sitten mekin pääsisimme lähtemään!

Viime sunnuntaina oli täällä taas muuan suuri kiho käymässä, valtakunnan korkein lääkäri, Generalstabsarzt von Czerning, ja siivottiin ja puhdistettiin vimmatusti monta päivää. Ja sitten oli kaikki ohi parissa minuutissa. Minulta kysyi hän tavalliset kysymykset, mistä olin kotoisin j.n.e. ja sanoi sitten jotakin semmoista kuin että hän toivoi Suomen aikanaan suoriutuvan.

13. X.

Nyt ei täällä Emigrantenhausissa enää ole yhtäkään suomalaista potilasta, mutta Nikolainlukiossa ja Hansakasarmeissa on muutamia.

Eilen ovat saksalaiset nousseet maihin Saarenmaalle; saa nähdä tuottaako heille erikoisia vaikeuksia vallata koko saari.

Pataljoona on eilisestä lähtien viiden päivän manöövereillä; huomenna, sunnuntaina, on heillä lepopäivä Zieraussa, parooni Manteuffelin maatilalla, missä myöskin pataljoonan lepokoti sijaitsee. — Olin eilen aamulla 8—$^1/_2$ 9 välillä ulkona nähdäkseni ainakin ratsuväen lähtevän liikkeelle, ja onnistuinkin näkemään sen, mutta vain osan, sillä useimmat hevoset ovat sairaita heikon ravinnon takia.

18. X.

Eilen illalla on — mikä ihme! — Jernström palannut takaisin Tukholmasta. En ole vielä häntä nähnyt enkä

kuullut, mitä hänellä on kertomista. Illalla on kaiketi kaikilla Zugführereillä Besprechung hänen kanssaan. Toivon saavani kuulla jotain huomenna. — Tänä yönä vuosi sitten tulin Mitauhun! Pimeässä ja yksinäni! — Saa nähdä, onko minun jäätävä tänne vielä kauaksikin aikaa! —

Eilen saimme ensimmäiset haavoittuneet Saarenmaalta; enimmäkseen kasakkain sapeleilla lyömiä. Maihinnousu oli käynyt mainiosti, ryssät yllätettiin täydellisesti unestaan. — Nyt on jännittävää nähdä, pääsemmekö mekin matkaan kotiin päin!

21. X.

Eilen olivat muutamat Oberzugführerit pyytäneet minut pienille, somille päivällisille hotelli Petersburgiin, ja Peckokin oli mukana. Vietettiin minun yhdenvuodenriemujuhlaani. Oli hauska taas tavata Jernströmiä. Tukholman olosuhteethan ovat suuresti muuttuneet. Siellähän on eversti Mexmontan. — — — Tri Sundvall on Ruotsissa kotimatkalla. —

30. X.

Olen tänään jättänyt asianomaisille loma-anomuksen, mutta saanen odottaa koko kuukauden ajan, niinkuin neiti R. — Hän on äsken palannut lomaltaan. — Tänään ovat Hauptmann A. ja Gabi matkustaneet Berliniin 5—

6:ksi päiväksi. Siellä kaiketi ratkaistaan Suomen sotajoukon kohtalo.

Marrask. 6 p.

— — — Tallwitz sanoi eilen, että Ausfeldiltä on tullut sähkösanoma esikuntaan: ”Alles gut geregelt nach Wunsch Generalstabs, komme Mittwoch Abend” (Kaikki hyvin järjestetty yleisesikunnan toivomuksen mukaan, tulen keskiviikkoiltana.) — Merkitköön se nyt vain sitä, että saamme vielä tänä syksynä lähteä Ahvenanmaalle!

7. XI.

Eilen oli Zugf. Prytz luonani ja toi minulle vanhan, pronssisen viikinkirannerenkaan vapaaherratar von Manteuffeliltä Zierausta. — — — Zieraussa löydetään näet joukottain pronssikoruja muinaishaudoista, ja luullaan, että ne on valmistettu Ruotsissa ja tuotu tänne merenpihkaan vaihdettavaksi. —

Zugf. Sarlin on ollut Tukkumissa pystyttämässä ristin Appelbergin haudalle. — — Eilen oli muuan eksellenssi — ”Feldsanitätschef Ost” — täällä sairaalaa katsomassa. Olimme juuri paraikaa kesken amputeeraamisen, kun hän astui sisään, niin että hän vain katseli hetken ja meni sitten ulos. Mutta kun kaikki oli valmista, hän tuli sisään taas koko seurueineen ja ohjasi askeleensa suoraan neiti R:sta ja minua kohti ja sanoi, että hän pääasiassa

oli halunnut tervehtiä meitä, ja puheli kauan ja ystävällisesti meidän kanssamme kysellen meidän kohtalojamme ja viihtymistämme.

9. XI.

Toissa iltana tuli Gabi takaisin Berlinistä, mutta A., joka tuli iltaa aikaisemmin, on matkustanut eteenpäin jonnekin, sanotaan Saarenmaalle. Joka tapauksessa kuuluvat mahdollisuutemme päästä Ahvenanmaalle vielä tänä syksynä olevan yhtä suuret kuin päinvastainen mahdollisuus, ehkäpä suuremmatkin.

Tapasin tänään Peckon, joka oli matkalla Gabin luo, joka on muuttanut Weidenstrasse 3:een, ja niinpä lähdin hänen mukaansa, join kahvia ja kuuntelin uutisia ja sain mehiläishunajaa ja suklaakakkuja ja Fazerin konvehtia! Hänellä oli mukanaan joukko hyvää tavaraa (villa-alusvaatteita y.m.s.) eräille herroille jääkäreille. —

12. XI.

Lauantaina olivat 27:nnen Jääkäripataljoonan useimmat Lönnbeckin koululaiset, minä niitten mukana tietysti, valokuvauttamassa itsensä kasarmin pihalla tykkien edessä.

Tänä iltana olimme Zugf. Ljungbergin ja Laguksen ja Grpf. Melanderin kanssa "Telluriumissa" syömässä leivoksia oikein kosolta. — Kun palasimme sieltä, kohta-

simme Vassen, joka kertoi, että Venäjän kanssa on tehty kolmeksi kuukaudeksi aselepo!

Miten silloin käy pataljoonan!? Kaikki on tosin talven varalta selvitetty, toisin sanoen ne, jotka tahtovat, saanevat ehkä jo viikon kuluttua lähteä siviili-lomalle, kunnes lähdetään kotia kohti, ja jäljelle jääville järjestetään ylemmän ja alemman päällystön kursseja j.n.e. — Mutta jos nyt tulee rauha! Onko koko unelma pataljoonasta, josta piti tulla isänmaan pelastaja, valuva hietaan? Onko kaikkien vihreitten jääkärien kiltisti matkustettava kotiin, jotta heidät siellä ehkä vastaanotettaisiin katuvaisina tuhlaajapoikina joille lempeästi annetaan anteeksi heidän nuorekas seikkailuhalunsa? Se olisi kova ja epäoikeudenmukainen kohtalo miehille, jotka todella ovat panneet paljon alttiiksi täyttääkseen velvollisuutensa isänmaata kohtaan.

18. XI.

Tänään on Jernström taas yhtäkkiä matkustanut Berliniin. — — — Sain eilen paroonitar Manteuffeliltä kirjeen, jossa hän hyvin ystävällisesti pyytää minua tulemaan Zierauhun vaihtamaan saamani rannerengas toiseen, paljon kauniimpaan. Matkustaisin mielelläni, mutta en tiedä, tuleeko siitä mitään. Toivon pian pääseväni lomalle.

21. XI.

Tänään on toisen kerran suomalainen jumalanpalvelus eräässä täkäläisessä kirkossa. Kaksi viikkoa sitten oli myöskin samanlainen, ja silloin saarnasi jääkäri Marttinen 2 K., nyt saarnasi jääkäri Anttila 2 K. — Edellisellä kerralla oli niin kaunista nähdä nuori pappi yksinkertaisessa jääkäritakissaan seisovan alttarilla, nyt kuuluu Anttilan pitävän käskystä pukeutua papinkappaan.

26. XI.

Huomenna varhain aamulla matkustan lomalle. Passini on marraskuun 9:nnestä päivästä lähtien maannut täkäläisessä komendatuurissa valmiina eikä kukaan ole siitä mitään sanonut tai tietänyt. —

III.

Marraskuun alussa pyysin kolmen viikon lomaa päästäkseni yli vuoden palveluksen jälkeen etapissa matkustamaan Berliniin tervehtimään sikäläisiä ystäviäni ja myöskin katsellakseni taas suurta kaupunkia, jonka katuja niin monta kuukautta olin astellut, ja jonka sielun niin hyvästi tunsin.

Matkustaakseen tarvittiin henkilöllisyystodistuksia ja monenlaisia lupakirjoja, ja päästäkseen miehitetyn

alueen ja Saksan välisen rajan yli tarvittiin erikoiset passit ja kulkuluvat. Oli miten oli, kokonainen pakka papereita piti olla mukanaan, ja kesti aikansa, ennenkuin minulla oli kaikki käsissäni. Tärkein kaikista oli kulkulupa rajan yli, ja sen sain vaatimattoman sähkösanoman muodossa Oberkommando Ostista Mitaussa.

Kun matkallemenon hetki lähestyi, asetuin ilomielin istumaan kylmään rautatievaunuun välttämätön huopavaippa polvilla ja koko paperipinkka taskussa.

Parin tunnin kuluttua olimme Bajohrenissa, raja-asemalla, ja tuimat rajavartiosotilaat tempasivat vaunun ovet auki. Ne olivat vanhoja nostoväkimiehiä, jotka täällä suorittivat isänmaallista velvollisuuttaan, eikä heillä toden totta ollut halua päästää ketään epäilyttävää olentoa pujahtamaan sormiensa välistä.

Annoin paperitukkuni sotamiehelle varmasti vakuutettuna, että se oli kaikkein kauneimmassa järjestyksessä. Mutta arvatkaapa, miten epämieluisasti hämmästyin, kun hän aukaisee suunsa ja sanoo: — Tästä puuttuu kulkulupa rajan yli!

— Mahdotonta, vastaan minä, kaikki paperit ovat varmasti siinä.

Ei, yksi paperi, joka on sen ja sen näköinen, tarvitaan ehdottomasti, jotta saisi matkustaa eteenpäin. Hänen äänensä kävi yhä tiukemmaksi ja silmät katsoivat yhä

tutkivammasti minuun. Etsin etsimistäni, mutta en löytänyt mitään, ja silloin nosti tuima rajavartija tavarani hyllyltä, kantoi ne ulos vaunusta ja käski minun seurata itseään. — Olin vimmoissani ja vakuuttelin hänelle, etteihän minun olisi annettu matkustaa sairaalasta, ellei kaikki olisi ollut kunnossa. Mikään ei auttanut, tavarani menivät menojaan jonkunlaiseen tullihuoneeseen ja minun olisi pian ollut pakko seurata niiden jälessä.

Kuinka olikaan sain vihdoin laukustani löytäneeksi pahasti kokoontaitetun paperin, jonka levitin auki ja huomasin sen olevan sen sähkösanoman, joka minulla oli rajalupakirjan sijasta! Hyökkäsin vastustajani, rajavartiosotilaan kimppuun — tai olisiko se ollut joku toinen sotilas, joka astuskeli pitkin asemasiltaa — ja näytin hänelle sähkösanomaa.

Niin, se on oikea, miksi kaiken nimessä ette heti ottanut sitä esille?

Sanopas muuta, mutta nyt kaiketi saan joka tapauksessa jatkaa junassa matkaa?

Ei, ei se käy ollenkaan päinsä, juna lähtee juuri nyt, ja teidän tavaranne ovat tullissa kaukana täältä, teidän pitää kyllä kauniisti istua täällä, kunnes seuraava juna lähtee.

Milloin se sitten lähtee?

Kello 8 tänä iltana.

Kello 8, ja nyt oli kello $^1/_2$ 3! Ja tänne tälle pienelle, mitättömälle asemalle, missä tuskin oli kunnon asemataloa, tänne piti minun nyt jäädä istumaan! Uskalsin tuskin ajatella sitä ajatusta päähän asti.

Mutta ei ole mitään niin vääjäämätöntä kuin saksalainen sotamies vartiopaikallaan. Minun täytyi tyytyä katkera suru sydämessäni näkemään, miten junani meni menojaan, ilman minua, ja itse lähtemään nolona ja onnettomana tullihuoneeseen ottamaan selvää tavaroistani.

Siellä odottivat minua kärsimättömästi viranomaiset, jotka vähäisessä persoonassani vainosivat hyvää saalista. Toisen laukkuni, joka oli lukitsematon, olivat he tutkineet ja löytäneet siitä makupaloja: päiväkirjamuistiinpanoni ruotsinkielellä!

Minun täytyi antautua ankaran kuulustuksen alaiseksi, jossa vaadittiin selitystä siitä, mistä tämä johtui. Kun vihdoin sain lukita laukkuni ja lähteä asemarakennukselle alkamaan pitkää, lähinnä lähtevän junan odottelemistani, olivat tarkastajat pidättäneet kaikki minun päiväkirjani, valokuvia y.m. He lohduttivat tosin minua sillä, että mahdollisesti saisin ne takaisin kotimatkalla.

Olin suuttunut itseeni siitä, että olin ottanut ne mukaani, mutta aikomukseni oli ollut näyttää valokuvia ystävilleni Berliinissä, ja päiväkirjamuistiinpanoni tahdoin lukea eräälle levottomalle äidille, joka oli Berliinissä, ja jolta oli poikansa, ainoa lapsensa, jääkäripataljoonassa.

Kaikki nämä luvalliset aikomukset teki tämä tyhmä välikohtaus tyhjiksi, eikä tämä tehnyt pitkiä odotuksen tuntia Bajohrenissa iloisemmaksi.

Ulkona oli pureva lumituisku ja kinokset kasaantuivat yhä korkeammiksi pienen asematalon ympärille. Istuin yksinäni odotushuoneen seinäpenkillä ja mietiskelin surullisesti illan hämärtyessä elämän kohtaloita ja onnen vaihteluita. Muutama tunti sitten olin iloisena ja luottamusta täynnä kiivennyt junaan ja arvellut elämän hymyilevän minulle oikein ystävällisesti, ja nyt istuin täällä, minä yksinäinen ja hyljätty pilkku maan päällä, ja kaikki minusta oli pimeätä ja murheellista.

Ulkona käyskenteli vartiomies kivääri olalla ja nosti manttelinkauluksen yhä korkeammalle korvilleen purevan lumipyryn vuoksi. Jonkun kerran hän tuli sisään sytyttämään lamppua tahi sanomaan minulle jonkun sanan, mutta minulla ei ollut halua seurusteluun.

Muutaman, minusta loppumattoman tunnin kuluttua tuli vihdoin odotettu juna, ja pääsin jatkamaan matkaani. Mutta vain kappaleen matkaa, sillä jo Insterburgissa täytyi minun nousta junasta ja jäädä sinne yöksi, sillä juna ei kulkenut pitemmälle.

Vanhahko herra oli noussut matkalla junaan ja istui vastapäätäni vaunussa. Hänestä nähtävästi näytti häntä vastapäätä istuva sairaanhoitajatar alakuloiselta, sillä hän aloitti hiljaisen ja ystävällisen keskustelun ja

auttoi minua saamaan vähäiset matkatavarani hotelliin. Oli jo myöhäinen, mutta hän suostutteli minut juomaan lasin olutta ruokasalissa ennenkuin menin huoneeseeni maata, ja se teki varmasti sangen hyvää.

Kun minä ani varhain seuraavana aamuna maksoin huoneeni ja läksin asemalle, unohdin maksaa illalla juomani oluen, joka tietysti nyt jäi vanhan herran maksettavaksi, ja tämä kaivelee vieläkin omaatuntoani.

Seuraa sitten otteita päiväkirjastani.

Libau 27. XII. 1917.

Nyt on lomani lopussa ja joulukin on ohi. Miksi en ole aikaisemmin mitään täällä kirjoittanut, johtuu siitä, että tämä vihkoni on koko lomani ajan ollut Bajohrenissa, raja-asemalla, sillä Saksaan matkustaessani pidättivät ne siellä joukon tavaroitani, jotka minun piti paluumatkalla saada takaisin. Minulla oli tuhannen seikkailua matkallani sinne. — Berlinissä oli hyvin hauskaa, ja kolme lomaviikkoani kuluivat yhtä pian kuin kolme päivää. Ozf. Heinrichs ja Mandelin olivat siellä monta päivää, ja se oli erikoisen hauskaa, sillä sitä on niin tottunut olemaan jääkäripataljoona 27:n miesten seurassa, että tuntui tyhjältä ja ikävältä ilman heitä. — Muuten nyt on paljon suomalaisia Berlinissä, toimistoissa ja muualla, ja tapasin niitä varsin usein. — Eversti Thesleff on nyt "das finländische Büron" päällikkö ja samalla Jääkäri-

pataljoona 27:n korkein komentaja, heti kun se joutuu ulkopuolelle Saksan rajojen tai lakkaa olemasta preussilainen joukko-osasto. Myöskin ratsumestari Gripenberg (arkkitehti Mauriz G.) on suomalaisessa toimistossa. —

Berlinissä ollessani tuli Suomen hallituksen ja Suomen sotaväen päällikön edustaja ratsumestari Ignatius sinne tuoden erikoiset terveiset isänmaasta joukko-osastollemme ja toimittaen muita tärkeitä asioita tietysti myöskin. Nyt toivomme kaikki mahdollisesti helmikuussa pääsevämme kotiinpäin lähtemään.

— Berlini oli paljon muuttunut siitä, kun viimeksi olin siellä. Kaikkea on nyt hirveän niukalti, ja ruokalistoilla oli entistä laihempi ruokalajivalikoima. Entisiä kasvoja näki kaikkialla, mutta kaikki olivat laihempia ja kuivempia. — Viimeisenä iltana ennen lähtöäni Berlinistä kokoontui koko vanha joukkomme: Neidit Hoyer ja Hausmann, parooni von Oelsen, tri Sundwall ja minä ”Marian” luo ja oli erikoisen somaa istua yhdessä kuten kauan sitten menneinä aikoina. —

Kun paluumatkalla kuljin rajan yli, tutkittiin taas tarkasti tavarani ja minulta otettiin pieni muistiinpanokirjani, johon olin kirjoitellut tammikuun 1 päivästä 1917 alkaen, ja sen he lupasivat polttaa.

Vuoden 1917 joulunaaton Libaussa vietimme Jääkäripataljoonan 2:ssa komppaniassa, minne meidät oli kutsuttu. Siellä tarjottiin ensin ruumiillista ja sitten henkistä ravintoa. Kumpaakin oikein vankkaa lajia. Komppania istui pitkien pöytien ääressä, jotka ulottuivat huoneen toisesta päästä toiseen. Toisella seinällä oli näyttämö ja sen vieressä lattialla seisoi joulukuusi. Suurin, ja luultavasti ainoa kuusen koriste, paitsi muutamia kynttilöitä, oli leveä koreanpunainen silkkipaperinauha, johon kultakirjaimin oli saksaksi kirjoitettu: Kunnia olkoon jumalalle korkeudessa.

Me molemmat sisaret istuimme komppanian suomalaisen päällystön kanssa eräässä pöydässä juuri näyttämön ja joulukuusen edessä. Kestityksenä oli sianlihaa ja perunoita sekä joulupuuroa.

Syödessämme näyteltiin näyttämöllä teatterikappale, oikea salapoliisikappale. Siinä nähtiin m.m. kuinka vanhan mummon, joka makasi sängyssään ja nukkui, murhasi hirveä ryöväri, joka tuli sisään ikkunasta. Hän iski mahtavan keittiöveitsen mummon läpi, niin että mummo naulautui vuoteeseensa. Kun sitten poliisit, jotka oli kutsuttu paikalle ja joitten osia komppanian pienin ja pisin mies näyttelivät, tulivat sisään ja totesivat tämän surullisen tapauksen, oli heidän yhteisvoimin vedettävä veitsi mummosta ja sängystä, niin huolellisesti oli rosvo tehnyt työnsä. Rivakka salapoliisi sai selville murhaajan, joka

sitten vedettiin hirsipuuhun. Tämä oli suurin piirtein kerrottuna kappaleen sisältö, joka näyteltiin con amore ja monin, vivahdusrikkain yksityiskohdin.

Lukijan mielestä tämä ei liene ollut erikoisen kodikas kappale joulunaattona näyteltäväksi, mutta se oli niin täynnä koomillisia kohtia ja naurettavia tilanteita, että se meistä kaikista oli suurenmoisen hauska, ja ilta kului niin nopeasti, ettemme ehtineet kolmanteen komppaniaan minne meidät myöskin oli kutsuttu. — Kun joukkueet nousivat pöydästä toinen toisensa jälkeen mennäkseen kotiin nukkumaan, pisti jokainen jääkäri pöytäkalustonsa, joka kuului kunkin personallisiin varuskappaleisiin, taskuunsa. Näen Putun ottavan lusikkansa, joka oli täynnä jäähtynyttä riisipuuroa ja etsivin, mutta salamannopein katsahduksin etsivän jotakin asetta, mihin pyyhkiä se puhtaaksi, sillä sellaisena hän ei mitenkään voinut pistää sitä taskuunsa. Kuin salama välähtää mielessäni, että kuusen punainen koristenauha raamatunlauseineen oli ainoa pelastus. Ja samassa silmänräpäyksessä osuvat Putunkin silmät nauhaan, hän ryntää kuusen luo, pyyhkäisee lusikan puhtaaksi yhdellä vedolla, ja kiiruhtaa helpotuksesta huoahtaen joukkueensa perään, joka jo oli ehtinyt ulos ovesta.

— Kerran kuussa oli suomalainen jumalanpalvelus jääkäripataljoonalle Libaun suuressa Kolminaisuuden kirkossa, ja me sisaret olimme tietysti joka kerta läsnä.

Pataljoonassa oli kolme pappia: Anttila, Groundstroem ja Marttinen, jotka kuitenkin arkipäivisin käyttivät jääkärin asetakkia eivätkä pitkää kenttäpapin kauhtanaa. Mutta heillä oli oikeus pitää jumalanpalvelusta maanmiehilleen.

En voi unohtaa, miten yksinkertaista ja kaunista oli nähdä toisen nuoren jääkärin suorittavan alttaripalvelusta ja toisen saarnaavan saarnatuolista, molemmat kuluneessa jääkäritakissaan. Ja omasta puolestani olin hyvin pettynyt, kun tämä kuitenkin muutettiin ja nuoret sotamiespapit määrättiin pukeutumaan pitkään mustaan papinkappaan.

Helmikuun alussa kohtasi pataljoonaa suuri menetys. Osalla jääkäreitä oli ollut n.s. siviililomaa voidakseen kotimatkaa odottaessaan tehdä työtä Saksassa sen sijaan että olisivat koko ajan harjoitelleet ja olleet varusväkenä Libaussa.

Nyt annettiin kuitenkin kaikille käsky palata pataljoonaan, koska kotimatka todella oli edessä, ja kaikki kiiruhtivat Libauhun.

Silloin sattui Osnabrückissä Länsi-Saksassa rautatieonnettomuus, jossa 12 junassa Libauhun matkalla ole-

vaa jääkäriä sai surmansa. Kaikki he olivat olleet yli vuoden ampumahaudoissa, monet olivat haavoittuneet, mutta silloin onnellisesti välttäneet kuoleman. Nyt sai viikatemies heidät käsiinsä tässä rautatiejunassa, juuri kun he ilo sydämissään vihdoinkin luulivat olevansa matkalla kotiin katkerasti kaivattuun isänmaahan.

Pataljoona vietti viisi päivää surunpäivinä traagillisesti surmansa saaneitten toveriensa muistoksi, ja Kolminaisuuden kirkossa pidettiin surujumalanpalvelus heidän muistokseen.

PÄIVÄKIRJAMERKINTÖJÄ.

Tammik. 1. p. 1918.

Nyt juuri odotamme tohtori Siveniä ja paria Oberzugführeriä kahville lopettaaksemme niitten 45:den vehnäleivän, 2:den sokerikakun, yli 80:nen luumutortun ja 150:n ässän tähteet, jotka olimme leiponeet suuriin kahvikesteihimme toissapäivänä. — — — Joulunaaton vietto oli hiljainen täällä sairaalassa. — — — Sitten menimme 2:nen komppanian joulujuhlaan. Siellä tarjottiin ohjelmaa ja illallista. Oli hyvin hauskaa. —

Uudenvuoden aaton, eilisen illan siis, vietimme upseerikasinolla kaikkien vihreitten herrojemme kanssa. Oli hyvin hauskaa kerran olla heidän kaikkien seurassaan.

— Ensin oli Hauptmann Ausfeld määrännyt, että meidän oli mentävä kotiin jo klo 10, mutta ennenkuin me saavuimme juhlille, oli määräys jo muutettu klo 12:ksi, ja itse asiassa menimme kotiin vasta klo 1:den jälkeen. — Olin ottanut mukaani vähän tinaa, ja me valoimme onnen pataljoonalle. Koennecke piteli valinkauhaa spriilampun päällä.

31. I.

Koko kuukausi on taas kulunut! — Nyt on pataljoonan kotiinpaluutoivomus käynyt niin tiukaksi, että siitä kaiketi on tuleva tosi!

Kotonahan tapellaan kovasti, ja siviilimiehet, mahdollisesti siellä jo olevain jääkärien ja Venäjän palveluksessa olleitten upseerien johtamina, ovat ottaneet parisen tuhatta ryssää vangiksi! — Ja Jääkäripataljoona 27 on täällä ja sen pitää katsoa tätä matkan päästä, sehän on pöyristyttävää! — Hptm. Ausfeld on tänä aamuna matkustanut Berliniin ja luultavasti matkustavat J. ja M. huomenna. — Ruotsalaiset ovat tulleet Tornioon kertoo muuan huhu. Ajatelkaapas jos se olisi totta! Nyt on todellakin tullut oikea hetki jääkärien palata kotiin.

1. 2.

Toissapäivänä tulin Ofz. Mandelinin kanssa kotiin Zierausta, missä vihdoinkin sain käyneeksi. — Se on

suuri ja vanha maatila, ja linna on kaunis sekä ulkoa että sisältä. Suuret tallit ja navetat on siellä, mutta kaikki on hieman rappiolla, arvatenkin, koska on sota ja työvoimaa on vähän — — — — — Ikävä kyllä, oli meillä koko ajan ruma ja sumuinen ilma ja keli oli kurja, niin että ulkona ei voinut juuri kävellä, mutta ihanaa oli taas kerran olla suurella maatilalla ja saada kermaa kahviinsa ja paahdettua ranskanleipää ja oikeata hunajaa. — — — — — Kun tulimme kotiin klo 8:n aikaan, menimme illallista syömään hotelli Petersburgiin, ja juuri kun me maksoimme tuli Jernström ja silloin jäimme tietysti hetkeksi istumaan hänen seuraansa, ja kun taas olimme lähtemässä, tuli Heinrichs. Ja kun taas maksoimme, sanoi tarjoilija Charlie, että meidän toki pitäisi juoda pullo sektiä, sillä herrasväki ei voi tietää, istutteko milloinkaan enää näin hauskasti yhdessä. Ja hän oli oikeassa. Tänä aamuna matkustivat J. ja M. Berliniin, ja ken ties, milloin he palaavat.

Päivätty paljon myöhemmin.

Ja neljätoista päivää tämän jälkeen olimme kaikki matkalla kotiin Suomeen jäitten ja lumien kautta, ja koko ihmeellinen ja unohtumaton jääkäripataljoona mukana. Saksassa ja rintamalla vietetty aika oli ijäksi ja ainiaaksi mennyt menojaan.

PERSOONALLISIA REUNAMERKINTÖJÄ

Kun palautan mieleeni muistoja pohjoisen itärintaman etapista, t.s. Itämeren maakunnista, kohtaan silloin tällöin naishahmoja, jotka jo siihen aikaan tuntuivat minusta jollain tavoin epätodellisilta ja menneeseen aikakauteen kuuluvilta.

Kaikista vähimmin ne sopivat siihen tiukkaan, yksityiskohtia myöten systematisoituun ja järjestettyyn sotilaalliseen maailmaan, johon minä, kaikesta huolimatta, olin varsin hyvin kotiutunut. Ja harvat, mutta aina miellyttävät käyntini näitten naisten luona, olivat minusta kuin pilkahdus ovenraosta toiseen maailmaan.

Tarkoitan Kuurinmaan baltilaisia naisia.

Suljettujen ovien ja akkunaluukkujen takana he elivät hiljaista, yksitoikkoista ja varmastikin aineellisesti sangen köyhää elämää, jota me, sotaan aktiivisesti osaaottavat ihmiset tuskin huomasimme.

Heidän miestensä oli ollut pakko seurata Venäjän armeijan ja hallinnon perääntymistä, ja he elivät nyt Riias-

sa — jonka rauhanaikana tunnin rautatiematka eroittaa Mitausta, mutta nyt läpipääsemätön piikkilanka-aita!

En nähnyt heitä koskaan kaduilla, näitä naisia, mutta se johtui kaiketi siitä, että olimme liikkeellä eri aikoina. He saivat liikkua ulkona vain määrättynä aikana päivästä ja henkilötodistuksella varustettuna niinkuin muukin siviiliväestö, ja minä taas olin ulkona vain ani varhain ja myöhään: menossa sairaalaan ja sieltä tulossa.

Jääkärit ja minä saimme osaksemme paljon ystävällisyyttä baltilaisilta naisilta, usein täysin tuntemattomiltakin, vain sen vuoksi, että me olimme Suomesta, niin että muistoni näistä naisista ovat yksinomaan miellyttäviä ja ajattelen kaiho mielessä heidän möyhempää kohtaloaan.

Parissa Mitaun perheessä olin silloin tällöin iltaisin, ja nämä hetket olivat lepoa mielelle. Heti kun oli astunut kynnyksen yli heidän taloihinsa ja sulkenut oven jälkeensä, oli maailmassa, joka oli kokonaan toinen kuin ulkopuolella oleva.

Jokaiseen taloon — ne olivat vaatimattomia yksi- tai kaksikerroksisia puutaloja kadun varrella — kuului pihan puolella suuri puutarha vanhoine puineen, monine syreeneineen ja muine kukkivine pensaineen ja hedelmäpuineen. Tätä ei voinut ollenkaan aavistaa, kun kulki pitkin ikäviä katuja ja näki kaikki ilmanpitävästi suljetut talot, jotka aivan toinen toisensa näköisinä reunustivat jalkakäytäviä. Vihreitä puunlatvoja, jotka siellä täällä

kohosivat korkean ja ruman lauta-aidan takaa, ei tullut huomanneeksi.

Eräänä aikaisena toukokuunaamuna kiiruhdin pitkin Schwedhöfsche Strassea tavallista reittiäni sairaalaan. Yhtäkkiä avautuu ikkuna minun pääni yläpuolella, pää pistää siitä ulos, ja ystävällinen naisenääni huutaa: Hyvää huomenta sisar! Näen teidät joka päivä kulkevan tästä ohi, miksi ette poikkea milloinkaan meille? Ettekö voi tulla nyt heti poimimaan kukkia hoidokeillenne, syreenit kukkivat niin ihanasti juuri nyt pihassamme!

Kiitin ystävällistä rouvasihmistä ja lupasin tulla myöhemmin päivällä, nyt oli minulla kiire aamutoimiini. Kun myöhemmin hetkeksi läksin sairaalasta hakemaan niin rakastettavasti luvattuja kukkia, toivoin saavani selville rouvashenkilön nimen oven nimikilvestä, mutta sellaista ei ollut. Sisällä tapasin pari rouvashenkilöä ja heidän isänsä, vanhan herran, ja sitten menimme ulos pihalle ihanasti kukkivaan paratiisiin, ja minä sain suuren sylyksen kukkia. Mutta mikä perheen nimi oli, sitä en tänäkään päivänä tiedä.

Vapaaherratar Hilda von Drachenfelsin luona kävin silloin tällöin iltaisin. Hän eli suurine lapsilaumoineen — vanhin poika oli silloin 17 vuotta ja kaatui sittemmin taistelussa bolshevikkeja vastaan — ylläkuvatunlaisessa vaatimattomassa, hiljaisessa talossa Poststrassen varrella. Hänen miehensä oli myöskin ollut pakko jättää perheen-

sä ja muuttaa Riikaan. Ja vaikka tämä kaupunki oli niin likellä, hän ei ollut kahteen vuoteen kuullut sanaakaan miehestään.

Kun minä, niinkuin jo kerroin, joskus kävin iltaisin häntä tervehtimässä, istui perhe tavallisesti salissa takkavalkean ääressä. Ja aivankuin kodikkuuden tunteen korostamiseksi liekkien valaiseman ryhmän ympärillä ja antaakseen koko kuvalle todella satumaisen leiman, tuli pieni metsäkauris tepastellen sisään ja asettui perheen jalkoihin.

Myöskin vanhan vapaaherratar von Buchholtzin ja hänen tytärtensä Ellyn ja Magdan vieraanvaraisessa kodissa vietin monta kodikasta hetkeä. Monelta, monelta muultakin Mitaun rouvashenkilöltä saivat potilaani ja minä heidän mukanaan osakseen myötätuntoa ja ystävällisyyttä. He kävivät sairaalassa silloin tällöin, varsinkin joulun aikana ja muina juhlina, ja niukoista varastoistaan heillä oli aina jotain hyvää tai kaunista mukanaan meille. —

Tukkumissa olivat paroonitar von Behr ja pari hänen ystävätärtään jääkärien erikoisia suosijoita ja ystäviä.

Ja Libaun aikana osoittivat vapaaherra ja vapaaherratar v. Manteuffel suurenmoista hyväntahtoisuutta jääkäreitä kohtaan m.m. asettamalla erään rakennuksen Zierau-nimisellä maatilallaan jääkäripataljoonan käytettäväksi. Moni jääkäri on sitäpaitsi ollut vieraina Man-

teuffelien kodissa Schloss Zieraussa, ja ilolla he ajattelevat kaikkia kävely- ja ratsastusretkiään Zieraun kauniissa puistossa ja mielihyvin muistelevat aterioiden herkullista ruokalistaa, joka oli niin harvinainen vuosikausia peltiastiasta sotamiesmuonaa nauttineelle sotamiehelle.

Olin, niinkuin aikaisemmin olen maininnut, saanut vapaaherratar Manteuffelilta lahjaksi vanhan pronssisen rannerenkaan, joka oli löytynyt eräästä muinaishaudasta. Zieraun maatilalla löytyi maasta joukottain muinaisaikaisia pronssikoristeita: rannerenkaita, sormuksia, kaulakäätyjä ja monia muita koristeita ja aseita, sekä myös luurangon osia ja pääkalloja. Jääkärit ostelivat itselleen paljon tällaisia koristeita eräältä talonpojalta, joka löysi niitä pellostaan. Ja minäkin sain tällaisen rannerenkaan. Mutta kun se oli liian pieni mahtuakseen ranteeseeni, kirjoitti ystävällinen antaja minulle pyytäen minua vielä kerran käymään luonaan, jos se vain oli mahdollista, ja vaihtamaan rannerenkaan suurempaan ja paljon kauniimpaan, jonka hän myöhemmin oli löytänyt.

Niin matkustin eräänä kauniina päivänä, saatuani matkaluvan sairaalasta, Zierauhun Oberzugführer Mandelinin kanssa, joka oli talon vanha tuttava.

Tuntui varsin ihmeelliseltä ja ihanalta päästä suurelle maatilalle näin suoraan sairaala- ja sotilasmaailmasta.

Asuinrakennus oli siellä suuri ja linnamainen ja vieraanvaraisuus rakastettava ja samanluontoinen kuin kotona Suomessa. Suuri puisto metsäkauriineen, jäniksineen ja muine metsän eläimineen oli siellä, ja vapaaherratar itse kuuluu olleen taitava ampuja. Sinä päivänä, jolloin olimme siellä, oli kuitenkin epäsuotuisa ilma, niin että metsästyksestä ei tullut mitään; vain pieni maaliinammunta toimeenpantiin.

Kartanon isännällä, parooni Manteuffelilla oli itsellään ranteessa puheenaolevanlainen kuuluisa rengas ja se loisti kuin kirkkain kulta, kun ruosteen ja ajan patina oli siitä kulunut.

Yhteen huoneeseen oli isäntäväki järjestänyt pienen museon kaikkia niitä esineitä varten, joita suurista muinaishaudoista oli löytynyt. M.m. oli siellä valokuva pääkallosta, joka oli ohut kuin paperi, ja joka oli heti löydyttyään valokuvattu, mutta oli hajonnut tuhkaksi seuraavana päivänä.

Yksi talon kolmesta pojasta oli kotona. Hän oli venäläisenä upseerina joutunut itävaltalaisten vangiksi, mutta oli päässyt vapaaksi ja sai oleskella isänsä kodissa.

Tämä maatila päärakennuksineen kaikkineen on nyt Latvian valtion omaisuutta, ja on siinä, mikäli tiedän, metsänhoito-opisto.

Tänään, tammikuussa 1934 — meni keittiössä rikki kahvikuppini, jonka sain sisar Saaralta Mitaussa ja josta olin juonut kahvia seitsemäntoista vuoden ajan!

Kaikki maallinenhan on katoavaista ja varsinkin kaikki, joka voi astianpesuun joutua. Mutta tämän kupin menettäminen koski minuun oikein kovasti. Sillä vaikka säilyttääkin katoamattomat muistonsa sydämessään ja mielessään, missä ne versovat iloksi ja suruksi niin kauan kuin täällä maan päällä elää, niin on tuollainen joka päivä käytännössä ollut kappale aivan todellinen käsinkoskettava todiste siitä, että kaikki ne muistot, jota se edustaa, ovat todellisia elämyksiä eivätkä vain satumaisia unia ja mielikuvitelmia, niinkuin väliin taipuisi uskomaan.

Ajatelkaapa esimerkiksi, mitä ihmeellisiä nesteitä on vuosina 1916—17—18 tästä kupista juotu? Nimitettiinhän niitä tavallisesti kahviksi tai teeksi, mutta tavallisesti oli mahdoton päätellä, kumpaa niistä kulloinkin kaasi kannusta kuppiinsa. Ei väri, haju eikä maku ilmaissut mitään selvää, mutta silti joi tuota vaaleanruskeanvihertävää lämmintä juomaa sangen halukkaasti ja välitti viisi siitä, mitä se oli olevinaan. — Kerma oli jotakin, jonka olemassaolon maapallollamme todella jo oli unohtanut. Jos sai hiukan maitoa valmiiksi sekoitettuna kahviin ja teelusikallisen sokerijauhoa, saattoi olla iloinen — sitä ei totisesti aina annettu.

Ja ajatelkaa, mitä muita herkkuja kahvikuppimme ympärille ryhmittyi! Neljä ohutta sotilasleipäviipaletta, jotka muodostivat päivän leipäannoksen, mutta jotka tietysti syötiin makeisiin suihin jo aamulla! Ne oli pantu parittain vastakkain ja väliin oli voideltu marmelaadia (lantuista y.m. juurista valmistettua), tahi olivat viipaleet irrallisina ja pieni kirpale "imitierter Schmalzersats" (s. o. ihravastikkeen jäljittelyä) tai makkaranpalanen oli särpimeksi varattu lautaselle.

Kun leipä, kuten sanottu, aina loppui jo ensimmäisellä aamuaterialla, oli hyvin surullista kahvia juotaessa kello 4 iltapäivällä. Libaussa nukuimme, sisar Saara ja minä, tavallisesti pienen ettoneen sen jälkeen, kun aamupäivän leikkaukset oli suoritettu. Kun heräsimme, oli kahvin aika, ja leipähuoli vakavasti ahdistamassa. Voin vielä elävästi kuulla mielessäni sisar Saaran naurahduksen, kun minä syvästi huokaisten: voi, voi, mistä nyt saamme leipää? aukaisin taivaansiniseni. Yhdyin täydestä sydämestä nauruun, ja kun olimme nauraneet itsemme hereille kiisi sisar Saara vikkelästi kuin kärppä emaljikannuinemme alas keittiöön, ja kun hän palasi kannu täynnä tuota sanoin kuvaamatonta nestettä, hänellä oli tavallisesti pari leivänkannikkaa mukanaan. Liukkaalla savolaisella kielellään hän osasi niin hyvin lumota "kyökkikarhujen" mielet, että ne "poikkeuksellisesti" sallivat parin täysin reglementtien vastaisen lei-

vänpalasen seurata mukana. Myöhemmin, talvella 1917—18 kävi kuitenkin leivänsaanti niin niukaksi, ettei edes poikkeuksellisesti voinut saada ylimääräisiä annoksia.

Tästä ravintojärjestyksestä oli seurauksena, että kävi hoikaksi kuin sadan numeron ompelurihma — niinkuin muuan jääkäri sanoi — mutta vointi oli erinomainen.

Joskin etapissa annettu ravinto oli niukka ja mahdollisimman yksinkertainen, niin oli se kuitenkin runsas ja voimakas verrattuna siihen, mitä sai Berlinissä esim. syyslukukautena 1917, jolloin olin ensimmäisellä ja ainoalla lomallani.

Nyt jälkeenpäin en todellakaan ymmärrä, mistä silloin elettiin, sillä kerrassaan mitään syömistä ei ollut. Kaikkien tuttujen kasvot, jotka uudelleen kohtasin valtakunnan pääkaupungissa, ystävieni, kauppa-apulaisten, ravintolavahtimestarien, kaikkien olivat käyneet kuiviksi, iho oli pergamenttimaisen näköistä ja pingoittui tiukasti poskipäille. Mutta kuinka voi muuksi käydä kuin muumiomaiseksi, kun oli pakko yrittää elää ilmasta ja vedestä ja siitä toivosta, että kurjuus kerran loppuisi. Ajatelkaa pieniä lapsia, joitten piti saada maitoa, jota äidin piti jonottaa tuntimääriä saadakseen vihdoin kahvikupillisen tai ehkä ei mitään! Sillä, joka ei ole itse sitä elänyt tai nähnyt sitä omin silmin, ei voi olla kaukaisintakaan aavistusta siitä, mitä tämä monivuotinen

ruoanpuute ja tämä alituisesti ahdistava nälkä merkitsi kokonaiselle kansalle ja sen kohtalolle.

Jääkärejä vaivasi kovasti tämä heidän vatsoilleen outo ja laiha ruokajärjestys. Tähän tuli lisäksi Misse-joen rannalla vallitseva hirveä kosteus, asemissa, jotka suorastaan olivat vedessä. Tuberkuloosi, suomalaisten perivihollinen, tarttui eri muodoin moneen jääkäriin, ja useimmat Saksassa sattuneet kuolintapaukset heidän keskuudessaan johtuivat tästä hiipivästä taudista.

Minulla on tallella pieni leikkele eräästä Berlinin lehdestä vuodelta 1915, joka suomennettuna kuuluu:

Lontoo, kesäkuun 14 p.

Vastaukseksi erääseen välikysymykseen lausui lordi Robert Cecil alahuoneessa: ”Seuraavat valtiot ovat katkaisseet diplomaattiset yhteytensä Saksaan: Venäjä, Ranska, Belgia, Suurbritannia, Serbia, Montenegro, Japani, Portugalia, Italia, Romania, Yhdysvallat, Kuba, Panama, Kiina, Brasilia, Bolivia, Guatemala, Honduras, Nigaragua, Liberia, Haiti ja Domingo. Mainituista valtioista ovat kolmetoista ensimmäistä (Venäjästä Panamaan) sotatilassa Saksan kanssa ja niitä on siis pidettävä liittolaisina.”

Omakohtainen mielipiteeni on se, ettei mikään muu kansa koko Euroopassa kuin säästäväinen, kelpo ja uskomattoman velvollisuudentuntoinen Saksan kansa olisi voinut niin kauan kestää sellaista kalmanpuristusta, jossa melkein koko Eurooppa ja suuri osa muuta maailmaa piti sitä ja sen kanssa liitossa olevia valtioita, ja selvitä siitä.

Kun minä jokunen vuosi sitten olin eräässä naapurimaassamme käymässä, olin pienillä, hauskoilla päivällisillä. Päivälliset pidettiin erään tarkastavan kenraalin kunniaksi ja vieraat olivat kaikki upseereja rouvineen. Kenraali oli iloinen ja puhelias, ja kahvin ääressä juteltiin vilkkaasti ja iloisesti siitä, miten ihanaa elämä oli ollut vuosina 1916—17—18, kuinka silloin oli seurusteltu kartanoissa ja varuskunnissa valtakunnan eteläisimmässä maanääressä ja kohdattu toisiaan mitä ihanimmilla päivällisillä, joissa sampanja virtasi ja pöydät notkuivat kaikkinaisia valittuja ja satumaisia herkkuja.

Yhtäkkiä kääntyi kenraali puoleeni — lienen kuunnellut hieman hiljaisen näköisenä näitä kertomuksia siitä, miten rahat ja juhlat virtasivat yltäkylläisesti. — Niin, armollinen rouva, Teidän on myönnettävä, että elämä oli ihanaa siihen aikaan, ja olihan teillä Suomessakin hirveän paljon rahaa juuri silloin!

Ensi hämmästyksessäni tuskin tiesin, mitä vastaisin. Olinhan istunut ajatellen kaikkea sitä, mitä omakohtaisesti olin kokenut juuri ruoka-asiassa niinä vuosina ja kuinka olin nähnyt koko Saksan ja varsinkin sen suuret kaupungit näkevän nälkää uskomattomiin asti ja kuinka olin nähnyt omien maanmiesteni kuolevan juuri heikon ravinnon vuoksi. Mutta tämä kuului toiseen maailmaan ja se oli niin sanoakseni toinen juttu, eikä minulla ollut sydäntä heittää sen harmaankalpeaa varjoa päivällisseuran valoisaan tunnelmaan.

Sillä kertaa putosivat suomut silmistäni ja minä olin hämmästyksellä lyöty sen johdosta, mitä kuulin. Vaikka olisi pitänyt osata teoreettisesti laskea elämän ihanuuden summa puolueettomissa maissa maailmansodan aikana, ei sitä kuitenkaan ollut tullut tehneeksi, en ainakaan minä, vaan oli elänyt siinä käsityksessä, että koko maailma ainakin jossain määrin kärsi sodan vaikutuksista. Olin kokonaan unohtanut, että toisen kuolema tavallisesti merkitsee toiselle leipää.

KOTIMAATA KOHTI

I.

Se päivä koitti todellakin Libaussa, jolloin tuli määräys meille sisarillekin valmistautua helmikuun 14 päiväksi, jolloin lähdön suomalaisella höyrylaivalla Arcturuksella piti tapahtua. Kello 12 päivällä piti meidän olla laivassa.

Sydän oli kevyt kuin höyhen työssä hääriessä, ja kun kadulla kohtasi jonkun jääkärin, loistivat heidän kasvonsa kuin kesäaurinko kesken talvipakkasta.

Monta jäähyväisjuhlaa tuli vietetyksi, sekä suurta että pientä, sillä kaikkien mieleen jätti jääkäripataljoonan lähtö suuren tyhjän sijan, ja arvelen, että moni kaunis silmä vuodatti katkeriakin kyyneleitä lähtöä ajatellessaan.

Myöskin meidän sisarien lähtöä juhlittiin meidän omalla tahollamme. Muun muassa muistan, että meidän ylilääkärimme, Oberstabsarzt Kaleyss, piti meille pienet

juhlat muutaman saksalaisen upseerin kanssa yksityisasunnossaan.

Suuret jäähyväisillalliset pidettiin Hotelli Petersburgissa. Läsnä olivat m.m. pataljoonan tuleva komentaja kotimatkalla, eversti Thesleff, sekä Arcturuksen päällikkö, kapteeni Förbom perämiehineen.

Pidettiin joukko puheita, ja juhlallista ja iloista oli. Kestit päättyivät vasta pikkutunneilla, mutta sittenpä olikin kysymyksessä aseveljien jäähyväiset todella kotiinpalaaville sotilaille, kiitokseksi hyvästä ja uuraasta monivuotisesta yhteistyöstä. Voi tosin sekä otaksua että valittaa sitä, että juhlat häiritsivät joitakin huonotuulisia hotellivieraita, mutta se ei ollut autettavissa. —

Eräänä iltapäivänä oli pataljoonan esikunnassa lipun naulaajaiset. Jääkäripataljoona oli näet eräältä berliniläiseltä suosijattareltaan ja ystävältään, professorinrouva Hahlilta saanut lahjaksi oman lipun, ja nyt se oli pääsevä käytäntöön ja kunniaan. Naulaajaismenot olivat lyhyet, mutta juhlalliset ja kauniit.

Seuraavana päivänä olivat lipunvihkijäiset Kolminaisuuden kirkossa, ja koko jääkäripataljoona vannoi uskollisuutta sille lipulle, jota se oli tästä päivästä seuraava, ja joka sille kuvaannollisesti edusti Suomea.

Lipun, jossa oli kuvattuna Suomen vaakuna sinisessä rautaristissä valkealla pohjalla, kulmissa mustat preussilaiset kotkat, toi sisään kolme jääkäriä tshakoo päässä.

Isotalon Antti kantoi lippua ja kaksi nuorta kapteenia, Sundman ja Ahlroth seisoivat liikkumattomina kuin sytytetyt kynttilät sen kummallakin puolen.

Istuimme liikutuksen vallassa ja näimme ja kuulimme kaiken melkein kuin unessa. Näimme suomalaisen komppaniapäällystön astuvan kuoriin ja kaksi sormea lipulla lausuvan lippuvalan, jonka pappi heille saneli, koko pataljoonan seisoessa takana kirkon täyteisenä toinen käsivarsi ja kaksi sormea koholla.

Kuinka ihmeellistä! Täällä maitten ja merien takana seisoi nyt suomalainen mainiosti koulutetuista sotilaista muodostettu pataljoona ja vannoi omalle kaukaiselle maalleen uskollisuutta ja kuuliaisuutta kuolemaan saakka.

Katsoin temppelin kattoa kohti, minusta tuntui, että sen olisi pitänyt kohota korkeammaksi kaikista niistä ajatuksista ja rukouksista, kaikesta siitä kaipuusta, joka nousi sen tuhannen nuoren miehen sydämistä, jotka juuri nyt sykkivät sen muurin sisäpuolella. Ja kaikki nämä ajatukset, kaikki tämä kaipuu, kohdistui Suomeen, alati unohtumattomaan isänmaahan!

Ajattelin, että kaikki ne juhlat ja menot, joissa oli ollut näinä päivinä osallisena, ja joista tämä kirkossa vietetty oli juhlallisin ja kaunein, merkitsivät sitä, että kaikki ne siteet, jotka olivat liittäneet jääkäripataljoonan tähän maankolkkaan, nyt katkaistiin, toinen toisensa jäl-

keen, ja että pataljoona nyt todella vähitellen oli lähdössä kotiin ja oli päättämäisillään oman historiansa.

II.

Helmikuun 14 päivä 1918. Yön aikana oli toinen komppania toisensa jälkeen marssinut satamaan ja kaikessa hiljaisuudessa noussut laivaan, ja viimeiset olivat nyt iltapäivällä onnellisesti Arcturuksen kannella.

Vähän ennen kello 14:ää tuli pataljoonan viimeinen saksalainen komentaja, Hauptmann Ausfeld, pataljoonan toisten saksalaisten upseerien kanssa laivaan. Avattiin kuohuviinipullo ja entinen ja uusi pataljoonankomentaja vaihtoivat maljoja ja joivat pataljoonan menestykseksi.

Minuutit kuluivat kuitenkin nopeasti, ja todellinen eronhetki tuli. Kaikkien, joitten ei ollut määrä tulla mukaan, oli nyt lähdettävä laivasta, porraslava vedettiin laivaan ja Arcturuksen propellit alkoivat kohisevan rummunpäryytyksensä jäänharmaassa, kylmässä vedessä.

Kun Arcturus läksi laiturista, maanmiehensä, pienen Castorin, jota me nimitimme Kasperiksi, seuraamana, irtaantui laiturista myöskin muuan pieni hinaajalaiva, joka sitten kaikin voimin yritti seurata meitä jonkun matkaa. Siinä oli pataljoonan saksalaiset upseerit ja muita

jääkärien tuttavia toisista joukko-osastoista. Hinaajalaivan pienen komentohytin katolla istui Koenecke savupiipun juurella pitkät koipensa ojennettuina eri ilmansuunnille. Hänen iloiset veitikankasvonsa olivat surulliset, ja totisesti luulen, että hän häpeissään pyyhkäisi kyyneleen silmäkulmastaan. Siellä seisoi Rottenburg, Oberleutnant zur See ja jääkärien ystävä, muodosti käsillään huutotorven ja huusi kaikin voimin läpi kaiken melun elämänohjeensa: "Masslos traurig, aber ein Haufen Sonnenschein!" — Sanomattoman surullista, mutta hurjasti auringonpaistetta!

Vähitellen sai Arcturus propelleihinsa paremman vauhdin ja pian katosi kaikki kuin unikuva näköpiiristä. —

Se maailma, joka vuosikausia oli ollut omamme, tämä kenttäharmaa, taisteleva ja vertavuotava maailma, täynnä uskaliasta päättäväisyyttä ja tarmoa, uhmaa, huolimatta siitä, että puute ja nälkä aina uhkasi, tämä maailma jossa oli elänyt, tehnyt työtä ja uneksinut kauneimmat unelmansa kerran vapaasta isänmaasta, oli nyt aivan yhtäkkiä poissa näköpiiristä! Ei milloinkaan enää näkisi tätä maailmaa, mutta kaikiksi ajoiksi se oli jättänyt merkkinsä kaikkiin niihin, jotka kerran siinä olivat eläneet. —

Niin olimme me kaikki matkalla pohjoiseen kotimaahamme. Se oli käsittämätöntä mutta totta. Suuntasimme

aluksi kulkumme etelään, Danzigin lahden poikki hiljaista vauhtia, jotta Castor pysyisi perässä, mutta seuraavana iltana suunnattiin kulku hyvää vauhtia Ruotsin rannikkoa kohti. Castor sai pyrkiä perässä sen kuin halusi ja pääsi. Kun tulimme Ruotsin kulkuvesille kohtasi meitä kaksi kuninkaallista ruotsalaista sotalaivaa, jotka saattoivat meitä jonkun matkaa rannikkoa pitkin. Korkein päällystö teki kummankin puolin tervehdyskäyntejä kaikista laivoista. Sitten jättivät ruotsalaiset laivat meidät sopivalla hetkellä tavanomaisin juhlallisin tervehdysmenoin, ja me jatkoimme matkaa saaristoväylää pohjoiseen, kunnes kohtasimme niin vahvaa jäätä, ettei voimakas Arcturuskaan saanut sitä särkeneeksi. Silloin asetuimme tyynesti lepoon odottamaan jäänmurtaja Sampoa Suomesta.

Elämä laivassa kului varsin tyynesti, ainakin useimmille meistä. Se oli tyyntä ennen myrskyä. Me paistatimme päivää kannella, pelasimme jotakin kansipeliä tai istuskelimme laivanpenkeillä jutellen. Kaikkialla vilisi matkustajia, Arcturus oli laitojaan myöten täynnä jääkäreitä, niin ettei toden totta ollut sellaista sopukkaa, jossa ei joku jääkäri olisi istunut, seisonut tai maannut.

Laivassa oli paitsi meitä, jotka kuuluimme jääkäripataljoonaan, kaksi herraa Suomesta — kaksi venäläistä upseeria — jotka saksalaiset olivat vapauttaneet sotavankeudesta. Toinen oli tuuheapartainen herra, jolla oli

ystävälliset hymyilevät kasvot ja leikkisä välke silmäkulmassaan. Toinen oli uhkaava ukkospilvi ensimmäisestä päivästä viimeiseen. Nyt vasta, kuusitoista vuotta myöhemmin olen sattumalta saanut tietää, miksi hän oli niin pahastunut ja äkäinen, enkä voi nyt, niinkuin en silloinkaan, olla surkuttelematta häntä täydestä sydämestäni. Sellainen elämä — mielikuvituselämä — niin täynnä kiukkua, halveksuntaa ja ymmärtämyksen puutetta kanssaihmisiinsä on varmastikin kauhea, ja uskominen lähimmäisistään, että heillä on vain halpamaisia vaikuttimia yksinkertaisimpiin ja luonnollisimpiin tekoihinsa, on melkein traagillista.

Sitäpaitsi oli laivassa muutamia suomalaisia siviilihenkilöitä, heidän joukossaan sairaanhoitajatar neiti Martha Öhquist.

Ennen muita on kuitenkin mainittava kaikkien meidän ystävämme, Arcturuksen päällikkö, kapteeni Förbom. Hän oli aina ja alituisesti paikallaan. Milloin hän nukkui, se on minulle arvoitus. Yöllä hän ei nukkunut, ja jos hän päivällä heittäytyi hetkeksi kojuunsa levolle, niin häiritsimme me häntä puheensorinallamme kannelta. Ja kerran kun tuonnempana sekä Sampo että Arcturus lepäsivät hetken suunnattomista ponnistuksistaan Pohjanlahden ahtojäitten murtamisessa, lensi kapteeni Förbom kuin pyssynluoti kojustaan ja iski komentosillalla seisovaan ensimmäiseen perämieheen kuin räjähtävä granaat-

ti. Jäähän puristi Arcturuksen kylkiä niin että ne rutisivat, mitä perämies ajatteli! Pitikö meidän kaikkien nyt mennä pohjaan, kun me jo onnellisesti olimme väistäneet ryssien miinat? Yks — kaks ohjaili kapteeni laivaa, niin että vaara sillä kertaa välttyi.

Kun olimme tulleet niin pitkälle pohjoiseen, että jo poikkesimme Vaasaa kohti, piti meidän saada Norrskärin loisto näköpiiriimme. Seisoimme, neljä—viisi henkilöä, ylhäällä komentosillalla kapteeni Förbomin luona ja tähystelimme eteenpäin horisonttia kohti, ja silloin hän sanoi, että se, joka ensiksi keksii loistotornin, saa hienon havannan. Tirkistelimme ja tirkistelimme kiikareinemme ja — oletkos nähnyt mokomaa — minä maamyyrä keksin sen ensiksi ja sain sikaarini, jonka muuan vihreistä kilpailijoistani tietysti kuitenkin sai polttaa. —

Me sairaanhoitajattaret kuuluimme niihin valittuihin, jotka saivat syödä kapteenin pöydässä sitä ihanaa ruokaa, jota silloin niinkuin aina suomalaisella höyrylaivalla tarjottiin.

Samassa pöydässä söivät muuten kaikki muut matkustajat lukuunottamatta jääkäreitä. Olen muistavinani, että meitä oli yksitoista henkeä.

Syödessään laivan hyvää ruokaa — kolmatta vuotta oli siitä, kun olin sellaista nähnyt — tuntui kohtalon vääryydeltä, että yksin kaikista jääkäritovereista sai sillä

tavoin herkutella, ja silloin teimme me, neiti Rampanen ja minä, sen tempun, että me joka aterialla valmistimme pienen kasan voileipiä — ajatelkaa näkkileipävoileipiä oikeasta, aito voista! — ja veimme ne aterian päätyttyä hyttiimme, mistä ne sitten hävisivät moniin nälkäisiin jääkärinsuihin. Jääkärit saivat tietysti koko laivamatkan syödä ruokaa kenttäkeittiöistä, mihin ne kylläkin, jumalaparatkoon, olivat tottuneita, mutta meidän sisarensydämemme eivät voineet olla antamatta muutamien murusten rikkaanmiehen pöydältämme pudota rakkaille pojillemme. — Huomasimme kyllä, että kapteeni Förbom katseli meitä ankarin silmäyksin, puhumattakaan ukkospilvestä, joka väläytti monta murskaavaa salamaa meihin ja meidän herkkupaloihimme!

Viimeisinä matkapäivinä, jolloin ruoka kävi vähiin, kielsi kapteeni, ikävä kyllä, meiltä tämän tempun, ja meidän täytyi suru sydämessä lakkauttaa pieni ”voileipäliikkeemme”.

Oli somaa nähdä, miten — sikäli kuin aika kului — Arcturuksen siviilipukuiset matkustajat vähitellen muuttuivat uudelleen vihreiksi jääkäreiksi. Kaikki olivat ottaneet mukaansa univormunsa, joka kaikesta eksersiisistä ja vaivasta huolimatta oli käynyt heille niin rakkaaksi, ja nyt kun ei kukaan muu kuin aurinko, kuu ja tähdet ollut meitä näkemässä, saattoivat he rauhassa vetää ylleen rakkaat takkinsa. —

Kulkiessamme Ahvenanmaan leveyspiirin kohdalla, kuulimme lahden toiselta puolen vilkasta tykinjyskettä — se kuului niin tutulta ja kotoiselta niin monen päivän perin rauhallisen ja siviilin elämän jälkeen.

Kun me sitten Sampoa odotellessamme olimme paikoillamme päivän tai pari — luulen meidän olleen silloin Gävlen kohdalla — saimme luvan laskeutua jäälle jaloittelemaan, kunhan vain emme menneet liian kauaksi laivasta. Minä auttamaton syntinen en tietystikään kuitenkaan voinut olla yksin vaeltamatta kauas erästä pientä karia kohti, joka pisti harmaan ja karkean poskensa esiin jäistä. Minun täytyi istuutua kerrankin taas pohjoiselle meren kalliolle! Istuin siellä pitkän tovin yksinäisyydessä ja hiljaisuudessa valkoinen jää ja lumi ympärilläni. Täällä oli ikuinen rauha ja äänettömyys, eikä luonto täällä tiennyt mitään sodasta, vaaroista eikä siitä verisestä leikistä, mistä minä tulin ja minne olin menossa! —

Pian oli minun kuitenkin pakko palata laivalle, ennenkuin kukaan ehti kaivata minua ja huomata tottelemattomuuteni. Oli jo alkanut hämärtää, mutta saatoin kuitenkin kaukaa nähdä kahden hahmon kulkevan vastaani. Otaksuin niitten olevan pari jääkäriä, jotka pelkästä ystävällisyydestä tahtoivat minua saattaa, mutta pian tunsin ”otsan kaaresta ja käynnistä” molemmat korkeat päällikkömme laivalta, pataljoonankomentajan ja laivankapteeniin, ja minä hätkähdin: nyt saan rökkiini!

Mutta he eivät sanoneet mitään, olivat vain kilttejä ja ystävällisiä niinkuin tavallisesti, ja ajattelin sen vuoksi, että he omasta puolestaan olivat iloisia, että minä se vain olin, joka siellä kuljeskelin, kun he näkivät hahmon sukeltavan esiin hämärissä rannan puolelta.

Sitten — seuraavana päivänä muistaakseni — saapui Sampo jo kaukaa tupruttaen mustaa sauhua. Se tuli ja asettui Arcturuksen kylkeen. Arcturuksen piti näet siitä saada hiiliä. Pataljoonan komentaja ja muutamat valitut, joihin tämänkin kirjoittaja kuului, nousivat Sampoon tervehtimään ja kuulemaan tuoreita, suuresti odotettuja uutisia kotimaasta varsinkin päämajasta. Sampossa tapasimme m.m. kapteeni Rosqvistin ja insinööri Sven Weberin ja saimme kuulla monta mielenkiintoista asiaa istuessamme hetkisen Sammon salongissa.

— Niin, sitten ei ole muuta neuvoa kuin ottaa kohtalonsa omiin käsiinsä, sanoi pataljoonankomentaja ja nousi seisomaan, ja nämä sanat soivat sitten koko ajan korvissani. — Sillä aikaa kun Arcturus otti hiiliä oli Mala tykistöineen siirtynyt Castorista Sampoon, ja kun kaikki oli selvää, voimme taas jatkaa ihmeellistä matkaamme keväänsinisen helmikuun taivaan alla Pohjanlahden peninkulmanmittaisten ja laivojen tuskin milloinkaan särkemäin jäitten kautta.

Mitä likemmäksi Vaasaa lähestyimme, sitä paksummiksi ja läpitunkemattomammiksi kävivät ahtojäävyöhykkeet.

Sampo rynnisti ja pääsi ehkä metrin eteenpäin. Sitten ajoi Arcturus sen rinnalle ja särki sekin, todella vankka talvilaiva kun se on, aimo palan jäätä. Sitten peruutti Sampo, otti vauhtia ja pääsi taas jonkun metrin eteenpäin, jonka jälkeen Arcturus seurasi esimerkkiä. Tällä tavoin työskentelivät molemmat laivat tuntimääriä, ja monet pienehköt ahtojääröykkiöt me näin läpäisimme. Vihdoin tulimme kuitenkin sellaisen jäämassan kohdalle, joka näytti läpitunkemattomalta. Suomen rannikko näkyi jo, ja jääkärit olivat hyvin jännityksissään siitä, ehdittäisiinkö Vaasaan helmikuun 25 päiväksi. Sinä päivänä olivat näet ensimmäiset jääkärit saapuneet Lockstedtin leirille ja olisihan ollut varsin somaa nousta päivälleen kolmen vuoden perästä maihin isänmaan rannikolle.

Jännitys oli suuri, mutta vähitellen täytyi tyytyä käsittämään, ettei se tainnut olla mahdollista. Jäämassat näyttivät olevan liian jäykkäniskaisia.

Molempain laivan kapteenit vaihtoivat tietoja keskenään megafooneihin huutamalla, ja nyt huusi kapteeni Rosqvist Sammosta, että hänestä riitti täksi päivää, oli mahdotonta murtaa saamarin jäämuuria.

— Otetaan vielä kerta, huusi kapteeni Förbom vastaukseksi. Tehdään vielä yksi yritys nyt heti.

Ja osoittautui, että vain tämä yritys vielä tarvittiin murtamaan jään vastustusvoimaa. Kun Sampo otti vauhtia ja koko voimallaan ryntäsi jäämuurille, se pääsi juuri paksuimman kohdan yli. Uuras voittaa! Kapteeni Förbomin tarmokkuuden ansiosta pääsimme todella seuraavana päivänä, helmikuun 25:tenä, Vaasaan! Ellei hän olisi vaatinut tätä viimeistä kertaa siihen asti turhien yritysten lisäksi, olisimme ehkä jääneet kauaksikin istumaan Pohjanlahden jäitten keskeen. Vaasassa sanoivat sitten, ettei miesmuistiin ollut tapahtunut sitä ihmettä, että höyrylaiva tähän aikaan vuodesta on tullut Vaasan satamaan!

III.

Aurinko paistoi kirkkaalta taivaalta, jää oli sileänä ja hienona edessämme valkea lumipeitto yllään. Sampo höyrysi täydessä ja hienossa lippuasussa edessämme ja sen tekemässä leveässä railossa ajoi Arcturus koreana ja auringon valaisemana jälessä. Ja lähestyimme Vaasaa.

Suomen pojat, jotka salassa olivat matkustaneet maastaan täyttämään kutsumustaan sen vastaisen onnen saavuttamiseksi, palasivat nyt kirkkaassa auringonpaisteessa, juhla-asuisissa suomalaisissa laivoissa ja heitä odotti pohjoinen ja isänmaallinen Suomi avoimin sylin ja sydämin.

Kauas, kauas jäälle tuli kansaa laivoja vastaan. Ensimmäinen oli pieni pojanvekara työntäen potkukelkkaa, jonka hän oli koristanut pienellä lipulla. Hän heilutteli lakkiaan ja huusi: Tervetuloa, te urhot!

Sitten tuli yhä useampia ja useampia, ja vähitellen vilisi kansaa laivojen ympärillä. Vaasa ja Pohjanmaa olivat pojilleen uskollisia. Moni kysymys sinkosi jäältä laivoille ja laivoilta jäälle, ja moni poski kalpeni ja moni silmä täyttyi kyynelistä, kun vastaus kuului. Toiselta oli veli, toiselta isä jo kaatunut kotona, ja moni kauan, katkerasti kaivattu poika oli jäänyt sinne kauas ja makasi nyt Kuurinmaan tai Saksan mullassa.

Hitaasti, hitaasti lähestyimme kotimaan satamaa.

Ylimmälle kannelle oli kokoontunut joukko jääkäreitä, jotka kirkkain, voimakkain äänin kaiuttivat toisen isänmaallisen laulun toisensa jälkeen.

Nyt oli hetki tullut, kauan unelmoitu hetki, jolloin taas saimme tallata Suomen tannerta, kuulla Suomen metsien suhinaa . . .

Ja kuitenkin hiipi sydämeeni hiljainen, mutta syvä surumielisyys.

Koko ajatusmaailmani, olemassaoloni ja toimintani oli nyt niin kauan aikaa ja täydellisesti ollut näitten vihreäpukuisten nuorukaisten menestyksen ja vastoinkäymisten täyttämä, että kirveli sydäntä, kun heidät nyt niinsanoakseni piti antaa käsistään ehkäpä armotto-

malle ja ymmärtämystä puuttuvalle maailmalle ja itse jäädä tyhjin käsin paikalleen.

Katselin ja katselin kaikkia vihreitä poikiani . . . mikä heitä nyt mahtoikaan odottaa? Sota, tietysti, mutta elämä vaiko kuolema? Jos elämä heille jäisi, mitä oli tulevaisuus tuova mukanaan heille? Tulisivatko heidän julkilausumattomat, epämääräiset unelmansa elämän suloisuudesta kotona isänmaassa toteutumaan?

Jääkärit, toverini! Olen pannut paperille persoonalliset muistelmani siltä ajalta, jolloin me suuren maailmansodan aikana vieraassa maassa marssimme yhdessä yhtä rinnan ja saman lipun johdattamina. Olen sen tehnyt antaakseni omalta, vähältä osaltani oikean todistuksen siitä ruumiillisesta ja vielä enemmän sielullisesta taistelusta, joka Teillä tällöin oli taisteltavananne.

Todistukseni olen kirjoittanut sitä tulevaisuutta varten, joka antaa tuomionsa, mutta myöskin nykyistä aikaa varten, jossa nyt elämme. Ja erityisesti olen kirjoittanut ne niille, jotka sydämiä liikuttavassa paraatissa Vaasassa helmikuun 25 päivänä, jolloin KUNINKAALLINEN PREUSSILAINEN JÄÄKÄRIPATALJOONA 27 päätti historiansa ja ensimmäisen ja viimeisen kerran oli kokonaisuudessaan koolla isänmaan kamaralla, ennenkuin se kaikisi ajoiksi lakkasi olemasta, niille, jotka tämä näky silmäinsä edessä vain kohauttivat olkapäitään lau-

sahtaen välinpitämättömästi: No, osaavathan marssia aika hyvästi! Ja niille, jotka muutamia päiviä ennen ankaroita Tampereen taisteluja halveksuvasti sanoivat minulle: Oh, oliko se mikään konsti lähteä lyhyeksi aikaa Saksaan ja tulla majurina kotiin!

Tämähän oli houkkion puhetta, mutta sydäntäni jääti, kun sen kuulin. Näin tuomitsi siis osa Suomen nuorisoa Teidän vaivanne ja taistelunne kolmen vuoden aikana maailmansotaa taistelevassa Saksan armeijassa!

Kukaan ei ole syvemmälti nähnyt Teidän sisimpäänne, tuntenut Teidän sydämienne sykintää eikä kuullut Teidän ajatuksianne kuin Teidän sisarenne. Olemme varmasti nähneet ja tunteneet enemmän kuin mistä Te itse olette olleet tietoisia, mutta se, minkä olemme nähneet ja kuulleet, on tehnyt sen, ettei mikään voi murtaa eikä hävittää niitä siteitä, jotka liittävät meidät Teihin.

Kaikki meidät on tuolla kaukana Saksassa vietetty aika merkinnyt, ja kaikilla on meillä mielissämme hiljainen tuska, sydämissämme salainen haava, josta ruumiimme ja sielumme vuotaa kuiviin. Rivimme harvenevat vuosi vuodelta hirvittävän nopeasti, ja kaikki ne meistä, jotka ovat menneet pois, olivat vielä nuoria.

Yli kuusitoista vuotta on kulunut siitä, jolloin pataljoonamme historia loppui ja me erosimme Vaasassa kukin jatkaaksemme kotimaan kamaralla taistelua sen vapauden puolesta, ja nämä kuusitoista vuotta ovat

Teille olleet täynnänsä työtä ja yhä vielä työtä. Isänmaa on vaatinut Teiltä paljon siitä päivästä lähtien, jolloin Te vapaaehtoisesti vihitte elämänne sen ankaraan palvelukseen, ja se vaatii edelleenkin paljon Teiltä aina elämänne päähän saakka.

Jääkärit, toverini, Te, jotka jo olette astuneet ihanaan Valhallaan ja Te, jotka vielä elätte ja teette työtä täällä maan päällä, tervehdin Teitä kaikkia Horatiuksen komein ja kauniin sanoin: ihana ja kunniakas on kuolo isänmaan puolesta.